

NUMMER 50

'40~ TOEN

De Russische
overwinning in Europa

PRIJS
f 6,50
B.FR. 125

'40~'45 TOEN & NU

NUMMER 50

Redactie Winston G. Ramsey

Een oorspronkelijke uitgave van Battle of Britain Prints International Ltd. 3 New Plaistow Road, Stratford Londen E 154 JA.

Voor Nederland: Uitgeverij Quo Vadis, Postbus 3121, 3760 DC Soest
Telefoon: 02155-18641.

Abonnementen: Nederland f 23,50 (incl. 5% BTW).

Buitenland f 27,75. Verschijnt per kwartaal.

Verkoopprijs Nederland f 6,50. België Bfrs 125. Het abonnement kan op elk gewenst moment ingaan en wordt automatisch verlengd tenzij binnen twee maanden vóór de vervaldatum schriftelijk is opgezegd.

Bestellingen van eerder verschenen uitgaven door storting of overmaking van het verschuldigde bedrag op postgirorekening 2186924 of banknummer ABN 55.36.12.875 van uitgeverij Quo Vadis in Soest of (aanzienlijk sneller) door toezending van een ondertekende bank- of girobetaalcheque met vermelding van de uitgaven die men wenst te ontvangen. Vermeerder het bedrag met f 3.-- per bestelling voor bijdragen in de port.

Advertenties: tarieven op aanvraag

Druk: Atlas/Soest

Verkoop/distributie: Betapress b.v. Gilze

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden vernenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

INHOUD NUMMER 50

VAN DE REDACTEUR...	1
DE RUSSISCHE OVERWINNING IN EUROPA	16
Minsk	32
8 Mei 1985	38
HET GEBEURDE HIER	42
De Japanse overgave	42
ONDERZOEK VAN LEZERS	50
Fallingbostel	50

Voorplaat: Monument op de weg naar Moskou. Hier vernietigden op 18 november 1941 elf geniemilitairen van het Rode Leger twintig Duitse tanks. Een Sturmgeschütz (SD kfz 142) die de strijd overleefde is in het monument opgenomen.

Middenpagina's: De veroverde standaarden van de Wehrmacht waren tijdens de Russische overwinningssparade in 1945 neergelegd op de trappen van het Mausoleum van Lenin. Thans zijn zij tentoongesteld in het Centrale Museum van de Sovjet strijdkrachten. De top van de 'Adolf Hitler'-standaard ligt als symbool over de reusachtige bronzen adelaar die van het gebouw van de Rijkskanselarij in Berlijn werd verwijderd.

Achterplaat: Overwinning in de Sovjet Unie, 8 mei 1945.

Verantwoording: De redacteur is dank verschuldigd aan het Londense bureau van het persagentschap Novosti bij het voorbereiden van ons bezoek aan de Sovjet Unie, alsmede aan de bureaux in Moskou en Minsk voor de verleende hulp bij de voorbereiding van ons artikel; voorts ook aan de staf van het Centraal Museum van de Sovjet strijdkrachten, die ons toestemming verleende de veroverde Wehrmacht vaandels te fotograferen, en verder aan het Witrussische Staatsmuseum van de Geschiedenis van de Grote Vaderlandse Oorlog in Minsk en aan het museum van de stad Klin, voor aan ons verleende assistentie. De in het artikel opgenomen contemporaine tijdsbeelden werden, tenzij anders vermeld, gereproduceerd met de vriendelijke verleende toestemming van het persbureau Novosti.

De afbeelding van het slagschip van de Iowa-klasse op pagina 48 is met toestemming van de uitgever, MacDonald and Jane's te Londen, overgenomen uit *Battleships* door Robert O. Dulin Jr. en William H. Garzke Jr.

Het auteursrecht van foto's voorzien van de afkorting IWM, berust bij het Imperial War Museum te Londen.

AANBIEDING

Uitgeverij Quo Vadis biedt de laatste in voorraad zijnde jaargangen aan van Maandblad Oorlog

*Maandblad OORLOG verscheen vanaf juni 1978 tot maart 1983.

Jaargangen 1978 (half jaar), 1979, 1980, 1981 en 1982 t/m febr. 1983 worden aan de lezers van Toen & Nu aangeboden voor de lage prijs van f 25,— per jaargang van 12 nummers (1978 f 12,50 voor 6 nummers) inclusief porto en verzendkosten.

Nummer 7 en 11 van 1982 is niet meer leverbaar.

Hiervoor in de plaats krijgt u de nummers 1 en 2 van 1983.

WAT MAG U VAN DIT 'MAANDBLAD OORLOG' VERWACHTEN?

Maandblad Oorlog brengt u met tal van afbeeldingen ondersteund een zeer breed scala van onderwerpen over het krijgsgeschiedenis in al zijn facetten.

Niet alleen boeiende verslagen van gevechtshandelingen met duidelijke overzichten maar veel informatie over wapens, hun ontwikkeling en gebruik.

Schitterende full colour opengewerkte tekeningen van vliegtuigen, tanks en schepen. Uniek is het vele bijzondere illustratiemateriaal over de krijgsgeschiedenis, de verhelderende tekeningen over de werking en ontwikkeling van het materieel, de uniformen en hun historie.

Geen eindeloos doorlopende artikelen, maar afgeronde onderwerpen die uw belangstelling zullen wekken. Elk nummer bevat 48 pagina's, is in kleur gedrukt op een stevige papiersoort.

HOE TE BESTELLEN?

Maak f 25,— per jaargang (1978 f 12,50) over op postgironummer 2186924 onder vermelding van 'Maandblad Oorlog' en de jaargangen die u wenst.

U kunt ook storten op bankrekening nr. 55.36.12.875 of een Eurocheque/Betaalcheque zenden met een begeleidend schrijven.

*Zolang de voorraad strekt. Geldt alleen voor de Benelux.

Tegen de achtergrond van nieuwe gebouwen werd in Malmédy een eenvoudige herdenkingsplechtigheid gehouden - precies 40 jaar na het gebeurde. Aanwezig waren Edward P. Thomas, gewezen voorzitter van de Veteranenvereniging van de 80e Divisie, alsmede leden van de CEBA - de Luxemburgse Vereniging voor studie en herdenking van de eenheden die in de Ardennen vochten.

Van de redacteur...

Met de verschijning van dit 50e nummer is opnieuw een mijlpaal bereikt. De tijd vliegt snel en het is nauwelijks in te denken dat het al meer dan twaalf jaar geleden is dat wij dit tijdschrift begonnen met het doel de slagvelden uit de Tweede Wereldoorlog te tonen zoals zij er heden ten dagen uitzien. Op zich is dit al min of meer een niet helemaal juiste omschrijving omdat wat 'vandaag' was toen wij ons onderzoek begonnen, thans al weer geschiedenis is geworden! Steden, dorpen en andere plaatsen veranderen snel en als wij in de gelegenheid zijn de plekken opnieuw te bezoeken die wij in vorige nummers hebben behandeld, dan is het betreurenswaardig om te zien dat het kleine beetje dat bewaard is gebleven, in de tussenliggende periode inmiddels ook is verdwenen. Bij het schrijven van deze woorden komt ons plotseling de Sherman in gedachten die wij afbeeldden op de voorpagina van nummer 4 - die welke nog steeds aan de kant van de weg staat tussen Magoster en Beffe in de Ardennen. Vele lezers hebben ons geschreven verbaasd te zijn dat het mogelijk is nog overblijfselen aan te treffen die zo'n rechtstreekse band met de oorlog hebben. In een vorig redactioneel overzicht heb ik mijn standpunt weergegeven met betrekking tot het verwijderen van deze overblijfselen: ik ben van oordeel dat zij zoveel meer betekenen als men ze kan zien zoals ze zijn, dan wanneer zij op een sokkel worden geplaatst op een marktplein, of opgeborgen in iemand's achtertuin. Jean Paul Pallud, die ons meer en meer heeft laten delen in zijn enthousiasme en vasthoudendheid bij de samenstelling van enkele op uniek onderzoek berustende reportages, heeft de bewuste Sherman destijds opnieuw gefotografeerd voor zijn boek *Battle of the Bulge - Then and Now*. Mr. C.R. Coxon uit Rye in Sussex kocht het boek en bezocht in december 1984, op een pelgrimage 40 jaar na de slag, de desbetreffende plek in de Ardennen. Tot zijn verbazing ontdekte hij daar dat de plaatselijke bevolking de tank pas een week tevoren uit de greppel had getrokken om deze in Beffe, zonder rupsen, op een ruw betonnen sokkel te plaatsen. 'Het moet omstreeks 17 december zijn gebeurd, omdat', schreef Mr. Coxon, 'op 19 december toen wij ons ter plekke bevonden de uitgravingen en bulldozersporen nog vers waren. 'Wij bemerkten ook dat het kruispunt afgebeeld op pagina 16 van *Toen en Nu* nr. 4, volledig is veranderd en onherkenbaar is geworden. Het vierde spoor dat in het

bos verdween, is een nieuwe weg geworden en alle verkeersborden zijn gewijzigd.'

'De plek waar de 'Poteau' filmopnamen waren gemaakt, (*Toen en Nu* nr. 37) leverde nogal wat op toen wij het met goedkope metaaldetectoren onderzochten: een dozijn 'High Explosive Anti-Tank 30-06' granaten, het blad van een Amerikaanse schop, opslag frames, een bazooka raket en, ten slotte, werd een schanieroogverbinding uit een stuurinrichting opgegraven op de plek waar een der M3 halftrupsen in brand hadden gestaan. Alle voorwerpen werden weer begraven waar wij ze hadden gevonden. Aangezien wij met z'n tienden waren, slaagden wij er in vele foto's die hier waren genomen uit te beelden. De overstekende grenadiers leverden de meeste moeilijkheden op omdat er elk ogenblik als wij goed gegroeperd stonden, een auto de hoek omkwam waardoor wij werden gedwongen op een nogal haastige manier onze plaatsen te verlaten!'

'De meest betreurenswaardige verandering is dat gebouwd is op de plaats van het bloedbad in Mal-

médy. Twee splinternieuwe huizen zijn er midden op het veld neergepoot. Wij arriveerden daar op hetzelfde uur en dezelfde dag dat het 40 jaar geleden allemaal gebeurde en enige Amerikaanse veteranen een krans legden op het veld waar het bloedbad plaatsvond (tegenover het onjuist geplaatste gedenkteken); een sobere, maar zeer bewogen plechtigheid die meer betekende dan alle rumoer en glans van de officiële herdenking.'

Wij (mijn zoon en ik) hadden in maart 1985 gelegenheid de Sherman te fotograferen, alsmede de plek waar deze had gelegen. Bijzonder jammer, aangezien Shermans niet zeldzaam zijn - vele zijn er de laatste tijd door Ian McGregor uit Ruthin in Noord Wales, beschikbaar gesteld aan verzamelaars. De stad Vielsalm kreeg er in juni 1984 een van het Amerikaanse leger ten behoeve van het marktplein.

In 1984 was het veertig jaar geleden dat de grote veldslagen uit 1944 - de landing in Normandië, de slag om Arnhem en het Ardennenoffensief - werden herdacht. Aangezien bij alle herdenkingen te-

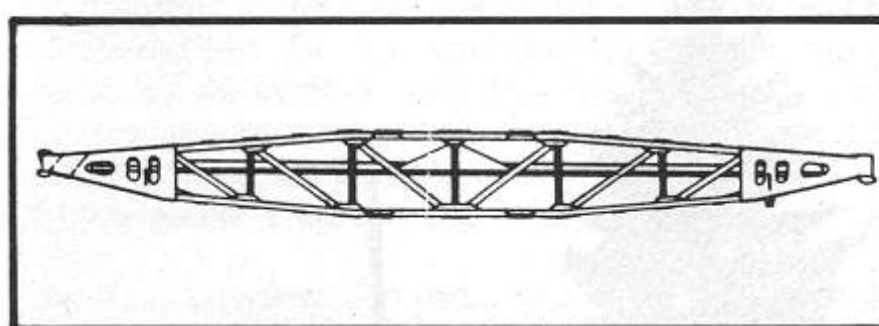

De tank werd van dit terrein in de buurt van Beffe verwijderd tijdens de 40e herdenking, tien jaar later, en op een sokkel in het dorp geplaatst. Vergelijk deze foto met de omslag van afl. 4.

genwoordig gerestaureerde voertuigen uit de Tweede Wereldoorlog een rol spelen, hebben wij het aan ons zusterijdschrift *Wheels & Tracks* overgelaten hierover volledig verslag te doen. Onze excellente redacteur Bart van der Veen heeft dat reeds in een aantal nummers gedaan. Die lezers die niet kennismaken van *Wheels & Tracks* wordt aangeraden (ook al lijkt dit op 'pluggen', wat het ook is) dit wel te doen, omdat ons tijdschrift onvoldoende ruimte biedt om recht te doen wederen aan de groeiende belangstelling voor militaire voertuigen, wat onder meer inhoudt de belangstelling voor restauratie, preservatie en het tentoonstellen van allerlei soorten voertuigen, inbegrepen bij dit alles de huidige pantservoertuigen. Naar aanleiding van de herdenkingen in 1984, vestigde John Marshall uit Soundwell, Bristol, onze aandacht op een zeer interessant voorwerp dat hij in Portsmouth had ontdekt: 'Ik was zeer verrast dat tijdens alle herdenkingen van D-Day en alle TV-verslagen, niemand van het bestaan repte van ook maar enig deel van de Mulberry-havens; een gedachte die bij mij opkwam toen ik onlangs in Portsmouth de werf van Pound bezocht, waarover u enige tijd geleden schreef en foto's afdruckte (aflevering nr. 37). Iedereen is wel op de hoogte van de caissons en bruggehoofden bij Arromanches, maar te ontdekken dat de stijlen van het hek van de werf de uiteinden blijken te zijn van de overspanningen der drijvende landingspielen van deze kunstmatige Mulberry-havens, was een openbaring die ik nog niet eerder had meegemaakt. Een tekening die ik had gezien in het tijdschrift *Airfix*, de aanwezigheid van een kluisgat, gedeeltelijke verborgen achter stalen platen, en de omhulsels van het asblok hadden het eerst mijn aandacht gevestigd op de stijlen van het hek, die de enige overgebleven delen van een Mulberry-haven in Engeland moeten zijn en die van meer dan voorbijgaand belang zijn.'

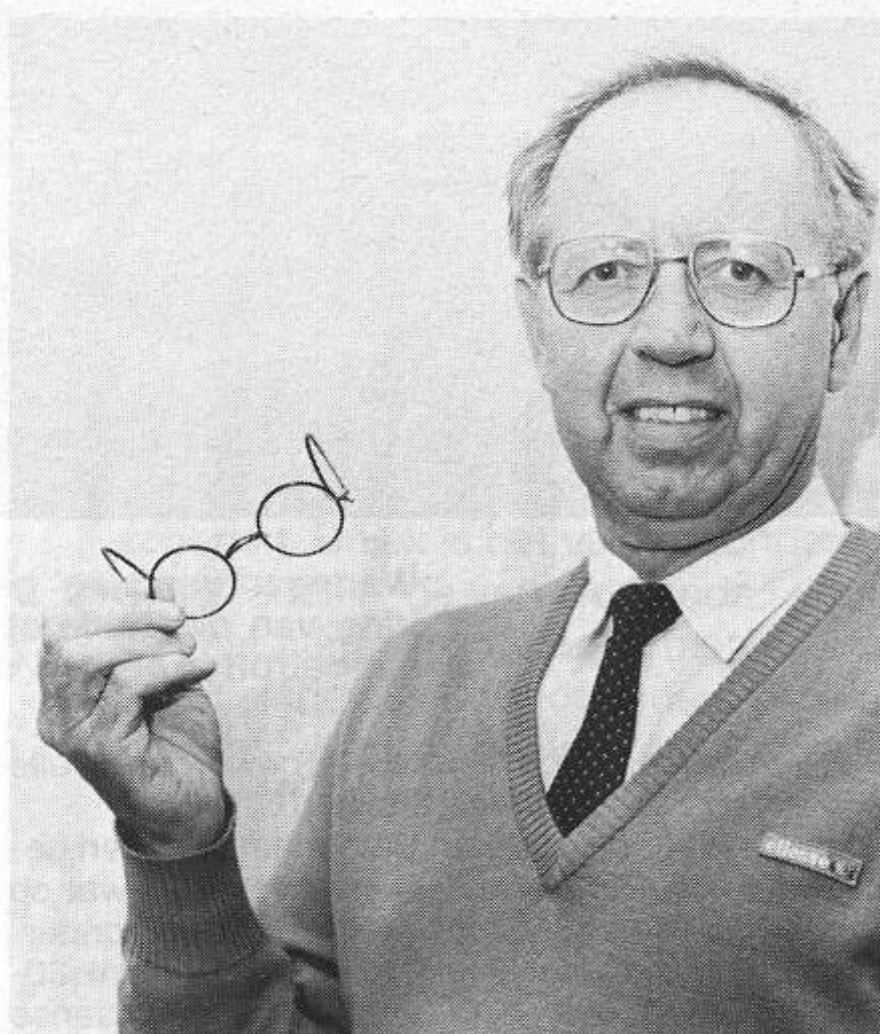
Tijdens zijn bezoek aan Normandië heeft George Hanson uit Sherborne in Dorset, Alain Roudeix in Vimoutiers bezocht, de bewonderenswaardige man die reeds de aandacht van vele lezers heeft

getrokken sinds wij voor het eerst melding van hem maakten in aflevering 8. Zijn collectie zal de kern vormen van een museum dat in 1988 in Caen zal worden geopend. Voor zijn kennis omtrent de slagvelden is hij nog steeds een vraagbaak voor veteranen en geïnteresseerden. George schreef: 'U zult er wellicht belang in stellen dat wij terugkeerden naar de doorwaadbare plaats bij Moissy, maar daar ontdekten dat de haag op uw foto uit 1975 (pagina 30) nu ongeveer 15 voet hoog is, waardoor van enige vergelijkingsfoto geen sprake meer kan zijn. Uw bezoek vond dus op het juiste ogenblik plaats.' 'Ik zou u ook graag deelgenoot willen maken van een leuke episode die wij in Douvres la Délivrande beleefden. Wij reisden per VW-camper en op 5 juni waren de meeste plaatsen om te parkeren aardig

Nog meer veranderingen in Duitsland, waar de fabriek van Wilhelm Lohse - de plek van Himmler's arrestatie - is afgebrand. Vergelijk met afl. 14, p. 30.

Nog iets wat te maken had met Himmler veroorzaakte bij mij enige verbazing toen ik daarover las in 'Litho Week', een drukkersblad, dat zich met dit soort zaken nauwelijks bezighoudt. De lezers zullen zich herinneren uit afl. 17, p. 3 dat sergeant-majoor Edwin Austin probeerde Himmler's bril als souvenir voor zichzelf te houden, maar dat tenslotte kapitein Bond de gelukige man was (afl. 25, p. 24). Wat er ook van zij, 'Litho Week' meldde in het nummer van 15 mei 1985 dat een drukker uit Goole, Harry Broadley, voor £ 200,- de bril had gekocht op een veiling in Hull. 'De bril sprak tot mijn verbeelding', zei Mr. Broadley. 'Als je erbij denkt wat door deze glazen allemaal werd gezien, de wredeheden, de successen en de nederlagen, is dat eenvoudig schrikwekkend.'

vol. Ik kreeg dus een plaats aangewezen op het plein in Délivrande. Een combinatie van toevallige gebeurtenissen en doordat wij verdwaald raakten tijdens een wandeling in de buitenwijken van de stad, brachten ons in contact met twee ongetrouwde zusters van 60 en 62 die boerderijen bezaten in het centrum van de stad zelf en die erop aandrongen dat wij op hun erf zouden parkeren, een aanbod dat wij in alle dankbaarheid aanvaardden. Wij bleven er vier dagen voordat we ons weer konden losrukken en al die tijd werden wij gastvrij onthaald alsof wij reeds lang uit het oog verloren familieleden waren. Er werd Calvados gedronken en er werden vele herinneringen aan de bevrijdingsdag opgehaald. Wij kregen omgekrulde foto's te zien van een peletonsgroepje met de beide zusters, toen 20 en 22, die op 8 juni 1944 op het erf van de boerderij waren gemaakt. Het was duidelijk dat deze kiekjes altijd als een kostbare schat waren en worden bewaard en het was jammer dat nooit iemand was teruggekeerd. Indien u weer 'Brieven aan de re-

Bij de grote aandacht die de media besteedden aan de 40e herdenking van het einde van WOII in Europa, haalde de 'Daily Mirror' de poedelprijs van de eeuw door op 6 mei 1985 deze foto van Himmler na zijn zelfmoord te publiceren als 'exclusief voor de hele wereld'. Bij de krant wist men niet wie de foto had gemaakt en zij kregen de gehavende afbeelding van een toenmalige soldaat die e.e.a. van nabij had meegemaakt. Zelfs het TV-nieuws van de BBC nam de 'Mirror' primeur voor waar aan, maar wij en verscheidene anderen hielpen beide uit de droom (afl. 14, p. 35). In onze brief aan de redactie van de 'Mirror', waarin ik meedeelde dat wij in 1976 de foto van sergeant Carl Sutton hadden gepubliceerd, sprak ik voorts de hoop uit dat de krant niet teveel voor de foto had betaald.

dactie' in een van uw nummers opneemt, is er wellicht een weinig plaatstruimte om dit feit te noemen en, wie weet, kan dit een aantal herinneringen naar boven halen die dan tot een bezoek zouden kunnen leiden; ik twijfel niet dat dit de twee zeer charmante Franse dames 'très content' zal maken. Wij denken dat het artikel over de moord op de jonge WAAF (Toen en Nu nr. 45) een der schokkendste is geweest waaromtrent wij onderzoek hebben gedaan (hoewel de in nr. 49 beschreven slachting in Ascq met niets valt te vergelijken). Wij beschikken nog niet over de beroepsmatige ongevoeligheid van een journalist en wij zijn ons altijd bewust van de pijnlijke herinneringen die wij bij sommigen naar boven roepen bij het opdiepen van gegevens uit het verleden. Regelmatige lezers van ons blad zullen zich herinneren dat wij ontdekten dat de militaire autoriteiten hadden bepaald dat zij die voor moord waren veroordeeld op dezelfde wijze zouden worden herdacht als hun slachtoffers. Onze secretaresse heeft met betrekking tot deze

kwestie eigenhandig een brief en het desbetreffende nummer van (de Engelse uitgave) van *Toen en Nu* afgegeven bij Mrs Margaret Thatcher, uitgaande van de gedachte dat zij van alle eerste ministers, die zelfs de regels aangaande oorlogsgraven wijzigde door de gesneuvelden op de Falklands naar Groot-Brittannië over te laten brengen, mogelijk voldoende belangstelling zou hebben om zich deze zaak aan te trekken. Het is natuurlijk twijfelachtig of zij de brief zelf heeft gelezen aangezien zij ten tijde van de bezorging van de brief op vakantie was. Een antwoord ontvingen wij echter van Lord Trefgarne, onderstaatssecretaris voor de strijdkrachten.

'De eerste minister heeft mij verzocht uw brief van 15 augustus te beantwoorden die handelde over het op gelijke manier gedenken van terechtgestelde moordenaars en gesneuvelden op het slagveld. Ik moge daarbij allereerst erop wijzen dat het gedenkteken dat u bedoelt onder de verantwoordelijkheid valt van de Commonwealth War Graves Commission en niet onder die van de Britse regering en het is daardoor een zaak van de Oorlogsgravencommissie, inbegrepen alle daarin participerende regeringen, te overwegen of enige herziening van de desbetreffende regels noodzakelijk is. 'Ik begrijp uit uw brief dat de Oorlogsgravencommissie tijdens de Tweede Wereldoorlog dodenlijsten ontving waarop niet stond aangegeven hoe iemand was gestorven. Als gevolg van een besluit na de Eerste Wereldoorlog met betrekking tot degenen die waren geëxecuteerd wegens lafheid of desertie, was het reeds gebruik geen rekening te houden met de doodsomstandigheden van hen die herdacht werden. De kennis hieromtrent werd derhalve ook niet nodig geacht toen na de Tweede Wereldoorlog deze regel gehandhaafd en dus welbewust ook op diegenen betrekking had die, terwijl zij nog deel uitmaakten van de strijdkrachten, waren terechtgesteld als gevolg van een vonnis van de burgerrechter.

'Het Handvest van de Oorlogsgravencommissie draagt deze op alle leden van de strijdkrachten der Gemeenebesten te gedenken die zijn gestorven in de Eerste of Tweede Wereldoorlog. Bij het nakomen van haar verplichtingen heeft de Commissie het bij voortduring discriminerend geacht onderscheid te maken tussen de manier waarop de ene of de andere man het leven verloor. Hierbij heeft zij ervoor gewaakt haar taak met mededogen en mildheid te vervullen: daarbij vooral terughoudendheid betracht ten aanzien van het vellen van een oordeel over de omstandigheden in een wereldoorlog waarin de gebruikelijke maatstaf waarmede gedrag werd gemeten, mogelijk niet altijd kon worden aangelegd. Bovendien kan een man die in beschamende omstandigheden stierf voordien zijn land wel goed hebben gediend. Het zijn deze overwegingen geweest die uiteindelijk de basis hebben gevormd voor de politiek van de Commissie om ieder op gelijke wijze te behandelen - ongeacht de manier waarop men het leven heeft gelaten.

'In het licht van al deze overwegingen acht ik het daarom niet passend dan wel noodzakelijk stappen te overwegen om te komen tot een herinterpretatie van het Handvest van de Oorlogsgravencommissie van het Gemeenebest en de namen uit te sluiten van wie dan ook die tot dusver herdacht is. Indien dit zou gebeuren zal dit naar mijn gevoel groter leed berokkenen aan de nabestaanden die zullen worden herinnerd aan, of nog erger, misschien voor het eerst zullen horen over de omstandigheden waaronder iemand de dood vond. Verwanten van hun slachtoffers zou mogelijk ook onnodig leed worden berokkend, en aspect waarnaar u verwees in de slotalinea van uw artikel. Dit zal niet minder pijnlijk zijn dan enige daad die als aanstootgevend kan worden beschouwd met betrekking tot degenen wier namen wel ingeschreven zullen blijven.'

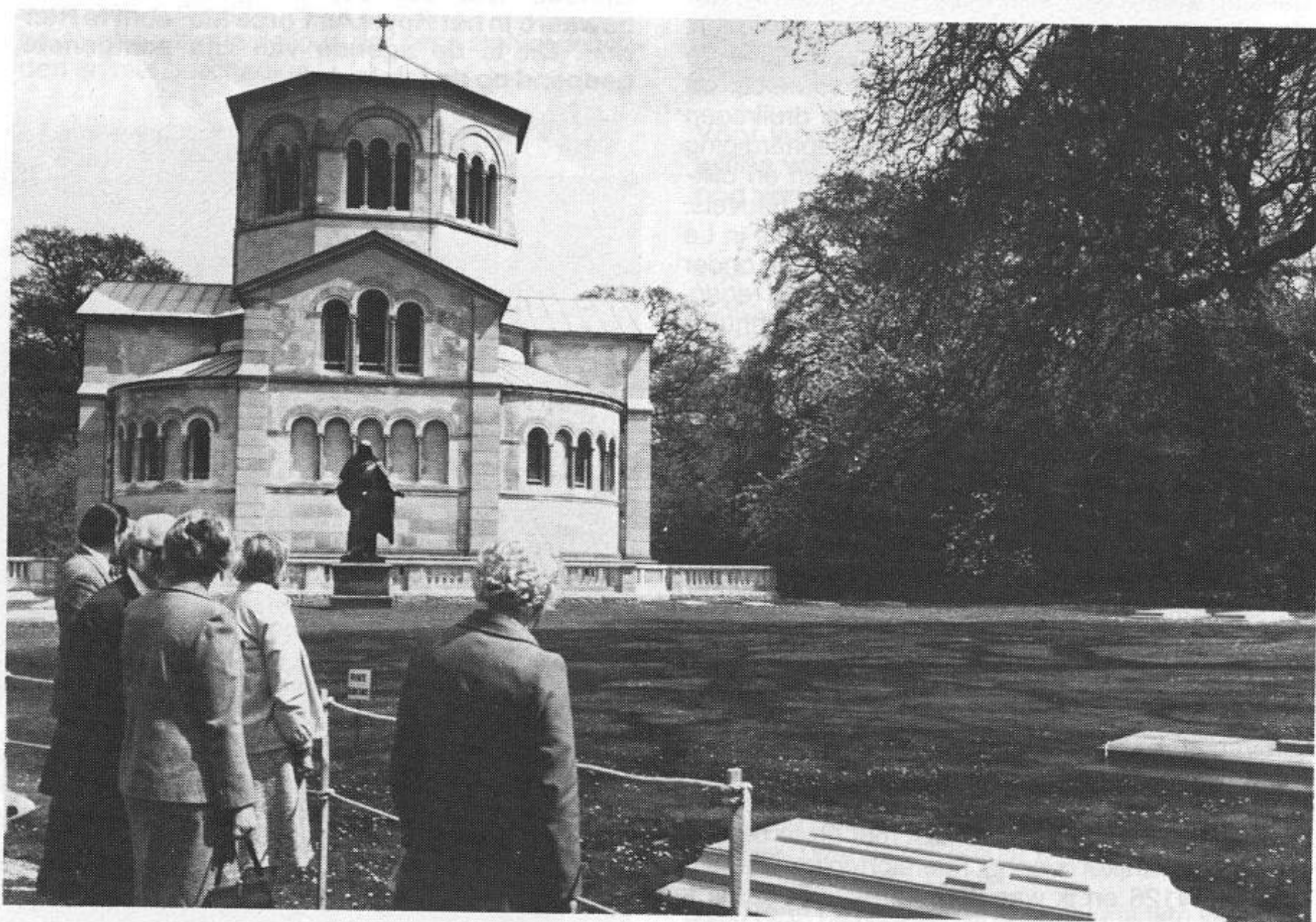
'Met betrekking tot de vraag omtrent het ontslag uit de dienst van criminelen, is mij niet gebleken dat enige autoriteit zou hebben bepaald dat in geval van de doodstraf, ontslag wel of niet diende te worden verleend. Gevangenisstraf had geen verplicht ontslag tot gevolg en het lijkt waarschijnlijk dat ontslag voorafgaand aan de executie, wel of niet kon worden verleend.'

Wij zijn ons wel bewust van de lofwaaardige rol die de Oorlogsgravencommissie vervult bij het instandhouden van de nagedachtenis aan onze oorlogsdoden, op een gelijke wijze en zonder onderscheid. Echter, de commissie neemt slechts actie met betrekking tot namen die haar door het Ministerie zijn verstrekt - toen het Ministerie van Oorlog - en naar ons gevoel wordt de verantwoordelijkheid niet scherp genoeg afgebakend als het Ministerie van Defensie in deze controverse wordt

In 1985, op de gedenktag van Miriam's overlijden, plaatsten wij deze bloemenkrans als eerbetoon op haar graf op verzoek van een anonieme lezer.

betrokken. De feiten aangaande de parate executie in Frankrijk en België van 346 officieren en manschappen wegens lafheid en desertie, voor welke strafbare feiten zij tijdens WO I voor krijgsraden terecht moesten staan zijn, met gebruikmaking van alle bronnen, volledig weergegeven in het uitstekende boek *For the Sake of Example* van rechter Anthony Babington. Naar ons oordeel is het aanvoeren van deze gebeurtenissen als precedent dat op een lijn staat met de veroordeling van misdadigers door civiele gerechtshoven in het Verenigd Koninkrijk, kwetsend en niet ter zake. Ons bezwaar betrof niet degenen die veroordeeld waren door de militaire rechter - tussen 1939 en 1945 vonden vier executies plaats wegens militaire vergripen - maar degenen die hadden terechtgestaan voor een burgerrechter en waren veroordeeld wegens misdaden volgens het burgerlijk strafrecht.

Bij het onderzoek naar het fatale vliegtuigongeluk waarbij de hertog van Kent de dood vond (afl. 37), vonden wij het vervelend geen foto te kunnen tonen van zijn graf in Windsor. Wij hadden toestemming gevraagd een opname te mogen maken op de koninklijke begraafplaats in Frogmore, maar Buckingham Palace antwoordde dat dit niet mogelijk was. Wij vonden dat vreemd, aangezien het publiek elk jaar tot Frogmore wordt toegelaten op de woensdag vallende op of voorafgaand aan de verjaardag van koningin Victoria (24 mei). Op die dag bestaan geen beperkingen op het maken van foto's. Daarom publiceren wij thans de afbeelding hierboven; de grafsteen van de hertog is van de twee graven op de voorgrond de meest linkse.

Indien Lord Trefgarne van oordeel is dat na WO II, een gebruik werd voortgezet dat na 1914-1918 praktijk was geworden, slaat hij de plank mis. De naam van luitenant George Codere van de 9e Canadian Mounted Rifles, die in februari 1916 in de gevangenis van Winchester werd terechtgesteld wegens moord na schuldig te zijn bevonden tijdens een strafproces voor de burgerrechter te Winchester, komt op geen enkel gedenkteken voor. De onderstaatssecretaris verzuumde voorts te antwoorden op het andere belangrijke punt dat wij in het artikel naar voren brachten waaraan onze lezer, Mr. P.C. Tilbury refereerde in zijn ingezonden stuk aan de *Daily Telegraph*. Ons argument was namelijk dat er geen reden is deze veroordeelden te gedenken, aangezien zij allen een herkenbaar graf hebben op de gevangeniskerkhoven.

Uit de slotalinea van zijn brief zou men kunnen opmaken dat de onderstaatssecretaris niet op de hoogte is van de militaire wetten. Paragraaf 652 (editie 1943) opent duidelijk de mogelijkheid een militair die door de burgerrechter is veroordeeld wegens een ernstig misdrijf, oneervol uit de dienst te ontslaan. Het Ministerie van Defensie bevestigde ons in een brief van juli 1984 dat dit thans automatisch gebeurt en dat tijdens de oorlog hoofdzakelijk gelijksoortige regels golden en dat dergelijke militairen zouden zijn ontslagen. Het verzuim van het Ministerie van Oorlog dit te doen met criminelen die tot het leger behoorden, is de werkelijke oorzaak dat hun namen voorkomen op het Brookwood-gedenkteken.

De moord op Miriam Deeley schokte ook een aantal van onze lezers. De roerendste brief kwam van iemand die anoniem wilde blijven en die zijn brief slechts ondertekende met de woorden: 'Ex-Leger'. 'Zojuist heb ik nr. 45 gelezen...betreffende de moord op de bewonderenswaardige en lieflijke WAAF, Miriam Deeley. Van alle dingen die ik in al hun bijzonderheden over de oorlog heb gelezen, heeft dit mij het meest aangegrepen. Het heeft mij bijzonder treurig gestemd. Ik sluit een enveloppe in met een paar pond en wil zo vriendelijk zijn, met gevoelens van diep meeleven, wat bloemen voor haar graf kopen.' Meer tragische herinneringen herleefden met de publicatie van nr. 39.

'Ik heb het verhaal gelezen over de dood van de generaal van de luchtmacht, Sir Trafford Leigh-Mallory', schrijft Mrs. G.E. Baker. 'Als zuster van kapitein-vlieger Keith Mooring zou ik gaarne datgene vastleggen wat ik van mijn broer vernam toen hij mij in Weybridge bezocht op de dag voordat, onder de slechtst denkbare weersomstandigheden, de fatale vlucht plaatsvond. Hij was naar mij toegekomen om 'afschied' te nemen, waarbij hij de

opmerking maakte dat dit een afscheid voorgoed zou zijn aangezien het toestel dat Leigh-Mallory voor de vlucht had gekozen een York was, een vliegtuig waarmee de bemanning weinig ervaring had opgedaan en dat, volgens hem, ongeschikt was voor de uit te voeren missie. Mijn broer wees er op dat naar zijn mening het toestel te zwaar was beladen en wellicht niet in staat zou zijn boven de Alpenpieken uit te komen als men zelfs maar een weinig uit de koers zou raken. Drie dagen na de start meldde het BBC nieuws van acht uur 's ochtends dat het vliegtuig werd vermist, zonder dat de naaste verwanten van tevoren op de hoogte waren gesteld.

'Helaas zijn er geen getuigen geweest van het gesprek dat ik met mijn broer had. Mijn man was in het leger en ik was alleen met onze dochter, toen nog een baby. Ik hoop dat hetgeen ik hierboven vermeld, zal worden bekend gemaakt aan het Ministerie voor Luchtvaart en bij de officiële documenten zal worden gevoegd. Ik ben er zeker van dat mijn broer hierop nooit via de officiële kanalen de aandacht zou hebben gevestigd, zelfs niet indien hij in een positie had verkeerd die hem daartoe de mogelijkheid bood.'

Anthony White uit Southampton sprak over hetzelfde artikel zijn waardering uit. 'Ik had gaarne gewild dat ik eerder van het verhaal kennis had kunnen nemen, aangezien ik in september 1982 een fietstocht maakte door de Franse Alpen. Als wij hadden geweten dat daar zo'n vermaarde hoge Britse officier was begraven hadden wij zeker het kerkhof bezocht', schrijft Anthony White.

'Mijn belangstelling voor het gebied ontstond toen de as van de beroemde wielersport-journalist John 'Jock' Wadley werd verstrooid bij de Cascade des Sept Laux, vanuit Le Rivier slechts een korte afstand de vallei in. Ik nam voor het eerst kennis van Jock Wadley's pennevruchten in de dagen van het tijdschrift *The Bicycle*, en later toen hij *Coureur* en *Sporting Cyclist* publiceerde. Ik waardeerde en genoot al snel van zijn enthousiasme voor alles wat met fietsen had te maken in het bijzonder ook van de gebeurtenissen op het conitinent die tot op dat moment maar weinig aandacht kregen in de Britse pers.'

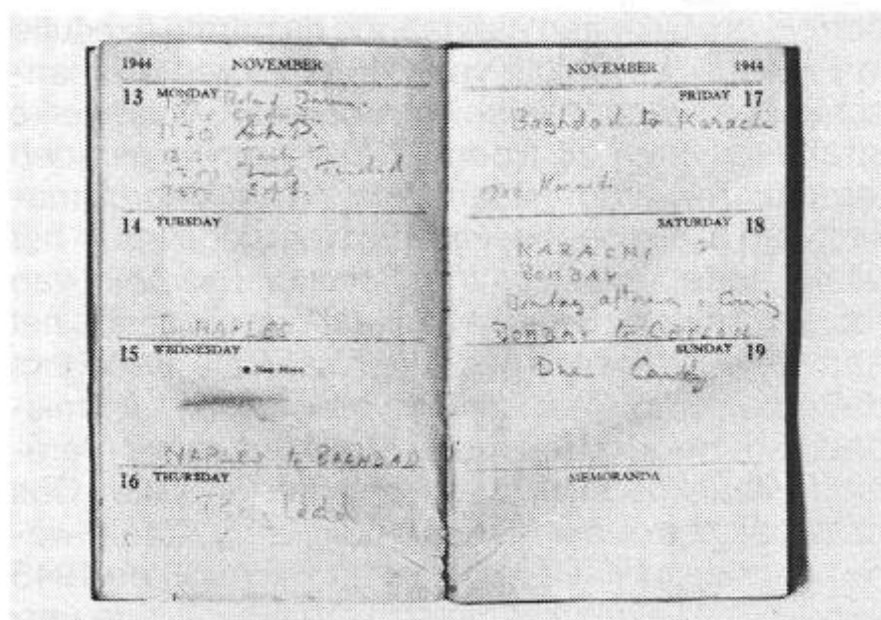
'Ik was aanwezig in Pangourne Lane toen Jock de lijkrede uitsprak toen de as van Arch Harding werd verstrooid over de plek waar hij zijn triomfen had gevierd, niet vermoedende dat Jock hem al spoedig zou volgen. Ik bekeek dus met belangstelling de Michelinkaart tijdens een fietstocht door de Alpen en ontdekte dat wij tijdens een van onze dagelijkse ritten de Col du Glandon zouden passeren. Ik had in *Bicycle Times* het artikel van Neville Chanin gelezen waarin een beschrijving wordt gegeven van de pelgrimstocht naar de Cascade des Sept Laux om er de as van J.B.W. te verstrooien op de plek die zo beeldend wordt beschreven in *My 19th Tour de France*. Wij verlieten Allemond in een druilregen die veranderde in een stortbui welke gepaard ging met donderslagen tussen de bergtoppen en bliksemschichten langs de hellingen van de heuvels. Ongeveer een uur schuilden wij in een café in Le Rivier, maar zetten tenslotte onze tocht voort onder de laag bewolkte hemel en in de stromende regen, die met donderend geluid uit de in mist gehulde bergen kwam, passeerden wij de Cascade. Het was onbehaaglijk af en toe de waarschuwing te zien 'Risque d'Avalanches', maar gelukkig vielen het water en het puin niet in zulke hoeveelheden neer als Jock had beschreven, het weer was echter hetzelfde en even deprimerend. We ploeterden voort naar de onzichtbare top en vonden onze eerste en enige voorhanden zijnde schuilplaats in een niet meer gebruikte garage in het 'Chalêt du Col du Glandon', de wegwijzing waar de Col de la Croix de Fer naar rechts afbuigt en over een of twee kilometer nog een 100 meter stijgt. We namen de splitsing naar links over de 1924 meter hoge top en vandaar afdalend langs de steile bochtige weg naar La Chambre. R.I.P., J.B.W.'

Een brief van Colin Turner eindigde met een P.S. waarin hij schrijft: 'Ik las zojuist met grote belangstelling uw artikel over het neerstorten van de Avro York MW126 en ik was zeer verbaasd daaruit te vernemen dat de president van het Hof van Onderzoek, luitenant-generaal J.R. Scarlett Streatfield, CBE, is geweest.'

'Het zal u misschien interesseren dat hij op 10 mei 1945 zelf het leven zou verliezen onder soortgelijke omstandigheden. Hij vloog als passagier mee in een Short Stirling Mk IV Lk297 van 190 Squadron. Dit toestel steeg om 03.55 uur op van Great Dunmow, Essex en vervoerde militairen van het Parachutistenregiment naar het vliegveld Gardermoen

Een stille groet op de Cascade des Sept Laux. Jock Wadley, pionier onder de Britse wielrenners en befaamd journalist, begon aan zijn laatste race toen, overeenkomstig zijn laatste wens, zijn as werd uitgestrooid langs de route van de 21e Tour de France. Niet ver van deze plek kwam de generaal van de RAF, Sir Trafford Leigh-Mallory bij een vliegramp om het leven in november 1944.

Leigh-Mallory's persoonlijke papieren die werden gevonden door majoor-vlieger G.A.G. Christie (zie afl. 39, p.14), worden thans bewaard in het Royal Air Force Museum te Hendon. Dit is de agenda van zijn echtgenote, geopend op de fatale dag.

bij Oslo om in Noorwegen assistentie te verlenen bij het ontwapenen van de Duitse bezettingmacht. Van het toestel werd niets meer vernomen en het duurde tot 21 juni 1945 voordat het lot der inzittenden bekend werd. Toen vond men in dicht bebost gebied, op ongeveer 15 kilometer ten noorden van Oslo het wrak van het vliegtuig. Alle inzittenden waren omgekomen. Een van de jonge para's, soldaat G. Walton, was de oom van mijn zwager.'

Wij ontvingen verscheidene brieven met nader commentaar op het artikel over Ultra in nr. 37. Diana Payne zelf kreeg veel brieven van vroegere collega's die zeer dankbaar waren dat hun onbekend gebleven medewerking eindelijk naar buiten was gekomen. Diana beleefde voorts een plezierig wederzien met de 'WRNS officier uit Nieuw Zeeland' (pagina 14), de toenmalige eerste officier N.C. Deans, thans Mrs. N.C. Belville, MBE, JP.

Een foto van een van de 'Bombes' die werd gebruikt om de code-boodschappen te ontcijferen die de Duitse strijdkrachten verzonden met hun Enigma coderingsmachine, hadden we kort voor de publicatie nog steeds niet in ons bezit, waarop wij

De agenda van Sir Trafford, alsmede een zak-aantekenboekje en andere persoonlijke documenten, gehavend door het ongeluk en door het weer in de bergen waar zij zeven maanden lagen. Het bovenste document is een copie van de toekenning van de Amerikaanse Legion of Merit, waarmee Sir Trafford tien dagen voor het ongeluk werd begiftigd door generaal Eisenhower (p. 3 artikel).

Door het verhaal van Diana Payne over haar geheime leven met ultra, was zij in staat de Wren te ontmoeten die toezicht hield op de meisjes in Wavendon. De toenmalige eerste officier Deans zit onmiddellijk links van de hond, de mascotte.

onze toevlucht moesten nemen tot de tekening die was gebaseerd op de herinneringen van Diana en van de Wrens die ermee hadden gewerkt. Het zal duidelijk zijn dat na veertig jaar gedetailleerde herinneringen onmogelijk dan wel tegenstrijdig zijn. Wij hadden geschreven aan het Regeringsverbindingencentrum (Government Communications Headquarters), waarvan de activiteiten onlangs in de belangstelling kwamen te staan en ongetwijfeld tot onwelkome publicaties aanleiding gaven toen de regering het lidmaatschap van een vakbond onverenigbaar verklaarde met tewerkstelling bij het centrum. Antwoord op onze brief ontvingen wij niet, hoewel wij over informatie beschikten dat zich aldaar nog een Bombe bevond. Met zeer veel belangstelling las ik dan ook de brief van Jon Gawne uit Bethesda in de Amerikaanse staat Maryland, waarin stond dat onlangs een foto was te zien op een tentoonstelling van codeermachines in het Smithsonian Instituut. Het schijnt dat de conservator voor militaire geschiedenis erin was geslaagd de foto gedeclineerd te krijgen, hoewel het negatief later weer werd teruggenomen. Aangezien wij niet eerder in enige publicatie een afbeelding hebben gezien, hebben wij hieronder de foto afgedrukt van de machine die mogelijk als geen ander voor de Geallieerden de oorlog heeft helpen winnen.

Wat vele heeft geïntrigeerd is de vraag wat met alle installaties is gebeurd toen deze uit de buitenposten van het Ultraproject werden verwijderd. Deze

brief van Anthony Cassidy uit Milton Keynes werpt enig licht op de zaak:

'Een jaar of twaalf geleden bezocht ik een plaatselijke schrootopslag toen een legervrachtwagen het terrein opreed en enkele dozijnen telexapparaten met bijbehorende accu's achterliet en vervolgens weer wegreed.'

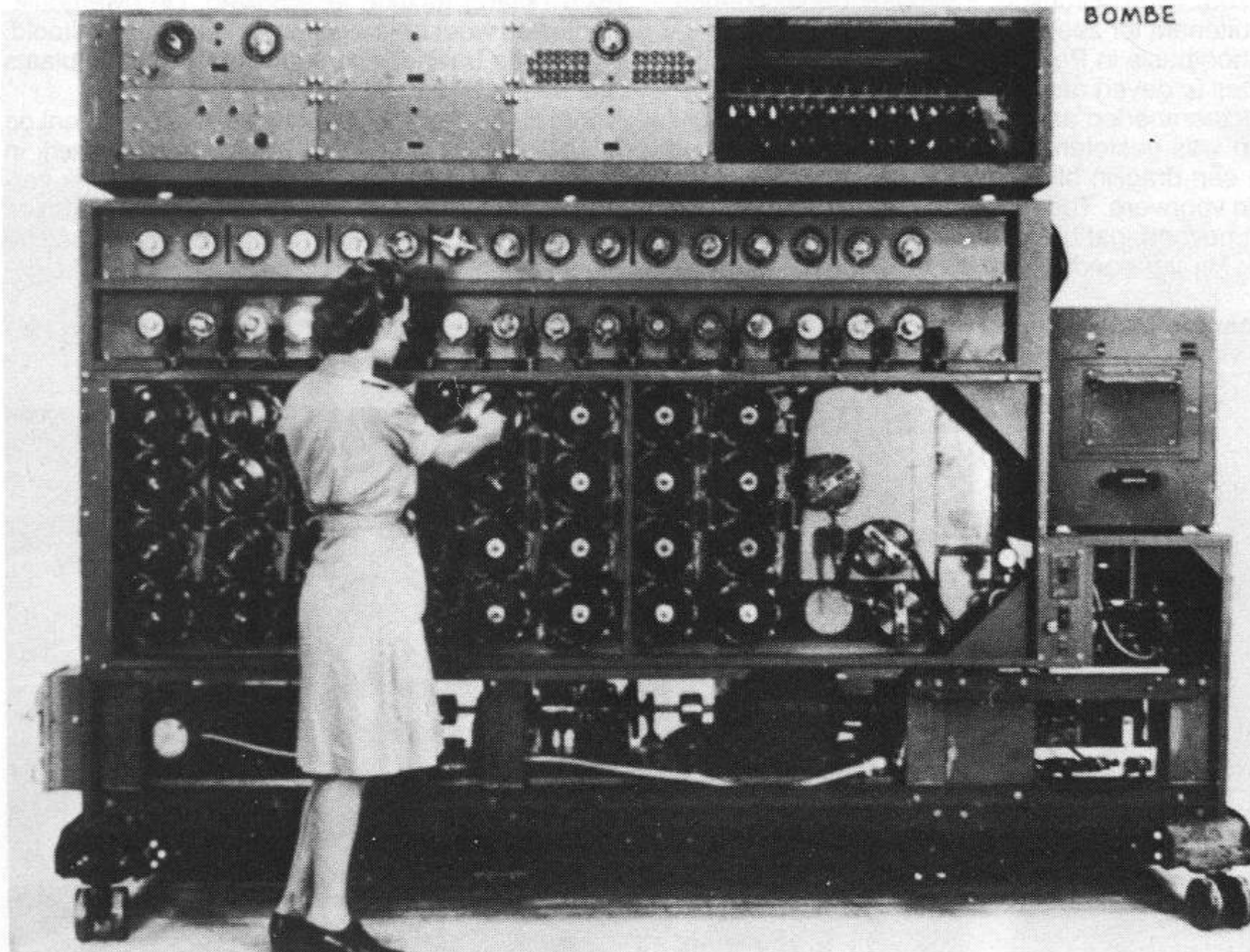
'Ik vernam van de eigenaar dat het 'ex-Bletchley Park' materiaal was, wat mij op dat ogenblik niets zei. Wat mij wel trof was dat dit fraai geconstrueerde materiaal op een modderige schrootopslagplaats werd gedumpt. Gedurende een periode van enkele weken kocht ik vier telexapparaten, waarvan er twee de tekst als op een schijfmachine, leesbaar maakten en gelijktijdig van de tekst een ponsband vervaardigden. Voorts kocht ik vier bijbehorende tafels en vier accu's. In de loop der jaren werd ik, wegens ruimtegebrek gewongen twee tafels weg te doen. Ook heb ik mij helaas moeten realiseren dat er geen tijd is om alles te doen wat men zich in z'n jonge jaren had voorgesteld en het ziet er thans niet naar uit dat ik er ooit toe zal komen de telexapparaten in hun oorspronkelijke staat te herstellen. Ten einde aldus meer ruimte te scheppen voor mijn activiteiten die verband houden met antieke auto's, heb ik besloten de apparaten te verkopen in de staat zoals ze zijn. Ze werken allemaal, en ze zijn in de loop der jaren stofvrij gehouden en niet beschadigd.'

Het was slechts passend dat ook honden voorkwamen op de herenigingsfoto. Diana zit op de bank.

Voor lezers die hun eigen code boodschappen willen versturen, echte Enigma's waren in 1985 nog verkrijgbaar via Ottmar Burkhardt.

Een 'geheim' eindelijk ontsluit. Dankzij Jon Gawne uit Bethesda in de Amerikaanse staat Maryland, zijn wij in staat voor het eerst een foto te publiceren van een der 'bombes' die werden gebruikt om de onderschepte Duitse berichten te decoderen.

Mrs. Cassidy is bereikbaar op het adres Hillside Cottage, London Road, Loughton, Milton Keynes, Buckinghamshire, England.

Uitrusting van de 'andere' kant is ook boven water gekomen. Ottmar Burkhardt uit Schwäbisch Gmünd, Am Eichenrain 40, schreef ons dat hij iedereen kon voorzien van Enigma-apparaten die daarvoor belangstelling had. De prijs hing af van de al of niet complete staat van de machines (sommige hadden geen code-raderen), maar een volledig werkend exemplaar zou rond DM 6.000 kosten.

Volgend op de publicatie van dit nummer, liet het Science Museum mij weten dat zij enkele miniaturen van een Colossus bezaten en dat een radiobuis ervan te zien was in zaal 46 van het museum. Ik heb ook gehoord dat de gemeenteraad van Milton Keynes - de nieuwe stad bij het voormalige hoofdkantoor van Station X in Bletchley, hoopt een permanente tentoonstelling te kunnen inrichten in het nieuwe Twentieth Century Museum dat naast de bibliotheek komt.

Het Pearl Harbor artikel in nr. 38 maakte veel pen-nen los. Een van de briefschrijvers, Robin G. Harvan uit Spring in Texas, wees ons in de eerste plaats op een vergissing in het onderschrift van een van de foto's: 'Pagina 10 heeft een foto met modelslagschepen om de situatie in Pearl Harbor na te bootsen ter voorbereiding van de Japanse aanval. Ditzelfde onderschrift is gebruikt in diverse andere publicaties. Ik geloof echter dat het onjuist is en ik meen dat de foto de bouw weergeeft van een model

Ken Derby schreef uit Witter in Californië: 'Op 7 december 1941 lag het kustbewakingsschip Taney in de haven van Honolulu. Dit schip, dat in 1936 in dienst werd gesteld, is het enige uit de oorlog dat thans nog dienst doet bij de Amerikaanse strijdkrachten.' Na het lezen van deze brief zochten wij naar de geschiedenis van de Taney, of in code de WPG-37, en vonden dat zij inderdaad een interessante oorlogscarrière heeft gehad. Zij kwam binnen vier minuten na de waarschuwing dat de Japanners aanvie-

len, in actie en vuurde op verscheidene vliegtuigformaties. Later escorteerde zij diverse Atlantische convooien, alvorens in 1945 weer naar de Pacific te worden gedirigeerd waar zij haar deel had bij pogingen in de buurt van Okinawa kamikaze-toestellen uit de lucht te halen. Thans, gedomesticeerd, is zij toegevoegd aan het Coast Guard Station 'November' (halfweg tussen San Francisco en Hawaii) en de Taney heet haar thuishaven in Alameda in Californië.

van Pearl Harbor dat werd gebruikt in de uit 1942 daterende Japanse film, waarvan de Engelse titel luidt: *The War at Sea from Hawaii to Malaya*. Deze film, die de ontwikkeling en de overwinningen van de Japanse Marine in beeld brengt, werd precies een jaar na de aanval uitgebracht. 'Ik sluit een boek in, *Films of the Second World War*, waarin op de pagina's 136 en 137 foto's uit deze film staan afgebeeld. Die foto's vertonen een treffende overeenkomst met die op pagina 10 van nr. 38 en laten voorts de ongelooflijke detaillering van de filmmakers zien. Bekijk in het bijzonder de foto op pagina 136. Bij het in beeld brengen van de toegebrachte schade zijn vergissingen gemaakt. Volgens de foto zank de *Nevada* op haar ankerplaats; vloog de *Arizona* niet in de lucht; kapseisde de *West Virginia* en bleef de *Oklohoma* rechtop drijven. Een interessant en inzicht verschaftend commentaar op de Japanse beoordeling van de uitwerking van de aanval.'

'Veiligheid en geschiktheid om als zodanig dienst te doen zijn er de gelijkelijke oorzaak van geweest dat de Japanse dwergduikboot in 1942 als opvulling werd gebruikt bij het herstel respectievelijk de bouw van een kademuur. De *Proceedings* van het United States Naval Institute van april 1975 bevat een artikel van iemand die in 1941 en 1952 met het duikbootje in aanraking is geweest. Kapitein-luitenant ter zee E.D. Bronson was in 1941 werkzaam in de machinekamer van de onderzeeboot *Plunger*, die op 7 december in Pearl Harbor zou aankomen. Zij werd echter omstreeks 07.30 uur aangevallen door Japanse vliegtuigen ter hoogte van Diamond Head. De *Plunger* dook onder water om aan de aanval te ontkomen en bleef tot 9 december buitengaats. Nadien op patrouille gezonden, registreerde de sonar bij het verlaten van Pearl Harbor een voorwerp op de bodem. Vastgesteld werd dat het zich bevond op de plaats waar op 7 december door

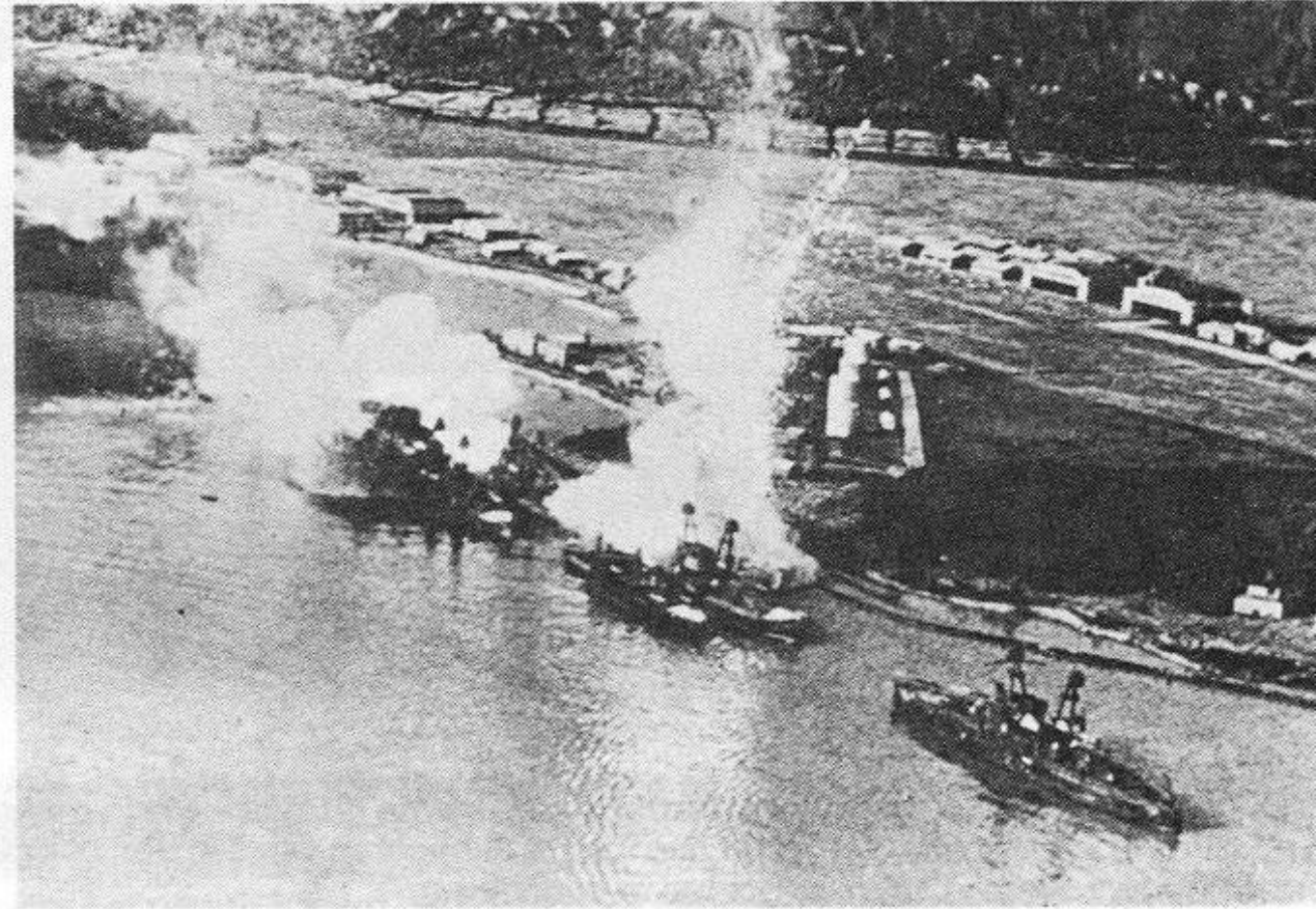
de *Monaghan* een aanval werd uitgevoerd op een onderzeeër. Na het uitwerpen van een dreganker bleek het voor de *Plunger* onmogelijk het voorwerp te lichten. De plek werd gemarkeerd, de dwergduikboot naar boven gehaald en gebruikt als opvulling. Toendertijd werd zij niet betreden.

'In 1952 werd Bronson, inmiddels opgeklommen tot luitenant ter zee 2e klas, geplaatst op de onderzeebootbasis in Pearl Harbor. Hem werd verzocht advies te geven aan een burgerbouwbedrijf dat bij werkzaamheden aan de kade op een zeker voorwerp was gestoten. Bij het graven was de gripper van een draglijn blijven haken aan een groot metaal voorwerp. Toen hij vernam waar dit voorwerp zich bevond, gaf hij opdracht het verder uit te graven. Hij vermoedde een oude bekende tegen te

komen. En het bleek inderdaad dezelfde dwergduikboot te zijn. Als gevolg van het openscheuren van de accu's door de gripper van de dragline ontstapte chloorgas uit de beschadigde romp. Het gevaar dat dit opleverde, alsmede de noodzaak de kade te voltooiën waren voldoende om elk historisch belang terzijde te schuiven. De dwergduikboot werd weer begraven en de kademuur voltooid. Het bootje bevindt zich nog steeds op deze plaats met de resten van de bemanning.'

David Hale, die ons mateloos veel hulp verleent op fotografisch gebied, en ander onderzoekswerk in Washington verricht, zal binnenkort het leger verlaten. Onlangs zond hij mij de hierboven afgedrukte foto's. Lezers die aflevering 4 hebben gelezen zullen de ene ervan herkennen als de rij Duitse krijgs-

Opnamen uit de in 1942 uitgebrachte Japanse oorlogsfilm 'Hawai Marei Oki Kaisen' (De oorlog ter zee van Hawai tot Malakka) waarnaar wordt verwezen in de brief van Robin Harvan.

Recentelijk vrijgegeven door David Hale: 'Het lijkt alsof deze Duitsers enige moeilijkheden hebben met hun ondervragers.'

gevangenen gekleed in overjassen op pagina 19 van dit nummer, maar thans genomen vanaf het andere eind van de rij. De mannen zijn van de 1e SS-Panzerdivision en behoren tot degenen die tijdens Hitler's Ardennenoffensief deelnamen aan de slachting in Malmédy, waar een groep Amerikaanse krijgsgevangenen op een veld werd bijeenge-dreven en daar zonder vorm van proces werden doodgeschoten. Sinds de verschijning van dat nummer hebben wij verslag uitgebracht over de dood of moord op Joachim Peiper, de commandant van de eenheid die verantwoordelijk was voor het bloedbad (aflevering 40). De vraag wat er precies is gebeurd en het na-oorlogs proces tegen de 74 beklagden worden behandeld in het boek van Jean Paul Pallud, *Battle of the Bulge. Then and Now*, ISBN 0 900913 36 3. Uit bovenstaande foto blijkt dat vanaf dit eind van de rij de uniformen van twee of drie verdachten in het geheel niet versleten zijn.

De andere foto toont Duitsers die bij Hasselfeld werden gevangen genomen door het 18e Regiment van de Amerikaanse 1e Infanteriedivisie en

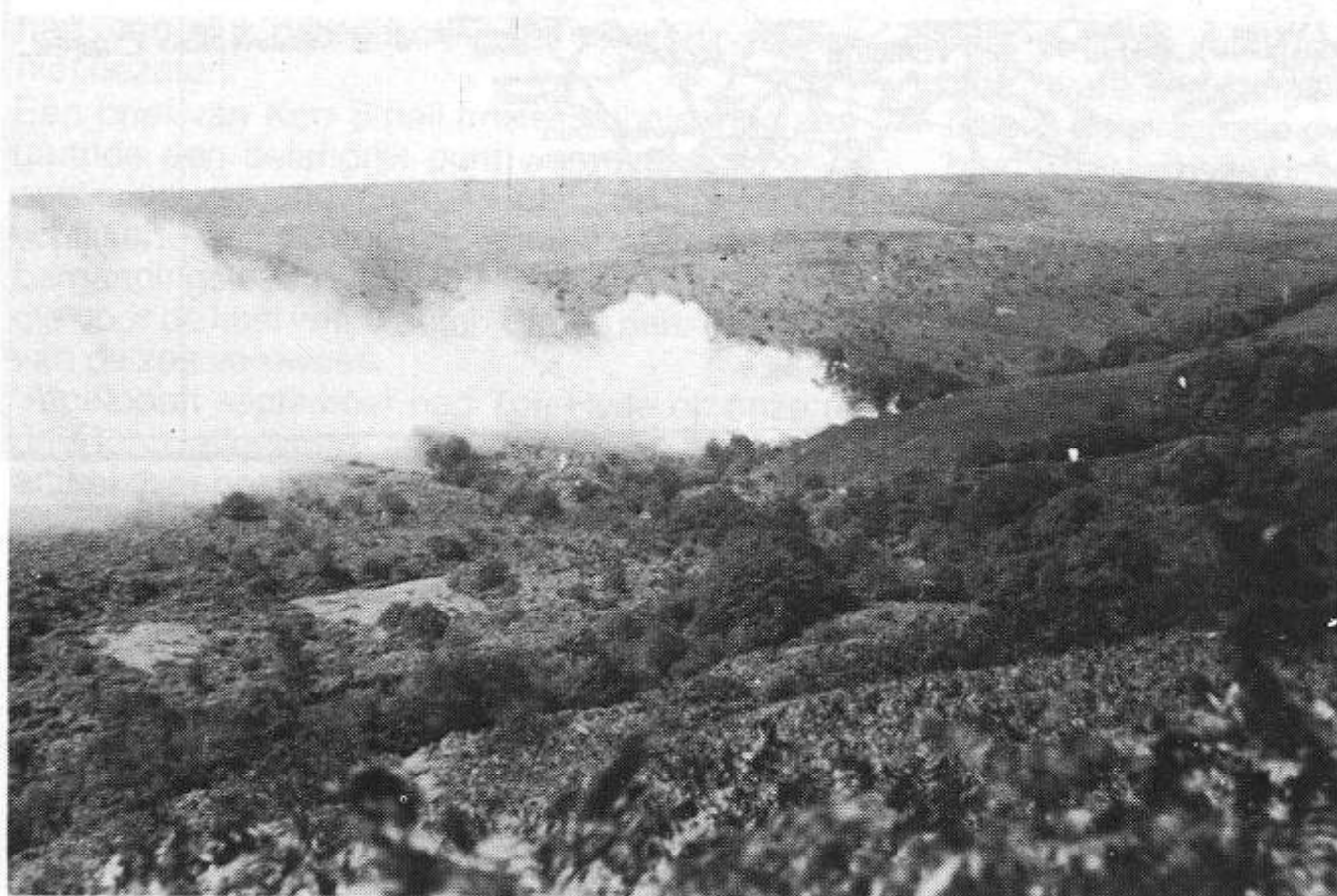
die, naar wordt aangenomen, opgehangen waren aan een eenheid die betrokken was bij de moord op vijftien Amerikaanse krijgsgevangenen op 15 april 1945. 'Zij worden ondervraagd', zegt het oorspronkelijke onderschrift, 'door soldaat 1e klas Nicholas Shaefer, een tolk.' Hierboven is als verklaring David's uitleg opgenomen.

Lezers sturen dikwijls de resultaten in van hun eigen inspanningen, zoals deze foto's van Mr. J.J. Wilson uit Wearne in Somerset. Hij schreef: 'Onlangs werd mij duidelijk welke moeilijkheden u moet overwinnen bij uw pogingen vergelijkingsfoto's te maken. In januari 1941 nam mijn vader, die toen brigade-mortierofficier was, in Dartmoor een paar foto's van een schot uit een 3-inch mortier. Tijdens ons derde bezoek aan Dartmoor, afgelopen voorjaar, slaagden mijn vrouw en ik erin de plek te localiseren. Het bijzondere was dat, toen ik bij de dichtsbijzijnde boerderij de weg vroeg en de eigenares de twee foto's liet zien, zij bemerkte dat een ervan was genomen bij de achteringang van de boerderij en zij vroeg toen: 'Was dat niet het Buckinghamshire Bataljon?' Dat was inderdaad het ge-

'Blijkbaar gleed deze gevangene uit en de ondervrager, beladen met camera's, staat op het punt hem overeind te helpen.'

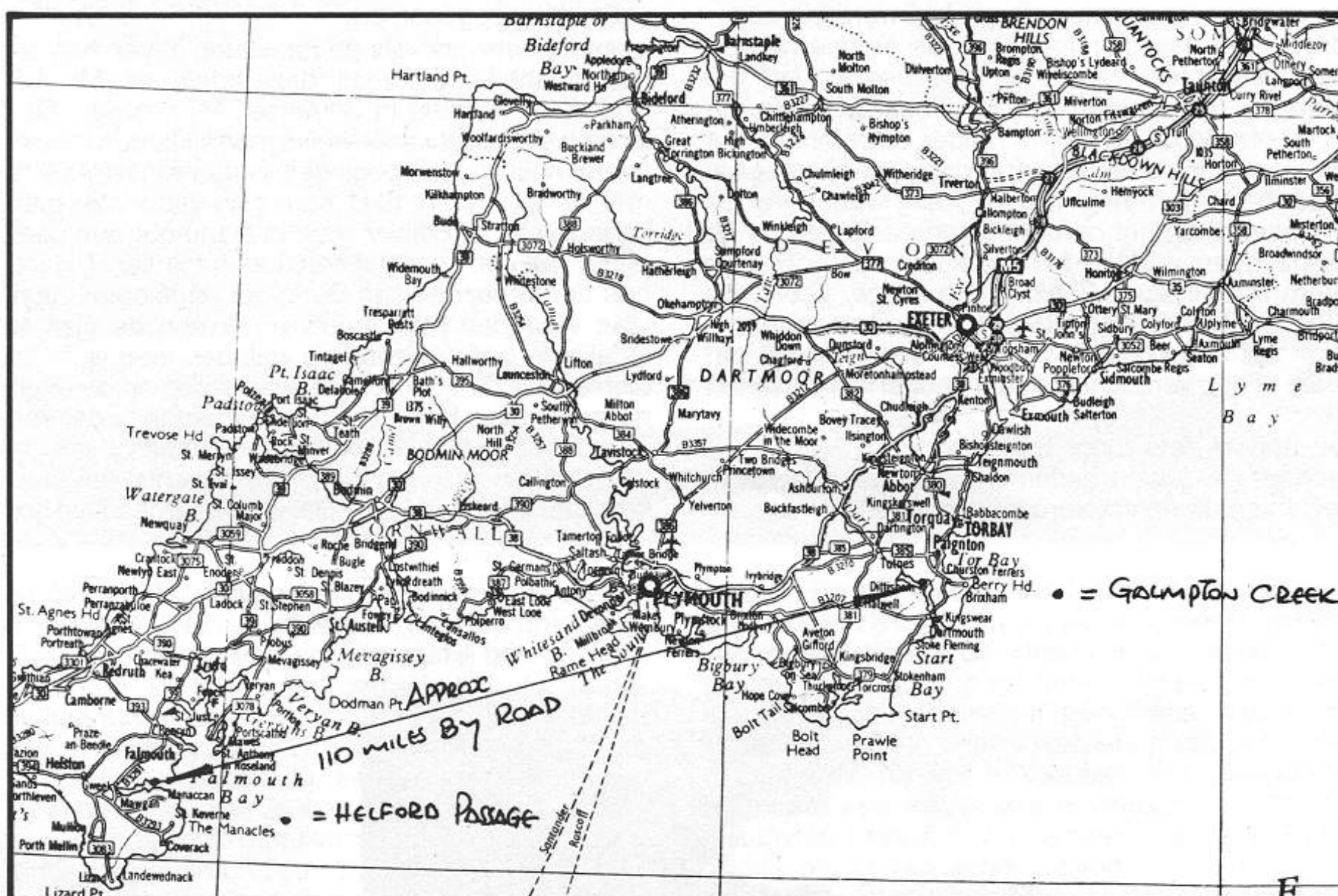
val. Zij kon zich de soldaten herinneren die bij haar op het muurtje zaten om hun kuch op te eten. De moeilijkheden bij het maken van vergelijkingsfoto's vallen uiteen in een aantal categorieën waarnaar wij reeds meermalen hebben verwezen, maar de foto die misschien de meeste grijze haren bezorgd is die welke plichtmatig in het bijschrift de locatie vermeldt, die dan onjuist blijkt te zijn. Een van de foto's die herhaaldelijk wordt gebruikt om Amerikaanse troepen te laten zien die op weg zijn om schep te gaan voor de invasie in Normandië, is hiervan een voorbeeld. Wij hadden deze foto willen gebruiken voor aflevering 44 over de voorbereidingen van D-Day. Ondanks vele uren die wij op twee verschillende plaatsen doorbrachten en ondanks het feit dat wij vele mensen ondervroegen, kwamen wij er maar niet achter waar de foto was genomen. Het bijschrift uit de oorlog, ter beschikking gesteld door fotograaf Schillinger van het Signal Corps, vermeldt: 'GI's op 3 juni 1944 met wapens en uitrusting op weg naar het strand van de Tor Bay, Engeland, om aan boord te gaan van een landingsvaartuig. In veel boeken wordt zelfs gesproken van

Een foto die in veel boeken voorkomt en waarbij de auteurs het originele onderschrift, luidende 'Torbay', hebben laten vervallen waardoor de vergissing in stand werd gehouden.

Torbay, wat de naam van de stad is die aaneen wordt geschreven, terwijl de naam van de baai uit twee woorden bestaat. Het water op de foto is te smal om op de baai betrekking te hebben, en raadpleging van een kaart deed ons veronderstellen dat het of ergens in de buurt van Kingsbridge in het zuiden van Devon was, of dat het water de Dart was, iets noordelijker. Diverse strandgedeelten geschikt om te embar- keren zijn in dit gebied nog aanwezig (zie b.v. pa- gina 6 van afl. 44); onderzoek van alle wegen in deze gebieden leverde echter niets op. Door ge- brek aan tijd kon de foto niet meer worden opge- nomen in afl. 44, aangezien wij geen foto's willen publiceren als de exacte locatie niet bekend is. Tijdens de bergingsoperatie van de Sherman DD in Slapton in mei 1984, vroegen wij de auteur van het artikel, Steve Caseley, of hij de locatie kon traceren. Hij nam de uitdaging aan en wij gaven hem de originele foto, die inmiddels nogal was verkreukeld. In november zond hij ons een serie foto's met een korte notitie: 'Zeg eens, verdien ik hiermee een onderscheiding van Toen en Nu?' Na de foto's te

hebben bestudeerd waren wij bepaald verbaasd over Steve's ontdekking, aangezien de juiste lo- catie zich meer dan 160 km verder weg in Cornwall bleek te bevinden. Onnodig te zeggen dat Steve z'n onderscheiding kreeg.

Aflevering 40 bevatte het verhaal van Denis Bate- man over een trainingsvlucht waarbij het vliegtuig neerstortte en de piloot, alsmede drie inwoners van Croydon, om het leven kwamen. Wij vinden het altijd interessant brieven te ontvangen van lezers die persoonlijk waren betrokken bij een door ons gepubliceerd verhaal, in het bijzonder de kleinere voorvallen.

'Het is meer dan waarschijnlijk dat u ziek en moe wordt van alle mensen die u naar aanleiding van uw artikelen schrijven 'ik was er bij', aldus Sydney Fall uit Boras in Zweden. 'Heel toevallig kwam ik een winkel in een achteraf straatje hier in het hoge noorden een tweedehands exemplaar tegen van nr. 40. Daarin zag ik het verhaal van een gebeurte- nis in Foresters Drive in Wallington, waarbij ik maar al te nauw betrokken ben geweest.'

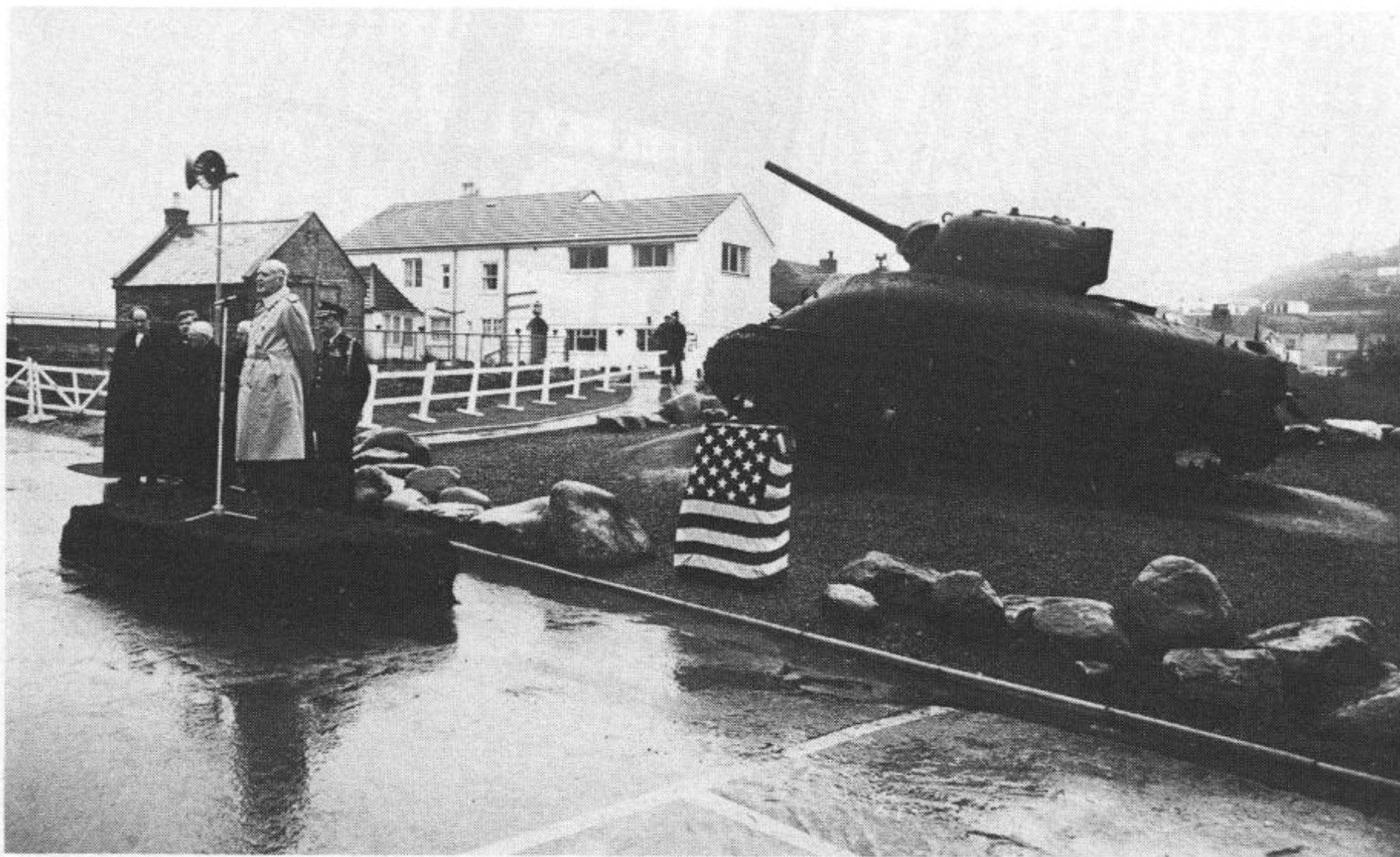
'Als lid van de Londense brandweer, 38 Al Z Hoofd- kwartierverbindingsdienst, had ik die avond vrij en ik scheurde met mijn motor langs Foresters Drive. Na Round Straw Park te zijn gepasseerd, in

De kaart die was ingesloten bij Steve's brief geeft aan dat de werkelijke locatie bij Helford Passage in Cornwall zo'n 160 km verwijderd was van de Torbay. Een betonnen weg werd aangelegd langs de kust naar Polgwidwen Cove aan de rivier de Helford.

Steve's bewijs in detail. Boven: Het bovenste gedeelte van de omgevallen stijl van de poort, met het gat voor de scharnier. Onder: Close-up van de draadnagelkop die nog steeds in de stam van de rechter boom zit op de plaats waar het bord 'HALT control post' hing.

Nadat Orris Johnson's Sherman in mei 1984 was geborgen en geprepareerd met gebruikmaking van de Fertan-methode, werd de tank in Torcross op een plek waar deze uitzag op zee, waaruit hij was 'opgevisst'. (Foto's Steve Casely).

Op vrijdag 9 november, een regenachtige en winderige dag, vond de onthulling van de plaquette plaats in aanwezigheid van luitenant-kolonel Tom Haase, defensie-attaché op de Amerikaanse ambassade in Londen, en Mr. George Scott, voorzitter van de South Hams District Council.

die dagen een gebied waar verspreid vliegtuigen werden gestald, zag ik plotseling aan mijn rechterkant een huis in stukjes uiteenvallen, een onderdeel van een seconde later en nadat ik gepasseerd was, gevolgd door een reusachtige vlam en het geluid van neerstortende voorwerpen. Ik was zo geschrokken dat ik bijna driehonderd meter nodig had om de motorfiets tot staan te brengen. Aangezien ik altijd naast het vliegveld heb gewoond sinds het verplaatst was van Plough Lane, waren vliegtuigongelukken niets nieuws. Ik rende daarom terug en hielp enkele mensen uit een beschadigd huis te halen, bang als ik was dat de kist vol met bommen zat die de omgeving in de lucht zouden doen vliegen. Daarna verleende ik assistentie aan de brandweer die inmiddels was gearriveerd. Voornamelijk hield ik mij bezig met het redden van de garage van no. 47, waarvan het dak al in lichterslaai stond. Ik herinner mij dat ik een vermaning kreeg van een brandweerofficier omdat ik geen bijl had, een stuk gereedschap dat verbindingskerels niet bezaten.

Een brief van Ken Small bracht opheldering aangaande een belangrijk punt waarover ik voor de publicatie van aflevering 45 niet had kunnen beschikken - een persoonlijk verhaal van een van de bemanningsleden van de Sherman Duplex Drive die voor de kust van Slapton Sands naar de bodem van de zee verdween.

'Afgelopen september had Ton Hyde op onze reünie een aflevering van *Toen en Nu*. Ik las het artikel over het lichten van de tank en de opstelling ervan als monument. Ik was toen de commandant van die gezonken tank', zo schreef Orris Johnson uit Leeds in de Amerikaanse staat North Dakota aan Ken Small.

'Wij waren gereed om te water te gaan toen de tank voor mij op de LCT, achteruit reed in plaats van vooruit in de eerste versnelling, waardoor hij tegen onze voorkant botste. Ik steeg uit, maar kon bij inspectie geen schade ontdekken - blijkbaar was door de schok een stuk van het canvas gescheurd, wat niet zichtbaar was. Toen we in het water kwamen werd door de druk het canvas losgescheurd van de voorkant en het water stroomde naar binnen. In enkele seconden hadden we de rubberboot opgeblazen en verliet de bemanning de tank die, voordat hij zonk, nog zo'n 4 tot 6 meter aflegde. Een van de artikelen vermeldde dat de tandraden op de tussenwielen ontbraken. Die hadden wij eraf gehaald kort nadat wij met de DD waren begonnen te oefenen. Het bleek dat zij in het zand er de oorzaak van waren dat de rupsbanden uit elkaar werden getrokken. Ik schrijf u dit omdat ik vermoed dat u er belang in zult stellen te weten hoe het allemaal gebeurd is.'

Wij waren inderdaad opgetogen het volledige verhaal nu te kennen - een passend sluitstuk in relatie tot de oprichting van het Sherman-tank monument, gewijd aan de nagedachtenis van honderden Amerikaanse militairen die omkwamen tijdens de oefenlandingen ten behoeve van D-Day. Als een dergenen die in mei 1941 de operatie 'Merkur' over

zich heen kreeg, reageerde Mr. D.W. Luckett uit Liverpool. Hij schreef met belangstelling kennis te hebben genomen van Jean Paul Pallud's verhaal over de Duitse aanval op Kreta in aflevering 47. 'Het bracht allerlei gebeurtenissen in mijn herinnering terug uit deze thans vervlogen tijden. Wij vormden een klein detachement sappeurs van de staf der genie dat dichtbij het hoofdkwartier was gelegerd van generaal Freyburg. Dit stond bekend als 'Mappin Terrace' en lag op het schiereiland Akrotiri, met zicht op Chania en een deel van de Soeda Baai. Als burens in de nabijheid hadden wij de Northumberland Hussars, enkele leden van het Welch Regiment, alsmede wat Nieuw Zeelandse genisten.'

'Het was nog maar kort geleden dat wij uit Griekenland waren aangekomen, vanwaar wij uit Nauplia, bij Argos, waren geëvacueerd met het M.S. *Glenaire*. Op Kreta waren wij aan land gegaan met alleen nog maar de kleren die we aan hadden en met de lichte vuurwapens die we bij ons droegen. Alle zware uitrustingen hadden we in Griekenland tijdens de evacuatie moeten achterlaten. In het gebied waar wij ons bevonden landden dicht bij ons op de dag van de invasie acht Duitse zweefvliegtuigen die nogal wat verwarring veroorzaakten voordat de bemanningen uiteindelijk konden worden overmeesterd en gevangen worden genomen. Die gevangenschap zou overigens van korte duur zijn, zoals de latere gebeurtenissen zouden uitwijzen.'

'Tekort aan vliegtuigen en de verovering van het vliegveld Maleme deed de balans doorslaan naar de zijde der Duitsers. Wij zetten ons in beweging naar Sphakia, het grootste deel van de 80 km via een hete stoffige weg, door de bergen naar wat wij hoopten onze uitweg en verlossing. Wij bereikten eindelijk een aantal grotten niet ver buiten het dorp Sphakia waar wij wachtten tot het onze beurt was naar het strandje af te dalen en aan boord te gaan van een schip naar Alexandrië. Wij waren echter bitter teleurgesteld toen de schepen op 1 juni, 's morgens heel vroeg op 1e pinksterdag vertrokken en niet meer terugkwamen. Bij het eerste daglicht doken drie Messerschmitts Me 109 op ons af, vurend op alles wat zij zagen, waarna nog eens twee Dorniers Ap bommen afwierpen tussen de honderden jongens die zich in het ravijn hadden verzameld. Later die morgen gaven wij ons over aan zes bergjagers die ons met mortieren hadden beschoten vanaf de kam van een heuvel. De slachting onder ons in die kleine vallei was onbeschrijfelijk. Enkele uren later begonnen we aan de lage, langzame afschuwelijke weg terug naar de andere kant van het eiland en naar onze gevangenschap die nog drie en een half jaar zou duren.'

'Het terrein van het voormalige 7e Veldhospitaal tussen Chania en Maleme was veranderd in een krijgsgevangenkamp dat leek op een groot Bedoeïnenkampement. Het voormalige hospitaal was een verzameling tenten geweest. Rondom had een

veldslag gewoed en van de tenten was niet anders over dan wat geblakerd tentzeil. Deze verbrande stukken canvas, overeind gehouden door wat ook maar enigszins geschikt was, moesten ons beschermen tegen de gloeiende zon! Het enige troost brengende verschijnsel op deze plek was het gedeelte dat aan de kant van het strand lag, zoals te zien is op deze foto bovenaan pagina 21 van het artikel, althans daarop is slechts een deel zichtbaar van het lange strand waarop de honderden krijgsgevangenen waren ondergebracht in dat kamp. Het leven daar was verre van idyllisch; het was ons 'huis' gedurende drie traag verlopende maanden. We leden er honger en iedereen kwam onder de luizen te zitten - bepaald zeer onplezierig.'

'Een interessant punt is nog dat daar waar Duitse militairen tropenkleding dragen, dit in feite Britse uitrusting is - tropenhelm, overhemd en korte broek. De Duitsers namen niet alleen onze voedsel-, maar ook onze kledingvoorraden in beslag, met inbegrip van dekens enz. De Duitse troepen rondom Chania pronkten met tropenhelmen die aan de zijkant waren versierd met grote witte kommetachtige figuren. bovendien rookten zij onze Players!'

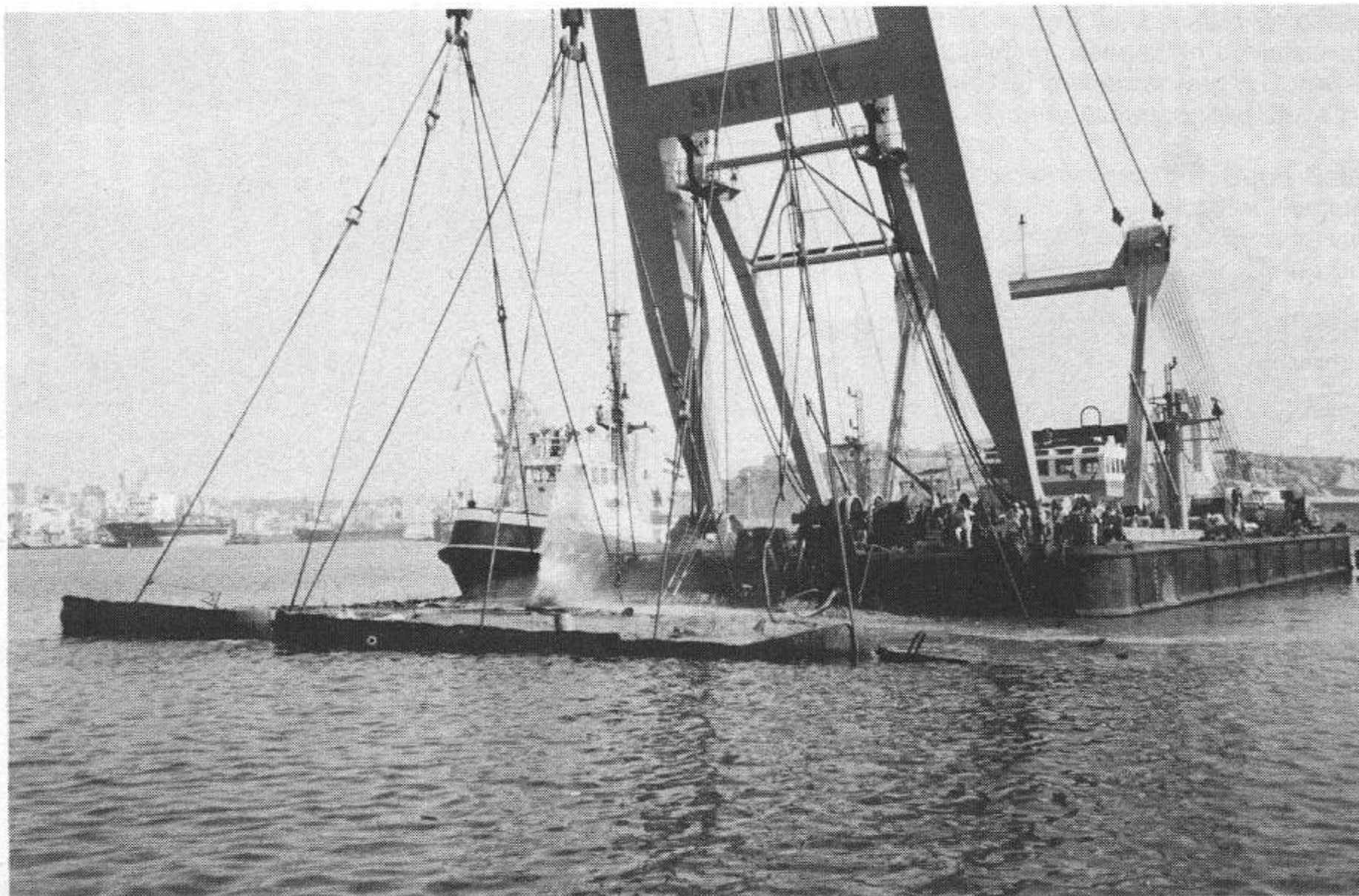
Sinds de verschijning van het aan Malta gewijde nummer hebben wij in de nummers 25 en 35 aandacht besteed aan diverse ontwikkelingen op het eiland. Peter Thompson uit Fixley bij Huddersfield schrijft thans dat hij en zijn 'langdurig zieke echtgenote Margaret' een vakantie op het eiland hebben doorgebracht waarbij zij getuige waren van een historische gebeurtenis - het lichten van het laatste overgebleven deel van de *Talabot*, een van de drie schepen van een convooi koopvaarders die, ondanks hevige luchtaanvallen, erin slaagden in maart 1941 de haven van Valletta te bereiken. Daar zouden zij drie dagen later tijdens een lucht-raid echter toch nog tot zinken worden gebracht, met alle vracht die zij aan boord hadden.

Peter, die ook foto's meezond, schrijft: 'Wij volgden *Toen en Nu* nr. 10 naar de letter, met inbegrip van de naderhand bijgewerkte gegevens. Gezegd wordt dat Malta enorm is veranderd, maar wij deden ons best de 'atmosfeer' te proeven. Wij localiseerden alle vliegvelden (Gozo inclusief) en wij zagen de vreemde stenen muren die op Qrendi de start- en landingsbanen van elkaar scheiden. De plaatselijke bevolking zegt dat de muren werden gebouwd om het land in kleine landbouwbedrijven te verdelen. Andere inwoners schepten er genoeg in ons te vertellen dat zij op de diverse RAF bases hadden gewerkt. De Maltesers in Upper Baracca gaven ons een zeer levendige beschrijving van het neerstorten van een Junker Ju 88 in Grand Harbour. Van de St. Andrew's-kazerne wordt thans een toeristencomplex gemaakt. In de haven wordt nog steeds veel gedregd. De terreinen van de Las-caris en van de Punto Wharf liggen opgestapeld met schroot dat uit de haven is opgediept.'

'Hoogtepunt was een gigantische drijvende kraan van 800 ton in werking te zien. Technici kwamen er achter dat duikers twee maanden hadden gewerkt aan een deel van de romp van de *Talabot*, waarvan werd aangenomen dat deze eerder reeds in z'n geheel was gelicht. Ons werd verteld dat men hoopte dat rompgedeelte de volgende dag te bergen. Onnodig te zeggen dat we vroeg opstonden, ons dagprogramma afwerkten en ons vervolgens naar de haven spoedden. Daar arriveerden we juist op tijd om het wrakstuk in de namiddag van vrijdag de 26e juli door de golven te zien breken. Kort daarna werd de omgeving in de nabijheid ontruimd toen de hogedruksputten, nadat het grootste deel van de modder en het aangroei waren weggespoeld, twee onontpofte bommen aan het licht brachten. We slaagden erin alles zo dicht mogelijk te aanschouwen en wij konden net nog zien dat de bommen in netten werden geplaatst en vervolgens aan boord werden gebracht van een klein bootje dat door een patrouillevaartuig naar open zee werd gesleept. De volgende dag zagen wij het gelichte stuk romp hangen tussen een grote sleepboot en de drijvende hijskraan, terwijl het gevaarte naar Marsa Creek onderweg was.'

'Enkele Malteser havenarbeiders vertelden dat niet lang geleden een aantal motortorpedoboot-achtige patrouillevaartuigen waren gelicht en in zee waren gedumpt. Misdadig! Er lagen ook nog twee onderzeeboten op de bodem.'

Sedert de verschijning van nummer 8, waarin de slag om de Failaise-pocket werd beschreven die de gevechten in Normandië tot een climax bracht, hebben vele lezers de twee schrootopslagplaatsen in Trun bezocht waar de wrakstukken en ander schroot uit de pocket lagen opgeslagen. het tank-

Wrakstukken uit de slag om Malta worden nog steeds uit de haven opgehaald. Peter Thompson was in de gelegenheid de berging te fotograferen van een deel van de *Talabot* dat sinds maart 1941 op de havenbodem had gelegen.

museum in Saumur heeft in 1983 de kleinste schroot hoop laten ontruimen en de oorlogswrakken die de ander schroot hoop bevatte, werden geveild in de zomer van 1986.

De gelijktijdige plaatsing in nummer 49 van het artikel inzake het drama bij Imber en het verhaal over Eddie Charlton van de Irish Guards, die postuum, als laatste Britse militair het Victoria Cross werd toegekend voor zijn moedig gedrag gedurende de laatste fase van de strijd in Europa, leverde prompt een brief op van kolonel Stephen Langton die in 1945 bij het 2e Bataljon Irish Guards plaatsvervangend eskadroncommandant was van het 1e Eskadron van dat bataljon. Kolonel Langton had ons zeer veel hulp verleend bij het voorbereidende onderzoek voor ons Charlton verhaal. Ook was hij zo vriendelijk geweest ons te voorzien van foto's, onder meer die waarop de uitgeschakelde Sherman bij Wistedt staan. Wij hadden toen niet gesproken over de andere artikelen die in het desbetreffende nummer zouden worden opgenomen. Groot was dan ook de verbazing toen wij zijn brief lazen: 'Het zal u wellicht interesseren dat ik in Imber aanwezig was toen zich daar het verschrikkelijke drama voltrok. De man links van mij werd gedood; de man rechts van mij kreeg een kogel door beide wangen. Hij was een grenadier, thans Sir Charles Villiers, laatstelijke voorzitter van British Steel. Hij heeft nog steeds last van een spraakgebrek. Ik liep geen schram op, maar ik was wel aangeslagen.'

'Glyn Hughes was kolonel van het Royal Army Medical Corps (RAMC) en Assistent Director Medical Services (ADMS) van de Guards Armoured Division. Hij trad al jaren op als huisarts van mijn gezin. Als commandant van een veldhospitaal tijdens de Eerste Wereldoorlog verzamelde Hughes zijn hospikken om een deel van de Somme-linie te verdedigen. Hij werd voorgedragen voor het Victoria Cross, maar aangezien hij een non-combattant was, ontfing hij slechts het Distinguished Service Cross! Een interessante figuur en een geweldige kerel. Hij was, tussen twee haakjes, de eerste in Bergen Belsen nadat wij het hadden bevrijd en hij deed daar geweldig werk. Hij was toen, denk ik, Director of Medical Services van het 30e Legerkorps.'

In contrast hiermee ontvingen wij een klacht van M.P. Gaudin uit Basse-Indre in Frankrijk die er tegen protesteerde dat wij ons niet hielden aan het eenvoudigweg schrijven van verhalen over veldslagen en gevechten, daarmee ook doelend op het publiceren van het, zoals hij schreef, 'saaie artikel over Imber met z'n onbetekende details'. In ons antwoord schreven wij dat er tijdens de oorlog zoveel slachtoffers vielen als gevolg van allerlei omstandigheden die in veel gevallen niet direct te maken hadden met gevechtssituaties, dat wij onze plicht zouden verzaken indien wij ook dit soort artikelen niet zouden opnemen die, als het ware, een soort evenwicht aanbrengen. U weet dat wij ons best doen te vermijden onze eigen mening of die van onze auteurs weer te geven in de artikelen die

feitelijke gebeurtenissen uit het leven beschrijven, maar wij geloven dat meer dan veertig jaar de tijd is aangebroken wat dieper op bepaalde zaken in te gaan; met andere woorden ook rekening te houden met de onaangename kanten van een zaak; met fouten die zijn gemaakt; met ongelukken; met dingen waarvan sommige mensen zouden wensen dat zij niet hadden plaatsgevonden en met zaken die tot nu toe onder het tapijt werden geveegd of waaraan om allerlei uiteenlopende redenen tot dusver geen ruchtbaarheid werd gegeven.

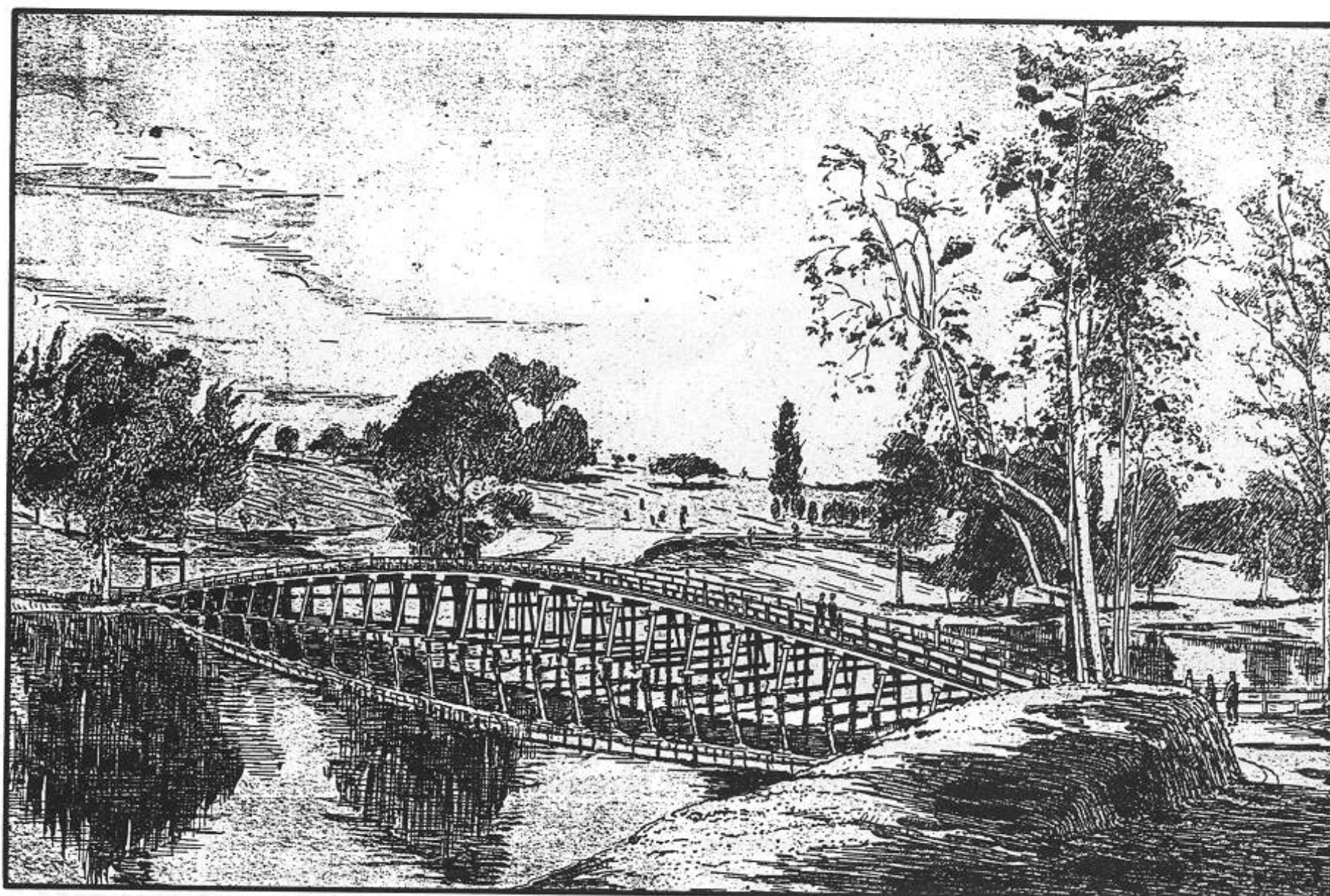
In maart 1985 maakten wij uit een prachtig gecalligrafeerde brief op dat de schrijver, William Wilder uit Wallingford in Oxfordshire, kunstzinnig moest zijn aangelegd. Zijn brief bevatte het volgende verhaal: 'Onlangs toen ik in Maidenhead het hoofdkantoor van de War Graves Commission bezocht, stuitte ik op uw voortreffelijke tijdschrift. Ik was in het bijzonder geïnteresseerd in de nummers 26 en 31 die gewijd zijn aan de 'Dodenspoorweg' en aan 'Singapore'. Als krijgsgevangene van de Japanners herkende ik verscheidene illustraties. In Singapore had ik het geluk tewerkgesteld te worden onder kapitein Hashimoto om voor hem tekeningen

De reden waarom... Aan hen die aanmerkingen hadden op het moeilijk articuleren van de vroegere voorzitter van British Steel, Sir Charles Villiers, wordt thans geopenbaard dat dit het gevolg was van een schot in zijn gezicht, afgevuurd door een der Hurricanes tijdens het incident bij Imber (afl. 49).

Kapitein Hashimoto in september 1942 getekend door kanonnier Will 'sketchy man' Wilder - een vlugge schets naar het origineel.

De voor de Japanners door krijgsgevangenen gebouwde brug over het MacRitchie Reservoir in Singapore (zie afl. 31, p. 13/14) - een der in opdracht van Hashimoto tussen 21 en 23 september 1942 gemaakte tekeningen. Deze werd door Mr. Wilder behouden. Hij is thans tekenleraar aan het Culham College, en opleiding voor onderwijzers te Wallingford.

te maken van de tempel en de omgeving ervan (nummer 31, pagina 15). Ik kreeg een in het Japans geschreven pas om buiten het Sime Road-kamp te mogen en ik kreeg de bijnaam 'sketchy man'. Tijdens een reis die ik onlangs naar het Verre Oosten maakte, was de Britse ambassade te Bangkok zo vriendelijk de Japanse ambassade te verzoeken de pas te vertalen: nu na 42 jaar weet ik wat er in staat. Ik sluit hierbij fotokopieën in van de originele pas, van de vertaling en van enkele van mijn tekeningen. Hashimoto kreeg uiteindelijk niet de originelen - ik schepte hem af met inferieure kopieën - met uitzondering van zijn portret dat hij inpikte voordat ik het kon kopiëren en ik slechts tijd had een ruwe schets te maken. Door een wonder bleef ik in het bezit van de tekeningen, zelfs na de slavenarbeid aan de spoorweg in Thailand. De foto's en de tekeningen zijn interessant vergelijkingsmateriaal. De unieke tekeningen van William Wilder, tesamen met het uittreksel uit zijn ontroerende dagboek dat hij tijdens gevangenschap schreef, zijn thans gepubliceerd dankzij Judy en Stuart Dewey van de Pie Powder Press. Voor lezers die belangstelling hebben voor de oorlog in de Pacific is dit verplichte lectuur. Exemplaren zijn à £ 2,50 verkrijgbaar bij

bovengenoemde uitgever waarvan het adres luidt: 16 Lapwing Lane, Cholsey, Wallingford, Oxfordshire, OX10 9QR, U.K. Lezers in Nederland zullen het werkje ongetwijfeld bij de boekhandel kunnen bestellen onder vermelding van de naam van de uitgever.

Sprekend over boeken. *The Vengeance of Private Pooley* van Cyril Jolly (zie nummer 15) dat reeds enige tijd was uitverkocht, is thans als paperback verkrijgbaar (prijs £ 5,60), te bestellen bij de auteur: Teazel Patch, Gressenhall, Dereham, Norfolk. Henry Wills, die voor nummer 14 het artikel schreef over de Britse anti-invasie verdedigingswerken en die in de BBC 'Chronicle' serie verscheen als de winnaar van de Britse Archaeological Award voor het jaar 1979, heeft tenslotte zijn boek *Phillboxes - A Study of UK Defences 1940* kunnen publiceren. Ondanks verscheidene teleurstellende pogingen zijn boek gedrukt te krijgen, bleef Henry erop staan dat mede zouden worden opgenomen een complete set kaarten en een index met, voor zover mogelijk, alle pillboxes die de oorlog hadden overleefd. Z'n uiteindelijke uitgever, Leo Cooper/Secker & Warburg, stemde daarmee in, waardoor het boek

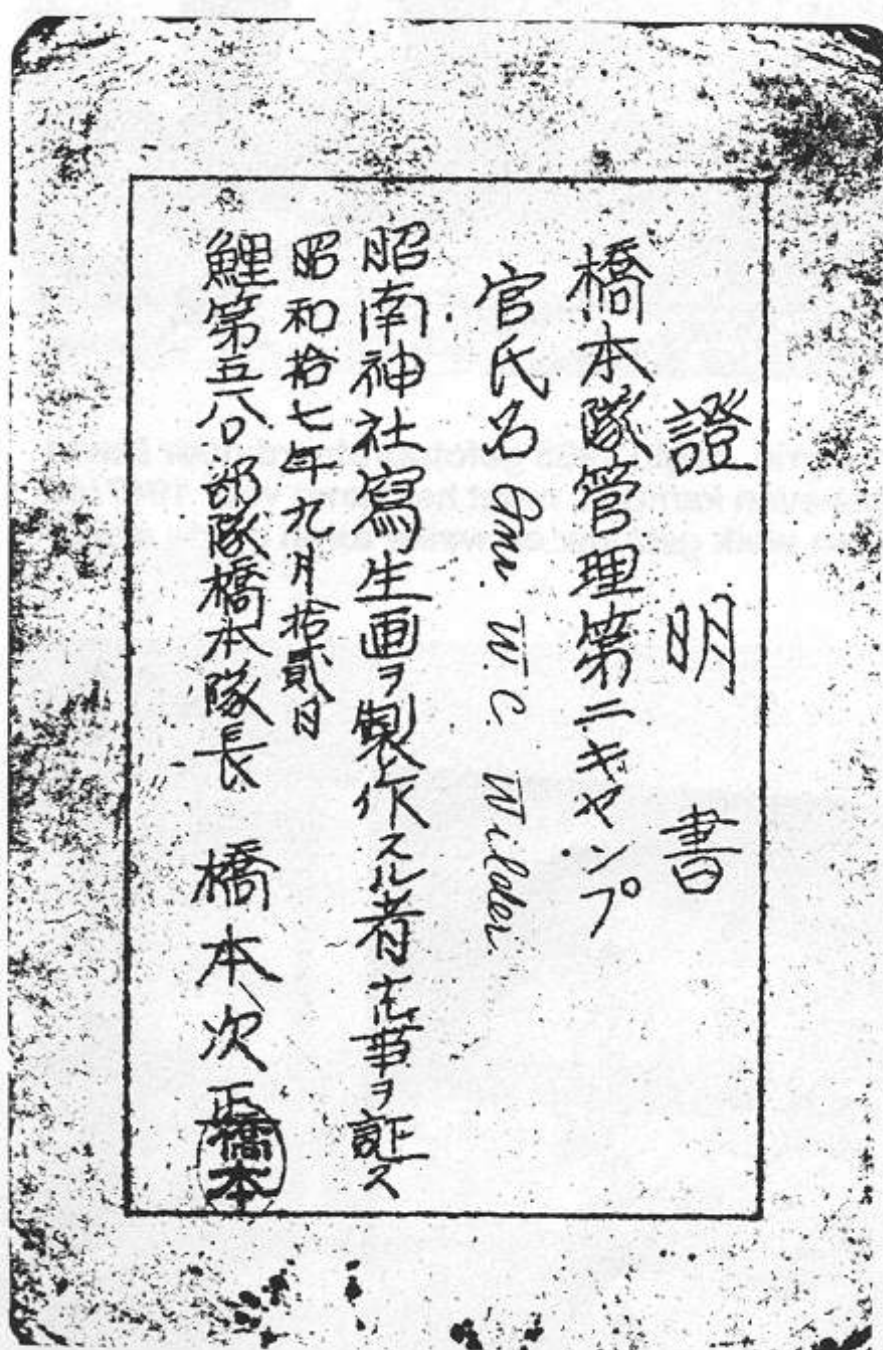
van onschatbare waarde is geworden voor iedereen die in het onderwerp belangstelt.

Twee andere lezers zijn er ook ingeslaagd de resultaten van hun onderzoek uitgegeven te krijgen. Ian Sayer's lang verwachte *Nazi Gold* (nummer 31) verscheen tenslotte in 1984 bij Granada, en Roland Hautefeuille heeft een opmerkelijk boek gepubliceerd, *Constructions Spéciales*, met gedetailleerde gegevens over de bouw en het gebruik van de lanceerinrichtingen in noord Frankrijk voor de Duitse V-wapens (nummer 6). Hoewel in het Frans geschreven wordt geïnteresseerden in het onderwerp sterk geadviseerd een exemplaar te bemachtigen. De gemakkelijkste manier is het boek te bestellen bij de auteur, 18 Rue de Pré-aux-Clercs, 75007 Paris. De prijs bedraagt binnen Europa, inclusief porto Ffrs 265 en buiten dit werelddeel per luchtpost US \$ 34.

In de Verenigde Staten tenslotte verscheen bij Harcourt Brace Jovanovich *The Mystery of Herman Goering's Suicide* van Ben Swearingen, waarover wij publiceerden in aflevering 44.

Mr. K. Henderson uit Maldon in Essex schreef ons enkele regels over de Churchill tank die in Stainburn Moor werd geborgen (nummer 46). 'Als jongetje van elf, bezocht ik in 1941 regelmatig Stainburn Moor. Het werd toen gebruikt als oefenterrein. Ik herinner me deze tank zeer goed toen hij vast kwam te zitten. Wij klommen er op en gingen de tank in en ik herinner mij dat we er wat brandstof uithaalden (rood gekleurd). In die dagen waren er helemaal nog geen bommen en ik weet nog dat soldaten een anti-tankwapen opstelden precies voor de grindlaag en op een andere Churchill vuurden die wat verdop stond. Die tank, staande op vaste grond, was ook onbruikbaar. Later klommen wij erin en ik meen dat er gaten in de geschutskoepel zaten. In ieder geval kwamen we geregeld bij de tanks terug, in mijn herinnering zijn het alleen deze bewuste twee, een tamelijk gevaarlijke bezigheid aangezien de hele omgeving vol lag met 3-inch mortiergranaten.

Rick Kermion uit Imaes-y-Delyn, Holyhead, Anglesey, schreef ons in januari 1985 over een onderwerp uit de oorlog dat in de streek waar hij woonde lag te verkommeren. 'Deze foto's zijn van de voormalige loodsboot van Holyhead - een type dat zich in WO II aan boord van Duitse slagkruisers bevond. Als herstelbetaling werd de boot overgedragen aan de Blue Funnel Line en deed tot het begin van de jaren zeventig dienst als loodsvaartuig voor haar schepen die van en naar Liverpool voeren. Daarna werd het gekocht door de plaatselijke loods, Mr. C. Jones, die thans helaas in een tehuis voor ouden van dagen verblijft. Het scheepje ligt thans te verkommeren. De boot heeft sinds ongeveer vier jaar niet meer in het water gelegen. Vissers uit de omgeving zouden haar weer opkalefateren maar, droevig genoeg, zijn zij de afgelopen winter met hun vissersboot vergaan. De loodsboot is thans

CERTIFICATE
Hashimoto Battalion Second Camp
Official Status Gnr. W. C. Wilder
Full Name
This is to certify that the above-mentioned person is to sketch the Shonan shrine (a Shinto shrine).
12th September 1942 (Showa 17)
Koi Regiment Battalion No. 5180
Hashimoto Battalion Commander
(Tsugimasa Hashimoto (Seal))

blootgesteld aan het weer en aan de vernielzucht van vandalen. Mogelijk is een van uw lezers geïnteresseerd in het behoud van de boot.'

Van David Bell, een Schot, ontvingen wij bericht dat in de buurt van het gehucht Leitfie, bij Blairgowrie in het noorden van Perthshire, de overblijfselen zijn te vinden van een krijgsgevangenkamp - een van de vele kampen in het Verenigd Koninkrijk waar omstreeks 100.000 Duitse en Italiaanse gevangenen waren ondergebracht (zie nummer 17). Bell schrijft dat ondanks vernielingen 'een groot aantal barakken nog bestaat, als mede een toren; vele barakken zijn nog in tamelijk goede staat. In een van de barakken bevinden zich twee muurschilderingen in, op het oog, Italiaanse stijl. Het was lelijk weer toen de foto's werden gemaakt en ze zijn dan ook overbelicht. Het kamp bevindt zich op een klein landgoed; het huis is zichtbaar op een van de foto's. Houten borden met opschriften zitten hier en daar nog op de deuren in de voorgevels. Sommige ervan zijn gesloten. Mijn vader staat, tussen twee haakjes, op de foto's.'

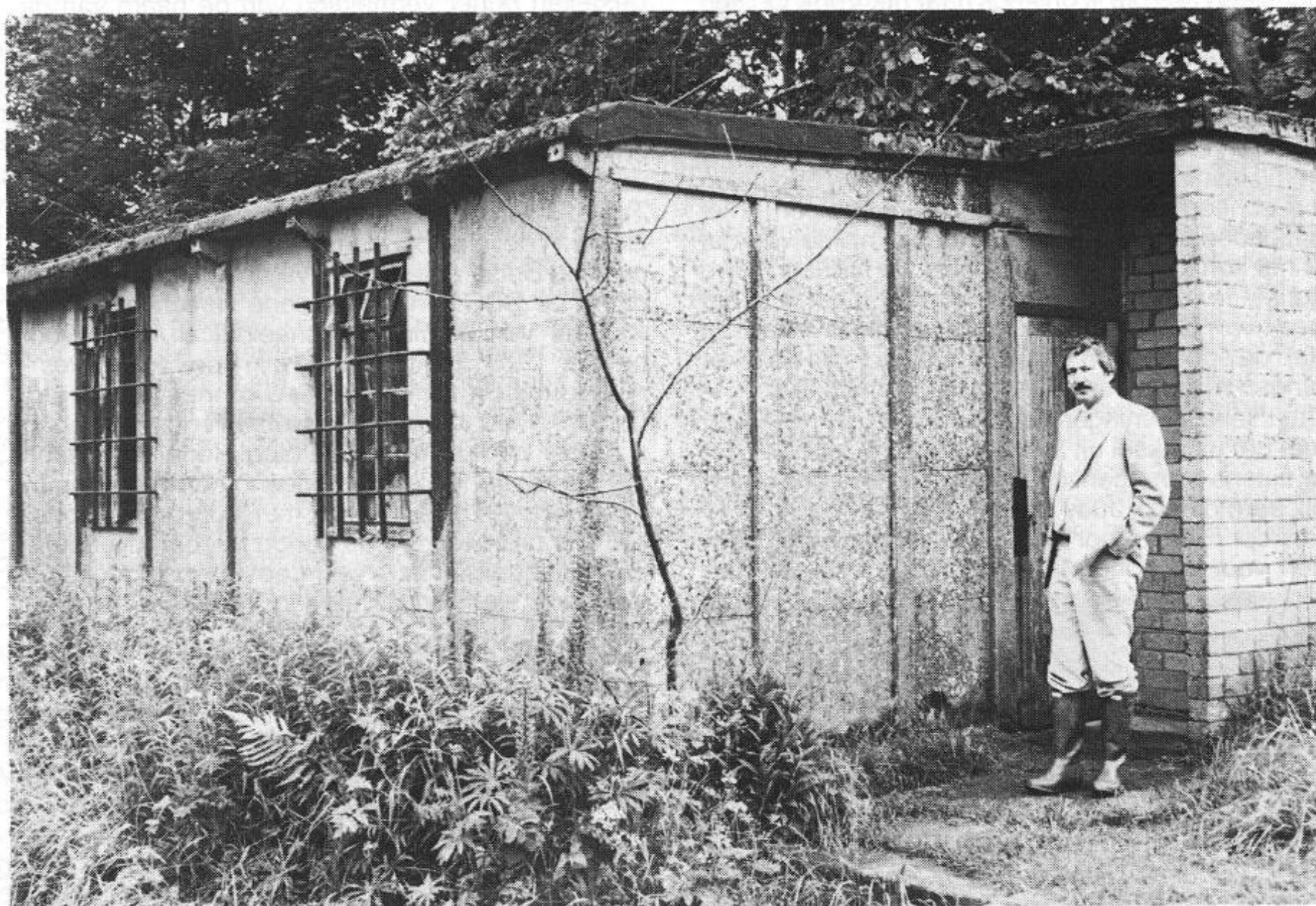
Het behoud van de McDonald ranch, in het oefengebied van de Amerikaanse luchtmacht in New Mexico, dat voor de gelegenheid werd aangeduid met de codenaam Trinity, heeft thans zijn beslag gekregen. De ranch diende als plek waar in juli 1945 de atoombom werd geassembleerd voor de eerste proefexplosie. Het gebouw staat er thans niet meer verlaten bij en is geen object meer voor vandalisme, zoals vermeld werd in nummer 41. De ranch is in 1984 gerestaureerd en is ieder jaar op de 1e oktober voor publiek toegankelijk.

De initiator achter de restauratie was de commandant van White Sands, het testgebied voor de raketten in New Mexico, generaal-majoor Niles Fulwyler. Toen hij in 1982 het commando op zich nam zag hij erop toe dat verdere vernielingen werden voorkomen en hij besloot ervoor te zorgen dat gedurende zijn plaatsing aldaar, het huis, gelet op het historische belang ervan, zou worden gerestaureerd. Generaal Fulwyler nam contact op met het Department of Energy en de National Park Services.

Een overeenkomst was snel gesloten waarbij het Department en het Amerikaanse leger gelden zouden fourneren ten behoeve van de deskundigen van de National Park Services die het werk zouden moeten uitvoeren. Zij zouden van het Department gegevens krijgen over de ranch zoals deze er in juli 1945 uit had gezien. Alles zou in het werk worden gesteld het huis terug te brengen in de staat die het

op 12 en 13 juli had toen geleerden in de 'assemblagekamer' de twee halve bollen plutonium, of P-239, op elkaar plaatsten, met de initiator.

De ranch en de bijgebouwen, typisch voor New Mexico en gebouwd omstreeks de eeuwwisseling, bevinden zich op een terrein van ongeveer 1,2 hectare. Het huis zelf is omgeven door een lage stenen muur. Bij de bouw werd een adobeconstructie toegepast, die werd bepleisterd en geschilderd. In de jaren dertig kwam er een stenen gedeelte bij en aan de achterkant bevindt zich een halfvrijstaand ijshuisje. Oostelijk van het huis, naast een Chicago Aeromotor windmolen, werd een der twee wateropslagtanks als zwembad gebruikt door de geleerden en andere medewerkers aan het atoomproject.

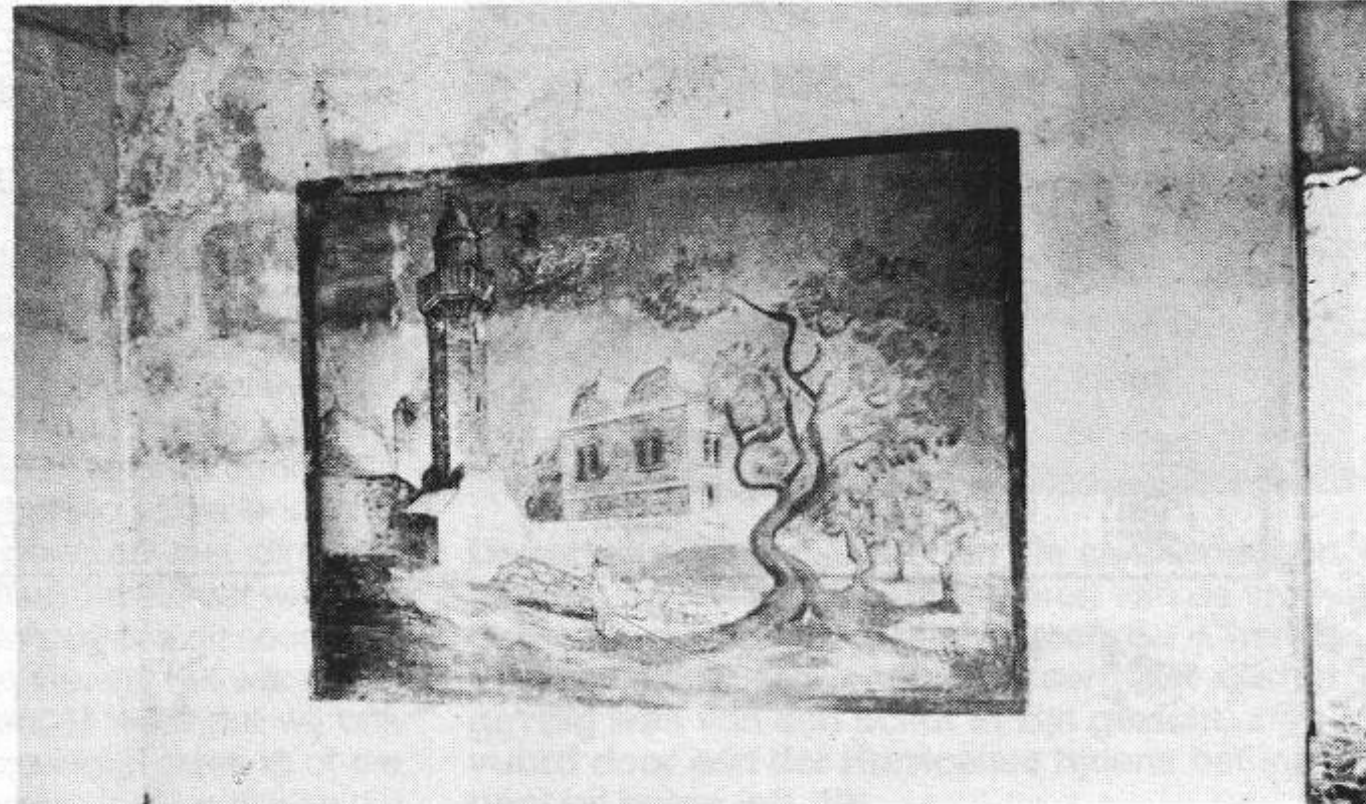

De overblijfselen van het krijgsgevangenkamp Blairgowrie, begin 1985 gefotografeerd door David Bell. Aangezien het niet voorkomt op de lijst van opgeheven kampen, moet het kamp voor 1947/48 zijn verlaten. Misschien kan een onzer lezers meedelen welk gebouw en welke toren op de muurschildering staan.

De ranch werd in 1942 verlaten toen zij kwam te vallen binnen de Alamogordo Bombing Range, boven welk gebied bommenwerperbemanningen werden getraind. Het huis stond leeg tot de komst, begin 1945, van werkers betrokken bij het atoomproject. Bij het huis bouwden zij een oprit vanaf het hek tot aan de veranda aan de voorzijde. De oprit werd gebruikt om kisten en installaties de ranch binnen te brengen. Bij het hek werd een constructie opgericht die werd gebruikt bij het uitladen van vrachtwagens.

Binnenin het huis werd het noordoostelijke vertrek aangewezen als de 'assembly room', waarna er werkbanken en tafels werden geïnstalleerd. Om instrumenten en gereedschap te beschermen tegen stof en zand, kwam er plastic tegen de ramen dat aan de hoeken met stripband werd vastgeplakt. Ook werd het stripband gebruikt om deuren hermetisch af te sluiten en gaten en kieren in de muren te dichten. Voor de restauratie waren er nog kleine stukken strip en plastic aanwezig. De explosie veroorzaakte geen opvallende schade aan het huis. De meeste ramen werden naar buiten gedrukt, maar het bouwwerk als zodanig bleef intact.

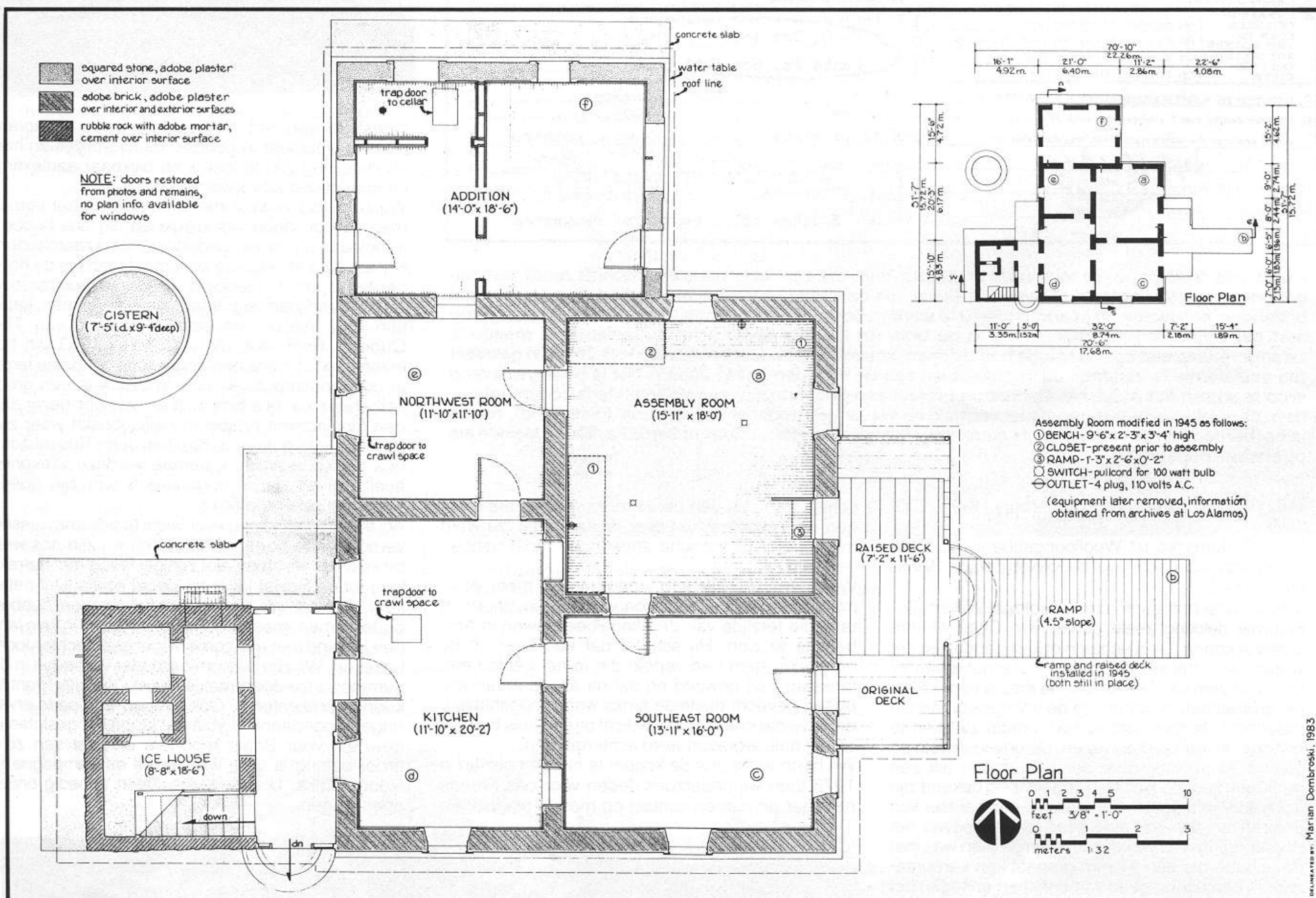
Tijdens een inwijdingsceremonie op 20 november 1984 zei generaal Fulwyler tot de aanwezigen: 'Weinig plaatsen in de wereld zijn van grotere betekenis dan deze plek, want hier bereikte de mens waarschijnlijk zijn grootste technische prestatie - de ontraadseling van een geheim dat sinds de schepping zelf verborgen was gebleven.' De \$ 62.000 die was overgebleven van het restauratieproject dat \$ 300.000 had gekost was, aldus de generaal, bestemd voor het onderhoud en het in goede staat houden van het huis voor toekomstige generaties 'omdat', zei hij, 'hoe men ook over kernenergie moge denken, wij in een nucleair tijdperk leven...en het onmogelijk is de atoomgeest in de fles terug te stoppen. De uitdaging is dit miraculeuze verschijn-

sel aan te wenden ten dienste van de gehele mensheid. Het biedt ons goede hoop voor de toekomst... John Giles bieden wij onze verontschuldiging aan voor het feit dat wij de door hem in november 1980 opgerichte Western Front Association niet hebben vermeld in nummer 39 in het redactionele gedeelte dat handelt over excursies naar de slagvelden. Onze belangstelling ging toen vooral uit naar de Tweede Wereldoorlog, maar voor lezers die geïntereiseerd zijn in 14-18 is natuurlijk het werk van Western Front Association een belangrijke bijdrage aan de studie van de Eerste Wereldoorlog. Het doel van de Association is 'om de herinneringen, de moed en kameraadschap vast te leggen van hen die indertijd, aan beide zijden, hun land dienden in Frankrijk en Vlaanderen. De organisatie heeft niet het doel de oorlog te verheerlijken en is ook geen vereniging die alles weer eens opnieuw wil doen herleven, noch heeft zij commerciële motieven. Zij is volledig a-politiek en het lidmaatschap staat open voor iedereen. Voor meer bijzonderheden kan men zich wenden tot John Giles, Gilton

De McDonald ranch waar de eerste atoombom werd geassembleerd voor de Trinity test: boven zoals het was en geheel onder na de restauratie en inwijding in november 1984.

13768

STATE OF NEW MEXICO—DEPARTMENT OF PUBLIC HEALTH
DEPARTMENT OF COMMERCE
Bureau of the Census
STANDARD CERTIFICATE OF BIRTH

File No. _____
Registrar's No. _____

1. PLACE OF BIRTH:		2. USUAL RESIDENCE OF MOTHER:	
(a) County Sandoval		(a) State New Mexico	
(b) City or town Rural (If outside city or town limits write RURAL.)		(b) County Sandoval	
(c) Name of hospital or institution U.S. Engineer Hospital (If not in hospital or institution give street number or location)		(c) City or town Rural (If outside city or town limits write RURAL.)	
(d) How long was mother in hospital or institution before delivery? 3 1/2 hours		(d) Street No. P.O. Box 1663, Santa Fe, New Mexico (If rural give location)	
(e) How long was mother in this community before delivery? 1 year, 1 month (Specify whether years, months or days)			
3. Full name of child Francis Gilman Blake		4. DATE OF BIRTH	
5. Sex Male	6. Twin or triplet - - - (a) If so—born 1st 2d or 3rd	7. Number months of pregnancy 10 lunar months	
8. Full name Francis Gilman Blake		14. Full maiden name Marion Alice Wilson	
9. Color or race White		15. Color or race White	
10. Age at time of this birth 28 yrs		16. Age at time of this birth 29 yrs	
11. Birthplace New York City, New York (City, town or county) (State or foreign country)		17. Birthplace Seattle, Washington (City, town or county) (State or foreign country)	
12. Usual occupation Engineer		18. Usual occupation Housewife	
13. Industry or business		19. Industry or business	
20. NUMBER OF CHILDREN BORN TO THIS MOTHER NOT INCLUDING THIS BIRTH		21. Parents' mailing address for registration notice:	
(a) No. other children now living 1		P. O. Box 1663 Santa Fe, New Mexico	
(b) No. other children born alive but now dead 0			
(c) No. other children born dead 0			
(d) TOTAL OTHER BIRTHS 1			
22. Were drops put in eyes to prevent blindness within one hour of birth? Yes Or later? No If so, what? AgNo3			
23. I hereby certify that I attended the birth of this child who was born alive at the hour of 4:30 p.m. on the date above stated and that the information given was furnished by Marion Alice Blake related to this child as mother .			
24. Date filed Sept 18, 1945		Attendant JOSEPH H. STOUT, Capt., M. C.	
25. Registrar's signature [Signature]		M. D. [Signature] Date signed 14 September 1945	
26. Date on which given name added by _____		Address P.O. Box 1539, Santa Fe, New Mexico	

THIS CERTIFICATE IS DUE TEN DAYS AFTER BIRTH

Het is niet dikwijls, en in feite zelfs de eerste keer, dat een lezer ons een afschrift zendt van zijn geboortacte. Maar die van Francis G. Blake, die ons werd gezonden n.a.v. aflevering 41, is nogal bijzonder, aangezien hij in augustus 1945 werd geboren in Los Alamos. Zijn vader hield zich bezig met het ontstekingsmechanisme van de bom en Francis Blake schrijft: 'Indien mijn moeder's zwangerschap niet op haar einde had gelopen, zou mijn vader aan boord van de B-29's zijn geweest om assistentie te verlenen bij het afwerpen van de bommen boven Japan'. Het is belangwekkend erop te wijzen dat m.b.t. het Manhattan Project een geboortacte een veiligheidsrisico kon inhouden: de plaatsnaam is daarom niet vermeld en vervangen door het begrip 'rural' (platteland), voorts is het beroep van de vader slechts summier vermeld en is een postbus in Santa Fe, Nieuw Mexico als postadres opgegeven.

Mill, Poulton Lane, Ash, Canterbury, Kent, CT3 2HN.

Mr. L.F. Juraszko uit Woolloongabba in Australië vroeg onze aandacht voor de foto op pagina 19 van nummer 42:

'Het onderschrift geeft aan dat soldaat William Zuckerbrow dekking zoekt achter een Duits 47 mm antitank kanon. Dit is echter niet juist aangezien het wapen een stuk eenloops afweergeschut is van 20 mm, voorzien van een schild. De loop is verwijderd. De granaathulzen rechts op de voorgrond hebben misschien de fout veroorzaakt, omdat zij lijken te behoren tot een groter wapen. De bovenste foto op pagina 24 verwijst naar deze vuurmond als een 'anti-tank kanon'. Het zal u ongetwijfeld bekend zijn dat het 20 mm geschut granaten tegen pantser kon afvuren en dat ook inderdaad deed, hoewel het doordringingsvermogen niet te vergelijken was met de schade die een 47 mm granaat kon veroorzaken. Ik ben echter geen wapenexpert en tegen het eind van WO II heb ik in de Wehrmacht korte tijd gediend in een verkenningbataljon. Ik heb overigens wel gewerkt met 20 mm geschut en ik zag ook 20 mm afweergeschut, zoals hierboven vermeld.

'Ik sluit hierbij een afdruk in van een van de weinige foto's die ik heb kunnen bewaren met onze 'Spiess' (Regiments Sergeant-majoor) in de geschutskoepel. Zichtbaar is het dikke gedeelte van het verbindingsstuk van de loop, dat nog net uit de geschutsopening steekt. Zo'n verbindingsstuk is zichtbaar op de foto op pagina 19 van nummer 42. Op mijn foto staat een 6 x 4 Panzerspähwagen en ik geloof dat deze werd aangeduid als SdKfz 238.'

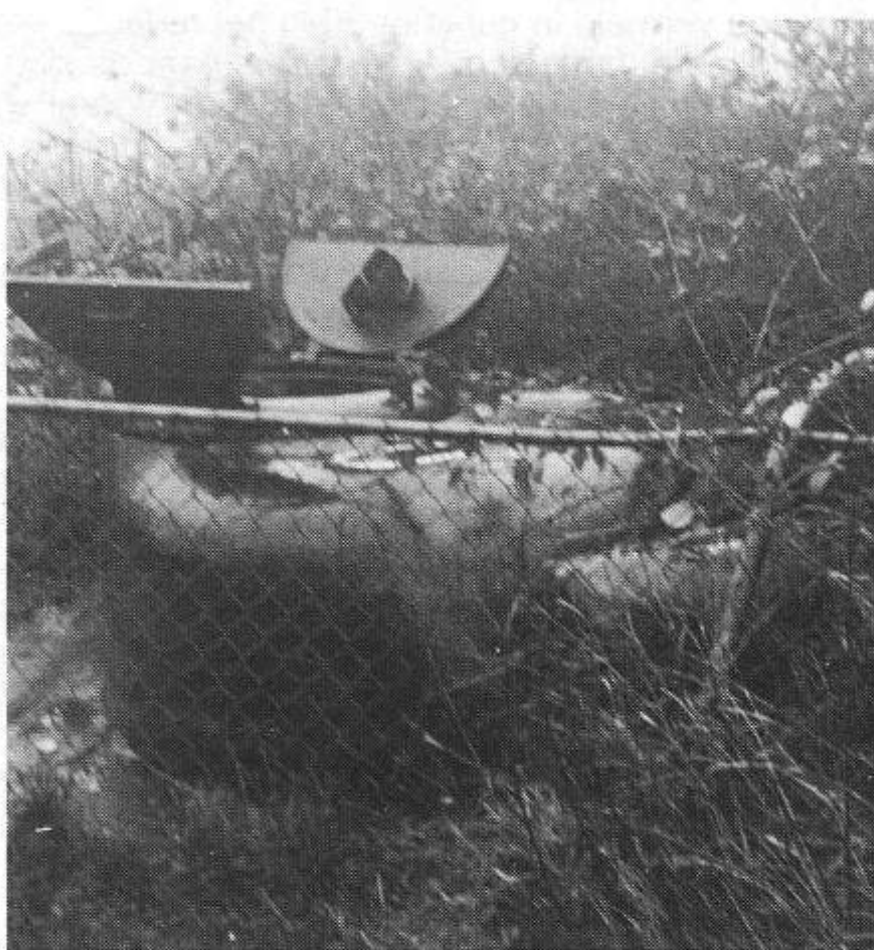
'Tussen haakjes, ik woon dichtbij Camp Cable waar de 1e Divisie Amerikaanse Mariniers was gelegerd. Thans is het kamp veranderd in een pijnbomenbos. Het kamp werd, meen ik, ook gebruikt door het Australische leger nadat de Amerikanen het hadden verlaten. Toen ik in 1968, voordat ik naar Vietnam ging, in de omgeving oefende met het RAAC (Royal Australian Armoured Corps) kwamen wij op de plek waar het kamp had gestaan betonnen funderingen tegen, voorts een zijspoor met bruggen, en betonnen bezinksel bakken voor de riolering, enz. enz. Na onlangs gesproken te hebben met de opperhoutvester, blijkt dat dit alles thans verdwenen is en alleen een herinneringsplaquette is nog over op de plaats waar de hoofdingang was. Mis-

schien kan een van uw Amerikaanse lezers meer gegevens verstrekken over dit kamp dat, zo werd mij verteld, gigantische afmetingen moet hebben gehad.'

Wim Dirks uit Hulsberg vroeg ons om meer informatie over de geschutskoepel van een Sherman tank die terzijde van de Klingelbeekseweg in Arnhem is te zien. Hij schreef dat een boer uit de omgeving hem had verteld dat in het gebied een tankslag had gewoed en dat na afloop ervan alle buiten gevecht gestelde tanks waren opgeblazen, behalve die ene die zich te dicht bij een huis bevond en die half begraven werd achtergelaten.

Wij herinneren ons de koepel te hebben gezien in 1973 toen wij onderzoek deden voor ons tweede nummer en namen contact op met de plaatselijke

expert, Robert Voskuil voor meer informatie. Hij schrijft ons dat de geschutskoepel een onderdeel is van een enkele jaren na de oorlog gebouwde bunker. Eens maakte deze deel uit van een verdedi-

gingslinie van het Nederlandse leger waarvan, hoewel niet meer in gebruik, de overblijfselen hier en daar nog zijn te zien - en blijkbaar aanleiding kunnen geven tot verwarring!

Wij zijn altijd vervuld met droefenis bij het vernemen van de dood van diegenen die ons hebben geholpen bij onze onderzoekswerkzaamheden. Het aantal van deze helpers moet thans in de honderden lopen, en niets was meer onverwachts toen wij het overlijden vernamen van een van hen, kapitein Guy Waller van het 3e Bataljon van The Queen's Regiment, die op 23 juni 1983 om het leven kwam tijdens een ongeluk bij het Britse leger in de Bondsrepubliek. Guy Waller was een groot liefhebber van ons tijdschrift en was ons bezig aan een fascinerend project in Fallingborestel waar zijn eenheid was gelegerd. Kapitein John Russel zond ons het korte artikel waarmee wij deze aflevering besluiten en dat is opgedragen aan zijn goede vriend en collega-officier.

Wij trachten altijd een evenwicht te bewaren tussen verschillende oorlogstheaters en wij zijn ons welbewust dat wij hierin niet zijn geslaagd met betrekking tot de Sovjet Unie en Noord Afrika. Dat betekent niet dat wij hiertoe geen pogingen hebben ondernomen, maar tegenwoordig wordt in vele landen iemand met een camera met grote achterdocht bekeken. Wij zijn daarom bijzonder verheugd in dit nummer onze doorbraak aan het Oostelijk Front te kunnen presenteren. Ook hebben wij goede ervaringen opgedaan in Lybië dat lange tijd gesloten is geweest voor Britse reporters en juist van zo'n groot belang is voor wat betreft de campagne in Noord Afrika. U zult de resultaten spoedig onder ogen krijgen.

Foto ontvangen van Mr. L.W. Juraszko die aan de zijde der Duitsers streed in WOII en aan die der Australiërs in Vietnam.

In deze overzichten tenslotte, willen wij onze lezers altijd gaarne enige bijzonderheden verstrekken met betrekking tot overblijfselen uit de oorlog die thans nog te zien zijn en wij zijn dank verschuldigd aan drie lezers die ons de hierbij afgedrukte foto's zonden van dergelijke relikten.

Allereerst geldt dit Norman Booth uit Edinburgh die afbeeldingen stuurde van wat naar zijn mening de overblijfselen zijn van twee dwergduikboten, liggend op een zandbank voor de kust van Aberlady Bay Nature Reserve in East Lothian in Schotland. 'Mensen uit de streek zeggen dat zij op het einde van de Tweede Wereldoorlog werden gebruikt als drijvende doelen. Dit schijnt te worden bevestigd door de met staaldraad aan elkaar bevestigde stapel betonnen strandverdedigingsblokken en door de .303 granaathulzen die men in de duinen kan vinden', aldus Norman Booth.

Mr. L.D. Cunningham uit Rothermere zond een foto van nog een 'strandrelict' dat zich bevindt op het voormalige RAF-schietterrein bij Theddlethorpe, even ten zuiden van Saltfleet in Lincolnshire. Hoewel boven het zand slechts een skelet uitsteekt, is identificatie niet moeilijk (zie foto midden). De foto die wij ontvingen van Mr. N.R. Burrows uit Dunstable in Bedfordshire, levert echter meer moeilijkheden op. Hij vond het afgebeelde ding in het noordoostelijk deel van het vliegveld Eye (Station 134 toen het in gebruik was bij de 8e Amerikaanse Legerluchtmacht en besproken in onze uitgave *Airfield of the Eight - Then and Now*, waarvan inmiddels de derde druk is verschenen).

'Ik geloof dat het een van de voertuigen is geweest die werden gebruikt bij de aanleg van het vliegveld en daarna achtergelaten', schrijft Mr. Burrows. Hij voegt hieraan toe: 'Behalve dit gevaarte bevinden er zich nog overblijfselen van ander materieel zoals een kipauto en iets dat lijkt op een voertuig voor het storten van beton. Dit was echter zodanig overwoe-

Roestende relikten. Boven: Dwergduikboten in Schotland, gefotografeerd door Norman Booth en onder de overblijfselen van een Comet (technisch een Cruiser Tank, Comet, A34), gebouwd 1944/45 en thans te Theddlethorpe (foto Mr. D.L. Cunningham).

kerd dat het moeilijk was om te fotograferen.' Wellicht is dit iets voor onze *Wheels & Tracks* vrienden om in te duiken?

Een 'hoe noem je dat ook weer' in het kreupelhout naast het oude vliegveld Eye bij Diss, op de grens tussen Norfolk en Suffolke.

De Russische overwinning in Europa

Toen en Nu heeft reeds lang het voornemen gehad een artikel te wijden aan het Oostfront. Zo gebeurde het dat ik in 1981, na besprekingen met de redacteur van *Toen en Nu*, het Londense bureau van het Sovjet persagentschap Novosti benaderde met het verzoek om hulp bij de samenstelling van een artikel over de laatste veldslagen die op Russisch grondgebied plaatsvonden, welk artikel zou moeten samenvallen met de veertigste verjaardag daarvan in 1984. Ik kreeg een gunstig antwoord maar voor de afspraken definitief waren vastgesteld, moest ik, om persoonlijke redenen, de reis voorlopig uitstellen. Tot mijn grootste verrassing en blijdschap vernam ik dat *Toen en Nu* een uitnodiging kreeg voor een bezoek aan de Sovjet Unie om

aanwezig te zijn bij de Overwinningssparade die gehouden zou worden op 8 mei 1985.

Het was zo geregeld dat de fotograaf, Chris Barker en ikzelf op 3 mei naar de Sovjet Unie zouden vertrekken, vier dagen in Minsk zouden verblijven (een van de eerste steden die door de Duitsers werden bezet en een van de laatste die werden bevrijd) en op tijd naar Moskou zouden terugkeren om de Overwinningssparade bij te wonen.

Ik ben altijd gefascineerd geweest door de botsing tussen ideologieën en door de loutere omvang van het conflict dat gedurende vier jaar in de Sovjet Unie woedde. Ik heb dan ook een vrij grote collectie foto's verzameld over de oorlog aan het Oostfront of zoals de Russen die bij voorkeur noemen - De

Door Andrew Mollo

Grote Vaderlandse Oorlog. Zodra Minsk werd genoemd ging ik in mijn collectie kijken en bemerkte dat ik maar twee foto's had van die plaats. Moskou was echter geen probleem en mijn foto's lieten zich keurig onderbrengen in vier groepen. De eerste groep bevatte die waarop Moskou te zien was in juni en juli 1941 toen de vijand nog veraf was, maar vermoed werd dat de Duitsers een snelle en alles vernietigende aanval op de Russische hoofdstad zouden ontketenen. Lucht doelgeschut en mitrailleurs waren neergezet op de daken van hoge ge-

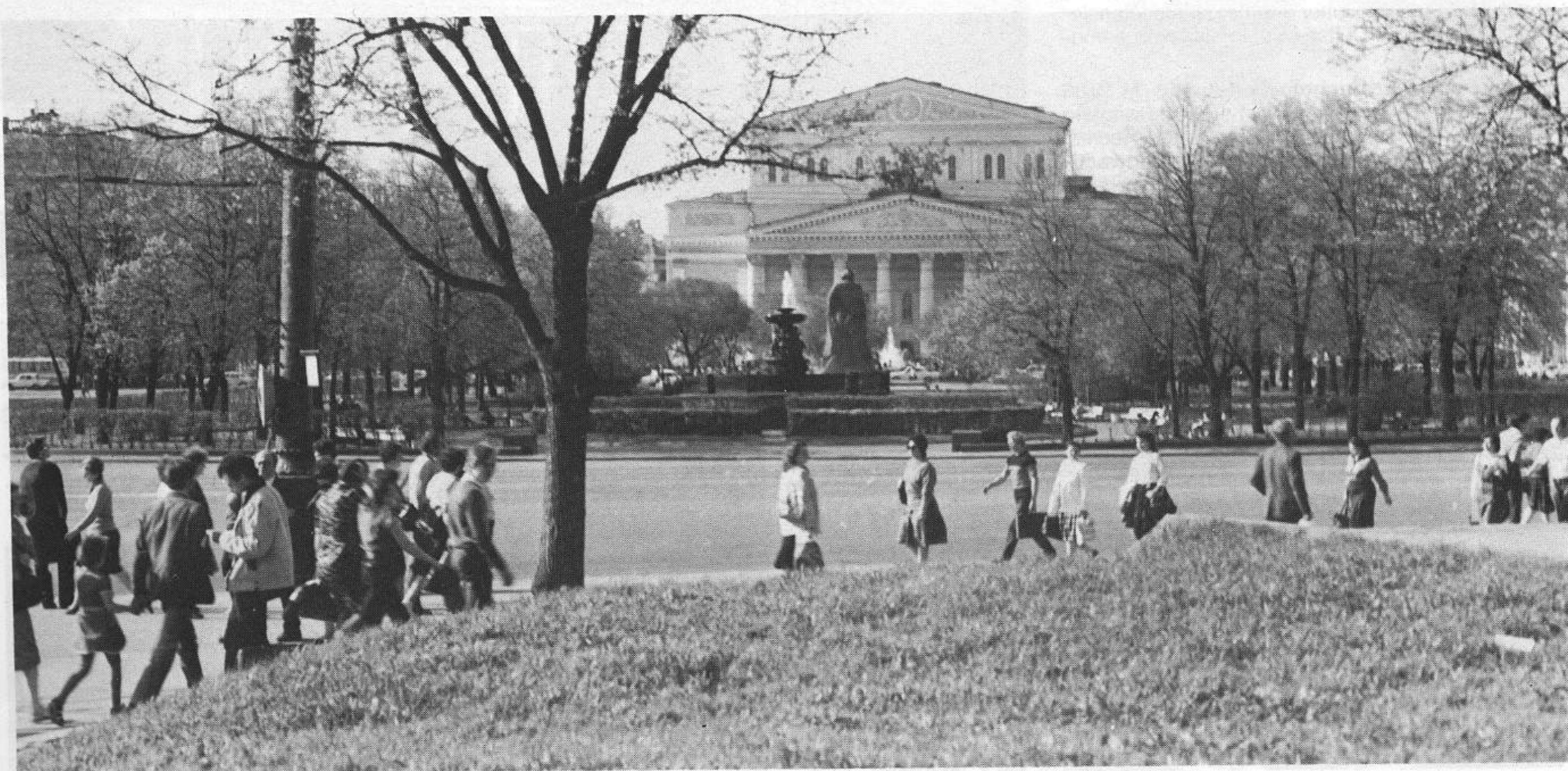
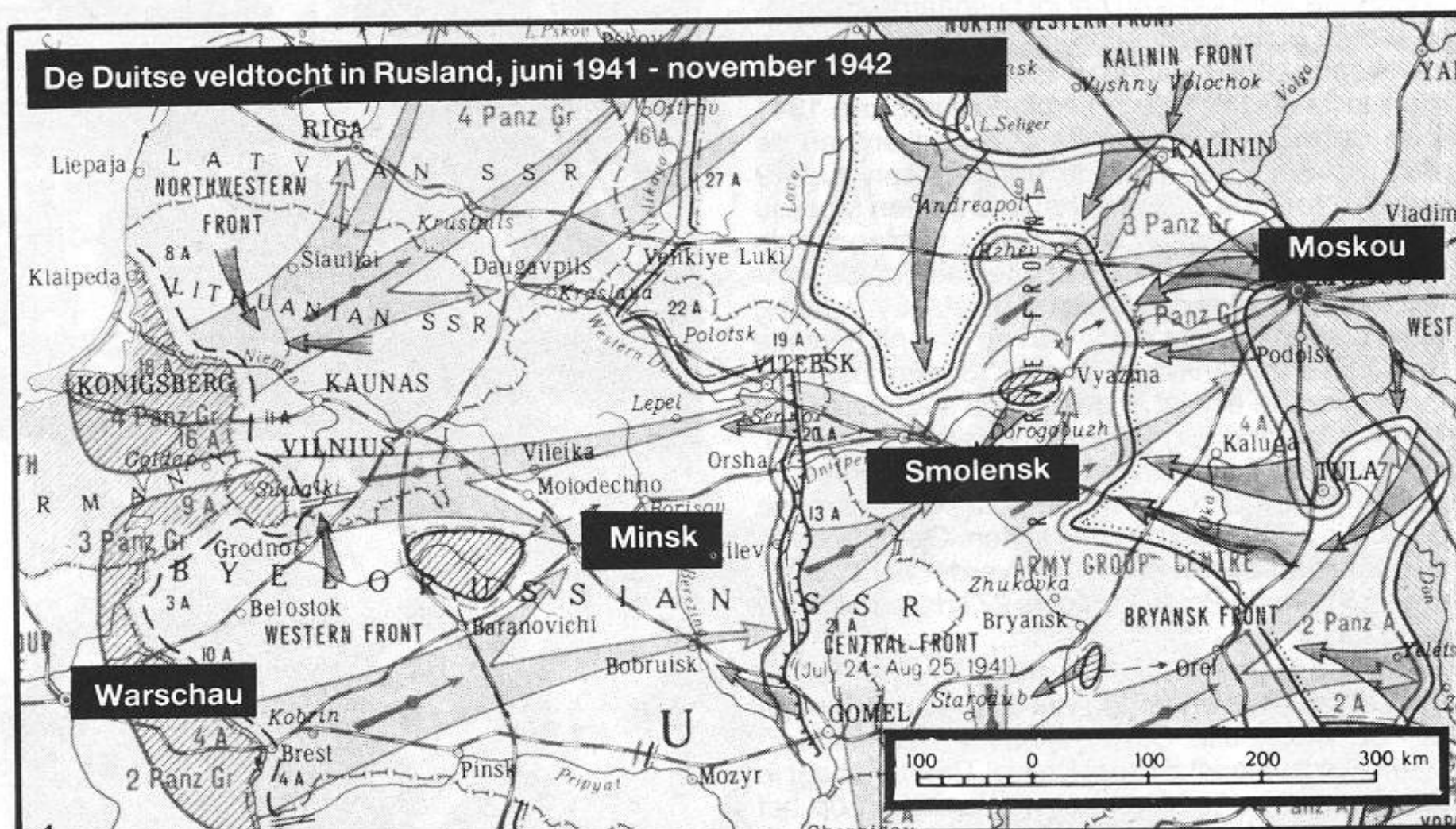
Links: Bewoners van Moskou luisteren naar het bekendmaken van de Duitse invasie op 22 juni 1941. **Rechts:** Mei 1985, een vergelijkingsfoto met een gebaarde Andrew Mollo in dezelfde straat die uitziet op de Spasskypoort van het Kremlin. Naast hem staat zijn gids, Igor Monichev, geleverd

door het persbureau Novosti Press. **Geheel boven:** Een M.39 37 mm luchtdoelkannon op het dak van de Lenin Bibliotheek. Helaas kregen wij geen toestemming het dak te beklimmen dat uitziet op de achterkant van het Kremlin.

Het Bolsjoi Theater uitzijnde op een versperingsballon, verankerd op een plek waar zich thans een elegant park bevindt. Het theater werd gebouwd tussen 1821 en 1824. Het wereldberoemde ballet werd in 1825 opgericht, nadat het Petrovsky Theater door het Bolsjoi Theater was overgenomen. Het gebouw werd in 1856 na een brand herbouwd.

bouwen zoals de Lenin Bibliotheek, terwijl luchtversperringballons boven het Bolsjoi Theater hingen. Terwijl de zegevierende Duitse troepen oprukten langs de hoofdweg die vanaf de Poolse grens naar Minsk en Smolensk liep, werd Moskou snel veranderd in een vesting. Barricades werden opgeworpen en in de straten werden voorraden brandhout opgestapeld en overal werden de ramen tegen de luchtdruk van ontplofende bommen en granaten beschermd door ze met stroken papier te beplakken waardoor op de vensters allerlei meetkundige figuren ontstonden. Hoewel er enkele geïsoleerde luchtraids werden uitgevoerd bleef de grote aanval op Moskou uit; de

De in de diepte opgericht barricades in een der hoofdstraten die Moskou binnenvoert, de Kutusovskij Prospekt, toont de grimmige vastberadenheid de stad tot het uiterste te verdedigen.

schade en het verlies van mensenlevens was dan ook minimaal. De ongetwijfeld juiste mening van de Russen is dat de luchtverdediging voldoende was om de Luftwaffe af te schrikken. De Duitsers ondernamen 76 luchtaanvallen op Moskou; de grootste met 127 bommenwerpers en de kleinste met drie. Hoewel Moskou eigenlijk Duitslands grootste strategisch doel zou hebben moeten zijn, vonden de luchtmachtgeneraals het belangrijker dat de in opmars zijnde legers voldoende luchtsteun kregen en zodoende werd Moskou het lot bespaard van zoveel andere Europese steden.

De tweede serie bestond uit foto's die waren genomen in Moskou in de grimmige winter van 1941 toen de artillerieduels in de buitenwijken van de stad, op het Rode Plein te horen waren. Op 19 oktober, toen de Duitsers van drie kanten Moskou insloten en de temperatuur steeds verder daalde en hevige sneeuwval de mobiliteit aan beide kanten aantastte, werd in Moskou de staat van beleg afgekondigd. Op het einde van de maand bereikte het Duitse 2e tankleger Toela (180 km zuidelijk) maar slaagde er niet in deze oude stad, beroemd om de fabricage van zwaarden en andere wapens, in te nemen. Tot staan gebracht in het noorden en zuiden deden de Duitsers een laatste wanhopige poging in het midden door te stoten. Op 23 november bezetten zij Klin en trokken verder naar Jakroma en Krasnaja Pojana, slechts 27 km van Moskou vandaan.

Terwijl de Duitsers de stad naderden, vierden de Russen de 24e verjaardag van de Oktober Revolutie. De Moskouse Sovjet hield de herdenkingsbijeenkomst meestal in het Bolsjoi Theater, maar in deze zorgelijke tijd leek het metro station op het Majakovskiplein een veiliger onderkomen om er Jozef Stalin, de voorzitter van het staatsdefensiecomité, een na de Duitse inval in het leven geroe-

Boven rechts: Deze luchtdoelkanonnen - M.39 85 mm - werden opgesteld op het Komunaplein voor het Theater van het Rode Leger. Rechts: Links van het theater zijn uitgebreide bouwactiviteiten aan de gang, terwijl het theater zelf geheel werd gerenoveerd. Onder: Deze neergehaalde Junker Ju 88 werd tentoongesteld op het Sverdlovplein.

Dit doet denken aan Londen tijdens de Blitz. Ook Moskovieten gebruikten de gangen van de ondergrondse als schuilplaats. De Moskouse Metro volgt het stratenplan en de bouw begon in 1935. De Metrostations zijn bekend om hun overdadige architectuur. *Recht:* Het station op het Majakovskiplein aan het zuidelijke eind van de Gorkistraat werd in oktober 1941 gebruikt om er de 24e jaarlijkse zitting te houden van de Moskouse Sovjet, daarvan de leden werden toegesproken door Stalin (*Onder*).

pen soort oorlogskabinet, zijn toespraak te laten houden.

Op 7 november werd de traditionele militaire parade gehouden op het Rode Plein, waar de soldaten deze keer niet de parade uniformen droegen, maar in veldtenuue liepen en terwijl zij het Rode Plein verlieten door de Gorkistraat, vertrokken zij regelrecht naar het front.

Sterke Duitse tankeenheden trokken vechtend op langs de Volokolamsk hoofdweg, toen op de 18e, elf genisten van het Rode Leger een eenheid van twintig Duitse tanks bij Strokovo tot staan brachten. Hun opofferingsgezindheid, zo kenmerkend voor de soldaat van het Rode Leger bij het verdedigen van zijn vaderland, wordt in herinnering gehouden door waarschijnlijk het meest dramatische oorlogsmonument dat de schrijver ooit heeft gezien.

Toen begin december de Duitsers tot staan werden gebracht ten noorden van Naro-Fominsk, staakten hun legers alle offensieve acties zonder orders van bovenaf. Ondanks de hopeloze situatie van de Duitse strijdkrachten weigerde Hitler ieder verzoek van zijn generaals te velde, zich te mogen terugtrekken om defensieve posities in te nemen waar de troepen gedurende de winter tot rust konden komen en konden rekupereren.

Het Sovjet Hoofdkwartier, beseffend dat de Duitsers hun kruik verschoten hadden, begonnen plannen te maken voor een tegenaanval om Moskou te ontlasten, voorts wilde men trachten een verbinding met het belegerde Leningrad te forceren en de verdere opmars van de Duitsers in het zuiden van het land te voorkomen.

Op 5 december, ondanks een temperatuur van min 40 graden en een dik pak sneeuw, veroorzaakte de Russische tegenaanval grote gaten in het Duitse front, niettegenstaande de uitdrukkelijke orders van Hitler aan zijn generaals om ieder stukje Rus-

Rechts: Het station ziet er thans nog precies hetzelfde uit. Ondanks de pracht en het perfecte onderhoud van de Moskouse Metro, is het verboden foto's te maken. Een militieman kwam dan ook uit het niets te voorschijn toen onze fotograaf, Chris Barker, z'n camera één keer had laten flitsen. Gelukkig kon onze Russische gids uitleggen wat ons doel was, waarna wij toestemming kregen ermee verder te gaan. De Metro in Moskou heeft 103 stations en een spoorwegnet van 475 km.

Het Kremlin was en is het hart van Moskou. De rood-stenen muur met kantelen en negentien torens staat er al sinds de vijftiende eeuw en het Kremlin gold als het symbool van de macht der Tsaren, en het is dit ook onder de huidige machthebbers. De Spassky (of Spasskaya) Poort leidt regelrecht naar het Rode Plein dat grenst aan de oostelijke kant van het Kremlin. Sinds de Oktoberrevolutie van 1917 is het plein het ceremoniële centrum van de hoofdstad en op de uitgestrekte stenenvlakte worden de 1 Mei en Oktober parades gehouden. Toen Sovjet Rusland in februari 1918 de Juliaanse voor de Gregoriaanse kalender verwisselde, moest de Revolutie dertien dagen later worden herdacht, aangezien 26 oktober toen 7

november werd. De architect van de revolutie, Vladimir Iljitsj Oeljanov, die zich sinds 1901 Lenin noemde, stierf in 1924. Op het Rode Plein werd toen een mausoleum opgericht om er de stoffelijke resten van Lenin te bewaren. Het balkon van het mausoleum wordt gebruikt als een tribune om parades enz. af te nemen. Dit was ook het geval op 7 november 1941 (boven) toen besneeuwde infanteristen voorbij marcheerden. Onder: Een foto met het historische Kremlin op de achtergrond is natuurlijk een verplicht nummer voor alle bezoekers, zo ook voor deze schoolkinderen die het Plein bezochten toen het versierd was voor de Overwinningsparade in mei 1985.

De troepen verlaten het centrum van Moskou via de Gorkistraat en gaan op weg naar het front, toen niet meer dan 30 km van de hoofdstad verwijderd. Thans is dit een druk kruispunt dat weinig veranderd is.

sisch grondgebied koste wat het koste in handen te houden.

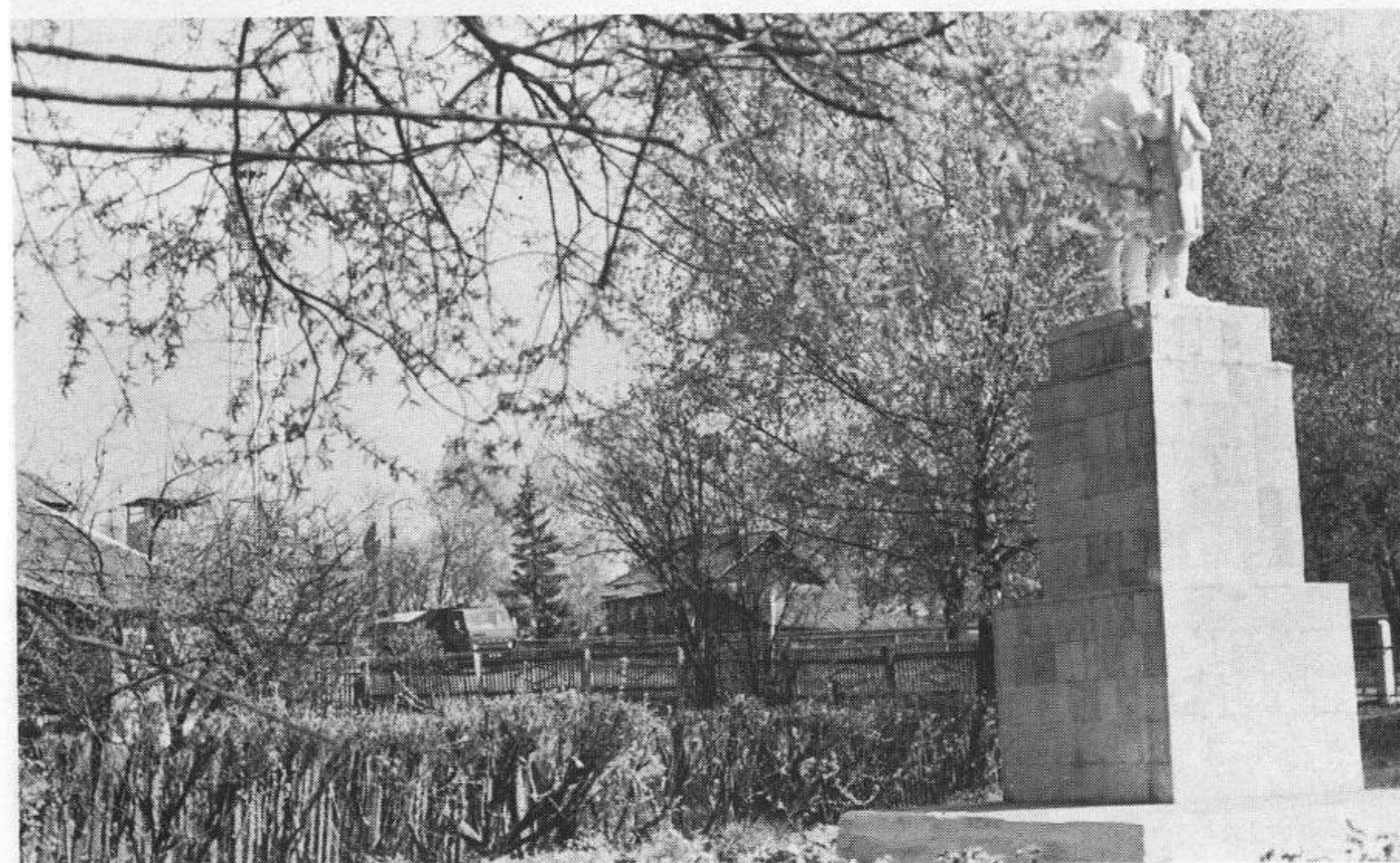
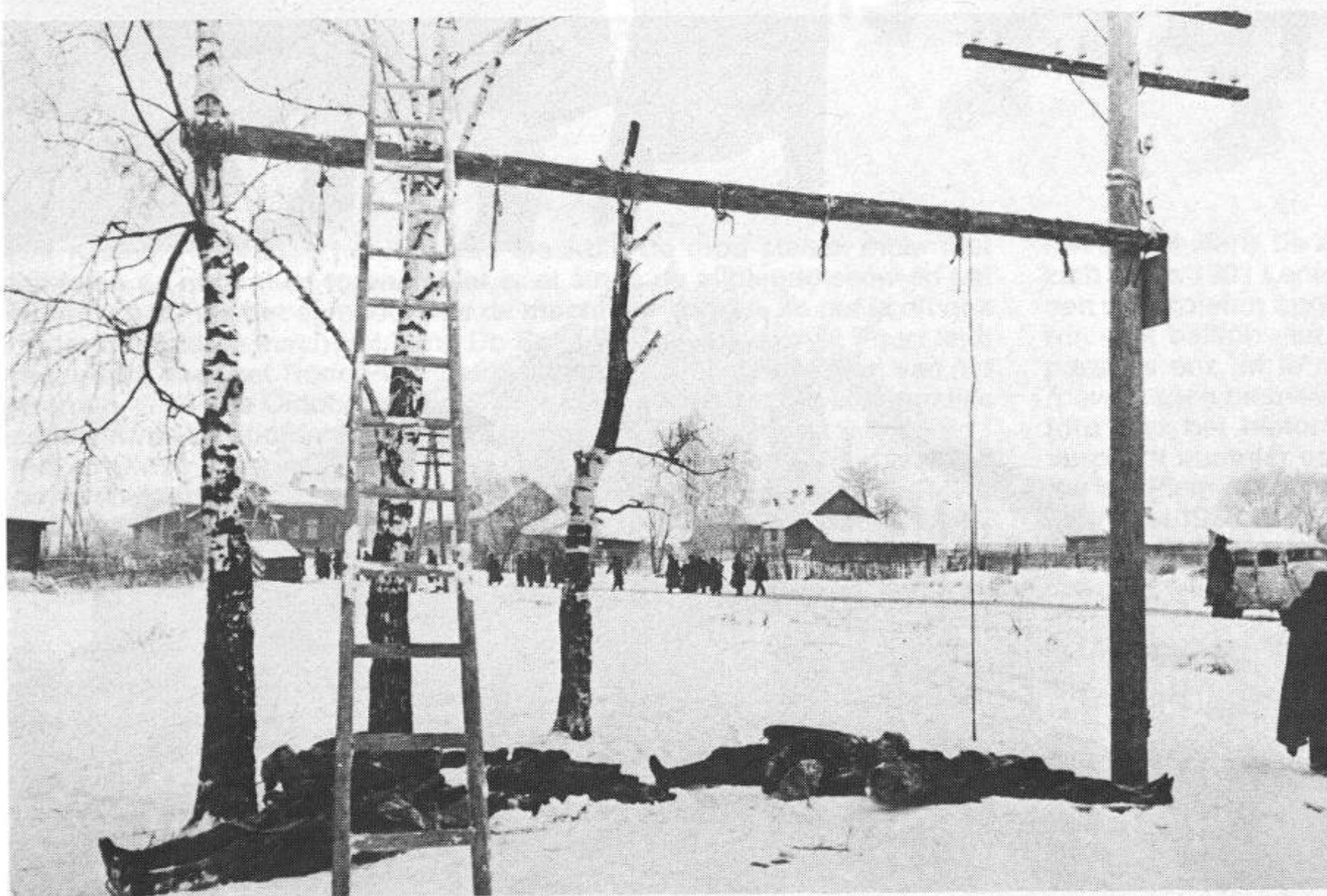
Op 15 december werd Klin heroverd en de volgende dag Kalinin. Op de 20e na twee dagen van zware gevechten, werd Volokolamsk bevrijd. Langs de hoofdweg zagen de bevrijders een grote galg waaraan de bevroren lichamen hingen van acht leden van de Moskouse afdeling van de Communistische jongerenorganisatie Komosol. Zij waren op 4 november achter de vijandelijke linies gezonden om contact te leggen met de partizanen, werden echter zonder vorm van proces door de vijand opgehangen. Zij kregen allen postuum de Orde van Lenin.

Voordat de sneeuw zou gaan vallen hadden de stedelingen verderop langs de straat voorraden brandhout aangelegd als voorzorg tegen een langdurig beleg gedurende de winter.

Als aanklacht tegen de wreedheden der Nazi's bleven de bevroren lijken van de leden van de Moskouse Komsomol die in Volokolamsk waren opgehangen, aan de galg bevestigd totdat op 20 december 1941 een herdenkingsbijeenkomst werd gehouden, waarna zij werden losgesneden.

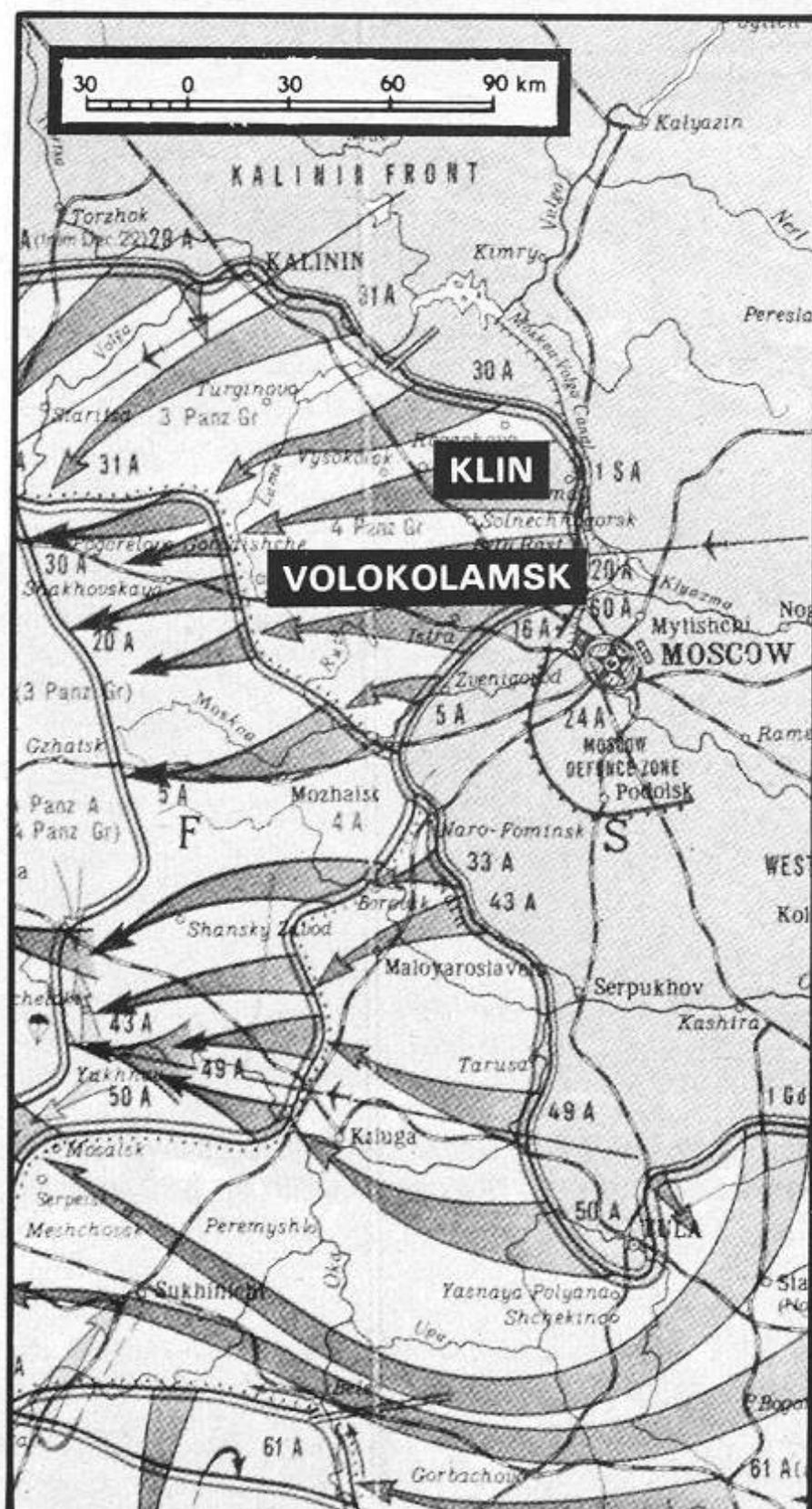

Begin januari 1942 maakte de bittere kou, de sneeuw en de uitputting een eind aan het eerste succesvolle tegenoffensief van de Russen. Het Duitse Leger, tot dusver als onoverwinnelijk beschouwd, stond op het punt van instorten. Volgens de officiële Sovjet gegevens waren er 55.000 Duitsers gesneuveld en meer dan 100.000 gewond of met bevroeringsverschijnselen. Voorts verloren zij 777 tanks en 297 kanonnen en mortieren tijdens de slag om Moskou. Het directe gevaar voor de stad was opgeheven, hoewel er nog steeds Duitse troepen waren op een kleine 150 km van Moskou. Zoals de mislukking Moskou in te nemen demoraliserend werkte op de Duitse troepen, zo betekende het succes van het geslaagde tegenoffensief een beslissende wending in het voordeel van het Rode Leger. Er zouden nog bijna vier jaren van ontbering, ellende en dood en verderf volgen, maar een Russische overwinning was nu nog slechts een kwestie van tijd. De derde serie foto's werden in juli 1944 in Moskou genomen na de ineenstorting van de Duitse Legergroep in Wit-Rusland. Tussen de 7e en 11e juli vernietigden de Sovjets twee concentraties van omsingelde Duitsers ten oosten en zuid-

Onder: Na de jaren van dood en plundering is het platteland wellicht weer wat lieflijker geworden. Het gebouwtje op de achtergrond staat er nog steeds. Een standbeeld van een jongen en een meisje, uitgerust met een vuurwapen, staat in een perk ter herdenking van de leden der jeugdorganisatie die achter de vijandelijke lijnes opereerden.

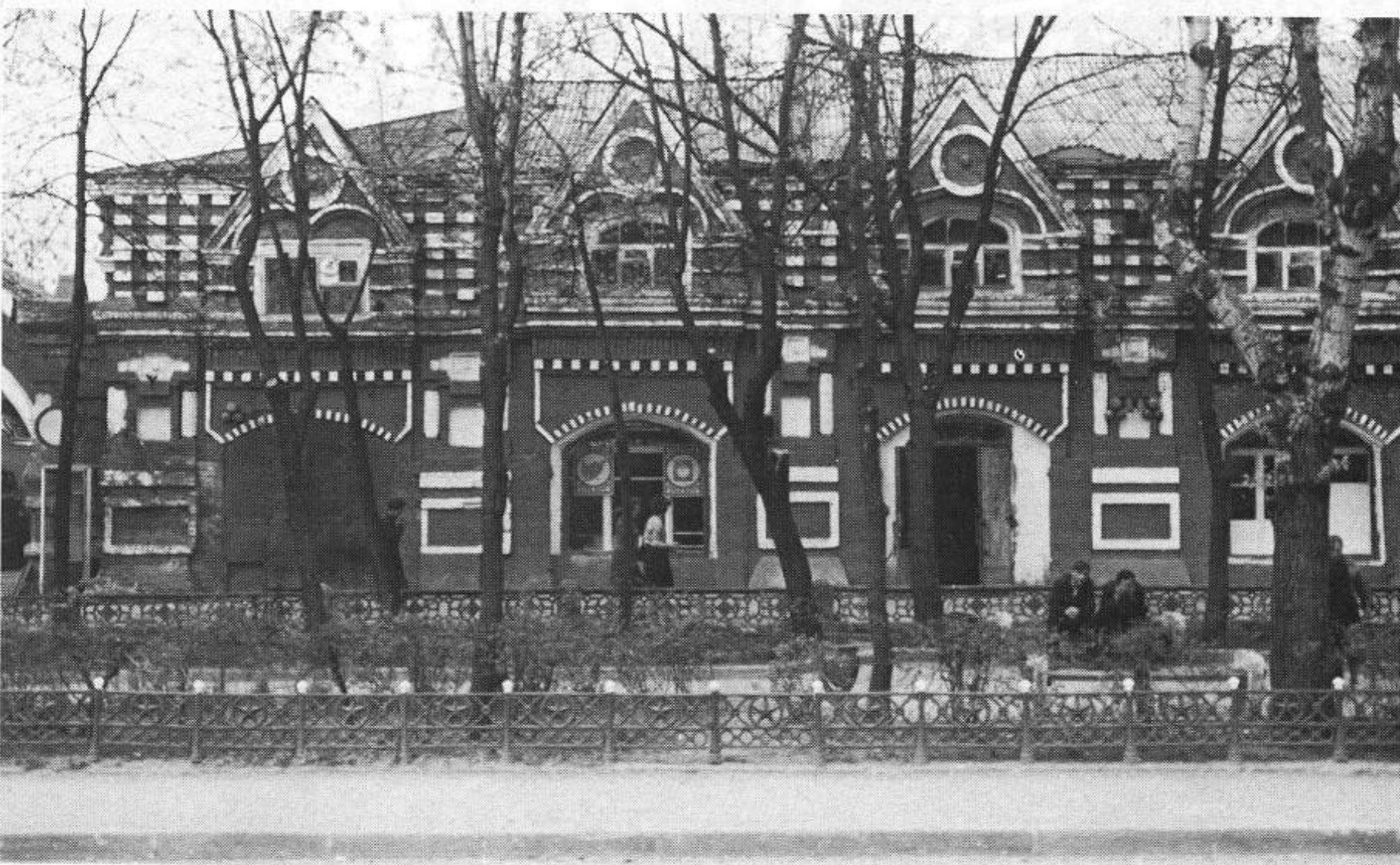
oosten van Minsk. Op het eind van deze acties nam het Rode Leger twaalf Duitse generaals (drie legerkorps- en negen divisiecommandanten) en meer dan 100.000 officieren en manschappen gevangen. Midden juli was Wit-Rusland gezuiverd van alle Duitse troepen en het Rode Leger was het noord-oosten van Polen binnengerukt. Het Duitse leger bereikte wel Moskou maar niet op de manier die Hitler zich had gedacht. Op 17 juli 1944 marcheerden 57.600 Duitse krijgsgevangenen met aan het hoofd negen generaals, gevangen

De nederlaag van de Duitsers voor de poorten van Moskou. De Russische tegenaanval van december 1941 tot april 1942 zoals afgebeeld in de geschiedenis van de 'Grote Vaderlandse Oorlog van de Sovjet Unie.'

Er zijn geen officiële kerkhoven van Duitse gesneuvelden in Rusland - er bestaan zes begraafplaatsen van Duitse gevangenen die na de oorlog overleden. Deze Duitse graven werden in Klin aangetroffen na de herovering.

Links: Bij de bevrijding van Klin steekt een gelukkige inwoner vanaf het balkon een Russische vlag uit. Rechts: Vandaag is deze straathoek in Klin vrijwel ongewijzigd. Er is daar nu een melkwinkel en het balkon is weg.

Andrew's onverschrokken gids Igor klom op dezelfde hoek tegen een regenpijp op om een rode vlag te ontplooiën die was overgebleven van de herdenkingen der overwinning in 1985.

Een eindeloze grijs-groene kolonne van Duitse krijgsgevangenen passeert het aan de Gorkistraat gelegen Wit-Ruslandstation, op weg naar het centrum van Moskou.

Wij maakten onze vergelijkingsfoto vanuit dezelfde flat. De bewoner zei dat hij al helemaal gewend was aan mensen die aanklopten en foto's vanaf zijn balkon wilden maken!

'Russische jongeren floten, riepen boe en wierpen zelfs voorwerpen naar de Duitsers, maar werden vrijwel onmiddellijk door volwassenen tegengehouden; de mannen keken grimmig en zwijgend toe; maar veel vrouwen,

vooral oudere, waren vol mededogen (sommige zelfs met tranen in de ogen), toen zij naar deze sjofel uitzierende Fritzen keken.' Alexander Werth in 'Russia at War'.

In plaats van de kolonne langs de Gorkistraat naar het centrum te laten lopen, werd zij langs de brede hoofdweg - de Sadovoye Koltsjo - geleid, die grenst aan het Rode Plein.

Ondanks het nieuw aangelegde, verhoogde gedeelte, waren wij in staat het gebouw met de erkers te localiseren dat er nog steeds staat.

Rechts: Duitse generaals stappen uit een bus voordat zij zich bij de optocht door het centrum van Moskou voegen.

genomen in de gebieden rondom Vitebsk, Bobrujsk en Minsk, door de straten van Moskou. Onderweg passeerde de kolonne het Witruussische spoorwegstation, liep verder oostwaarts door de Gorkistraat, die naar het Kremlin en het Rode Plein leidt. De aanwezigheid van zoveel fascisten op zo'n gewijde plaats werd echter niet als passend ervaren en de kolonne moest links af de Sadovoje Koltsjo inslaan. Daar sloten zich de generaals aan, die men de vermoeide mars had bespaard. Zij waren per auto vervoerd naar dit punt, waarna de mars verder ging langs de Sadovo Spasski.

De vierde en laatste serie foto's uit Moskou tonen de eerste spontane overwinningsfeesten. Op één daarvan ziet men de menigte met veel plezier een officier van het Rode Leger de lucht in gooien. Op de achtergrond van deze foto bevindt zich het Historisch Museum van Moskou dat versierd is met een groot portret van Stalin.

Op 24 juni 1945 werd de officiële herdenking van de overwinning op het fascisme gevierd met een

grote militaire parade op het Rode Plein. Deze stond onder commando van een van de scheppers van de overwinning en een van Stalin's bekwaamste bevelhebbers, maarschalk K.K. Rokossovsky. Het hoogtepunt van deze gedenkwaardige parade zou zijn de tentoonstelling van de tweehonderd veroverde Nazi vlaggen en standaarden op de trappen van het Mausoleum van Lenin. Troepencontingenten uit alle legergroepen (door de Russen aangeduid met de term 'Fronten') namen aan de parade deel. Zij werden aangevoerd door hun commandanten en hun staven. Daarna volgde een kastanjebruin fluwelen vaandel met de naam van de Legergroep in geel erop geborduurd, vervolgens

Boven: Volgens de feilloze regels der militaire etiquette kregen de Duitse generaals een escorte van Russische officieren toen zij aan het hoofd van hun verslagen troepen door de Sadovo Spasski liepen. De generaal op de voorste rij rechts, met het Ritterkreuz, is de inmiddels overleden Friedrich Gollwitzer, commandant van het Lille Armeekorps, die bij Vitebsk gevangen was genomen. Hij werd vrijgelaten in oktober 1955.

Victorie! Een tumultueuze ontvangst in mei 1945, nadat de straten vol liepen met uitgelaten Moskovieten.

de vaandels van de regimenten en een contingent officieren en manschappen. Andere contingenten werden gevormd door leerlingen van de militaire opleidingsscholen, marine, luchtvaart en veiligheidseenheden, zoals deze vandaag nog bestaan. Nadat de troepen zich voor inspectie hadden opge-

steld op het Rode Plein en Stalin en de leden van het Politburo hun plaatsen hadden ingenomen op de balustrade van het Mausoleum, zetten de militairen zich in beweging in een nevel van uitlaatgassen en onder het geluid van ratelende rupsbanden op de granieten keien, het getrappel van de

paarden en het weerkaatsende gestamp van marcherende voeten. Het hele gebeuren bereikte een hoogtepunt in het uitspreiden van de symbolen van het Nazisme op de rode marmeren treden van het nationale heiligdom.

Het Plein van de 50e verjaardag van de Oktober Revolutie, gelegen voor het Historisch Museum van Moskou, is nog steeds een grote open ruimte, gereserveerd, naar het schijnt, voor autobussen en militaire voertuigen. De grote panelen voor het museum wachten op de reusachtige portretten van Lenin.

Er was afgesproken dat wij op de 3e mei naar Moskou zouden vliegen en de volgende avond de nachttrein zouden nemen naar Minsk. Wij brachten de 4e door met het maken van foto's ter vergelijking met die welke in de oorlog op het Rode Plein werden genomen.

De foto van de officier die door een jubelende menigte omhoog wordt gegooid op het Plein van de 50e verjaardag van de Oktober Revolutie, werd gemaakt met op de achtergrond het Historisch Museum van Moskou en het Kremlin. De situatie is eigenlijk niet veranderd, hoewel er in de loop der jaren grote restauratiewerkzaamheden zijn uitgevoerd aan het Kremlin en het dak van het museum is vernieuwd. Op normale dagen ligt het plein er verlaten bij en een voetganger die zich midden op het plein bevindt, riskeert dat hij de aandacht trekt van de Militia (politie). Wij waren in staat vergelijkingsfoto's te maken die in 1945 waren genomen van cavaleristen van het Rode Leger tijdens de voorbereidingen van de parade van 1985.

Vervolgens gingen wij naar de Gorkistraat om de plaats te vinden waar de tanks stonden te wachten om het Rode Plein op te rijden. Deze was makkelijk te vinden maar wij kregen geen gelegenheid om een foto te maken vanuit een raam op de bovenverdieping. Een later bezoek met onze Russische gids en tolk, Igor Monichev, had ook geen succes, daarom besloten we te wachten tot de dag van de echte parade.

De foto van maarschalk Rokossovsky op een prachtige schimmel was genomen op het Rode Plein met op de achtergrond het Kremlin. Aan de linkerkant ligt de kathedraal van de Heilige Basileios die sindsdien een grote restauratie heeft ondergaan.

Wij hoopten in staat te zijn vergelijkingsfoto's te maken van de wereldberoemde foto's met de Nazi-vlaggen gedurende de parade zelf, maar voor het geval dat dit niet mogelijk zou zijn maakten wij foto's van het Rode Plein zoals het er nu uitziet. De foto van de Nazi vaandels en standaarden in gestreken saluut was genomen met op de achtergrond de Spassky poort. Deze poort is de hoofdingang naar het Kremlin en de Militia heeft liever niet dat men er te dicht bij komt. Sedert de oorlog is het Kremlin ingrijpend gerestaureerd en schoongemaakt en de muren zijn opnieuw gemetseld. Wij hebben ook nog geprobeerd een vergelijkingsfoto te maken van die waarbij de standaarden op de trappen van het Mausoleum werden neergeworpen, maar het licht was niet ideaal en wij besloten maar te wachten tot een andere dag. Het Mausoleum werd gebouwd in 1924 en in de laatste helft van 1941 of begin 1942 werd er een bomvrije

Duizenden mensen uit alle hoeken van de Sovjet Unie scharen zich dagelijks op het Rode Plein in een eindeloze zich langzaam voortbewegende rij om eer te betuigen aan de stichter van de eerste socialistische staat in de wereld.

Lenin's tombe onder bewaking. Als camouflage en om bescherming te bieden tegen schade of vijandelijke handelingen, werd deze bomvrije constructie ontworpen.

De overwinningssparade op 24 juni 1945. Het paard dat bij de gevechten aan het Russische front aan beide zijden zo'n belangrijke rol had gespeeld,

werd niet vergeten. Hier passeert een eenheid van de cavalerie het Moskous Hotel op weg naar het Rode Plein.

constructie omheen en overheen aangebracht om het te beschermen tegen Duitse bommen.

Het verhaal van de Nazi vaandels is op zichzelf al een interessante geschiedenis. Legervandels of Truppenfahnen werden sinds 1936 toegekend aan eenheden van de nieuw geformeerde Wehrmacht en dit duurde voort tot zeker in 1940. Het is niet precies bekend hoeveel vaandels er werden uitgereikt, maar het moeten er zeker over de driehonderd zijn geweest en misschien wel enige duizenden. Het was niet de gewoonte vaandels mee te nemen tijdens de gevechten hoewel sommige werden meegenomen door eenheden die voor de oorlog hadden meegedaan aan de zogeheten Blumenkrieg, zoals de annexatie van Sudetenland, Memel, Oostenrijk en de bezetting van Tsjecho-Slowakije. In augustus 1944 kregen alle Duitse eenheden de opdracht hun vaandels in te leveren om ze veilig te bewaren in de respectievelijke legermusea. Voor het leger was dit gevestigd in het Zeughaus in Berlijn (thans het Museum voor de Duitse geschiedenis in Oost-Berlijn). Hoewel het gebouw door bommen werd beschadigd geloofde men dat de vaandels alsmede die van het oude Koninklijke Pruisische leger hier werden gevonden of in een van zijn depots in Berlijn.

De Adolf Hitler-standaard werd waarschijnlijk door de troepen van het Rode Leger gevonden in de Leibstandarte kazerne in Berlijn-Lichterfelde. Hij werd aan het regiment geschonken in 1933 op de Reichs Parteitag in Neurenberg. In de daarop volgende jaren tot het uitbreken van de oorlog werden er vijf gedenkkransen aangebracht op de vaandelstok die betrekking hadden op het neerslaan van de SA, de eerste manoeuvres in het veldgrijs uniform, het binnenrukken in Saarland, idem in Wenen en de diensttijd doorgebracht in Sudetenland alsmede de bezetting van Tsjecho-Slowakije. Op 7 september 1940 kreeg de Leibstandarte in Metz een nieuw vaandel en werd het oude vaandel door de afgeloste eenheid meegenomen om te worden bewaard in Berlijn-Lichterfelde.

In de eerste jaren na de oorlog werden de Adolf

Midden: Ondertussen hadden de troepen zich voor inspectie opgesteld op het reusachtige plein en Jozef Stalin en de leden van het Politbureau hadden plaatsgenomen op de tribune van het Lenin Mausoleum. De paradecommandant, maarschalk K.K. Rokossovsky rijdt met z'n schimmel het plein op. Rechts van hem ziet men de 200 ter begroeting genegen Nazi vaandels en standaarden. Rechts: Het Rode Plein is in de afgelopen veertig jaar weinig veranderd. De ui-vormige torens zijn van de kathedraal van de Heilige Basileios. Het standbeeld van de stichters van Moskou, Minin en Poeharsky, stond oorspronkelijk, voor de overbrenging naar z'n huidige plaats, in het midden van het plein.

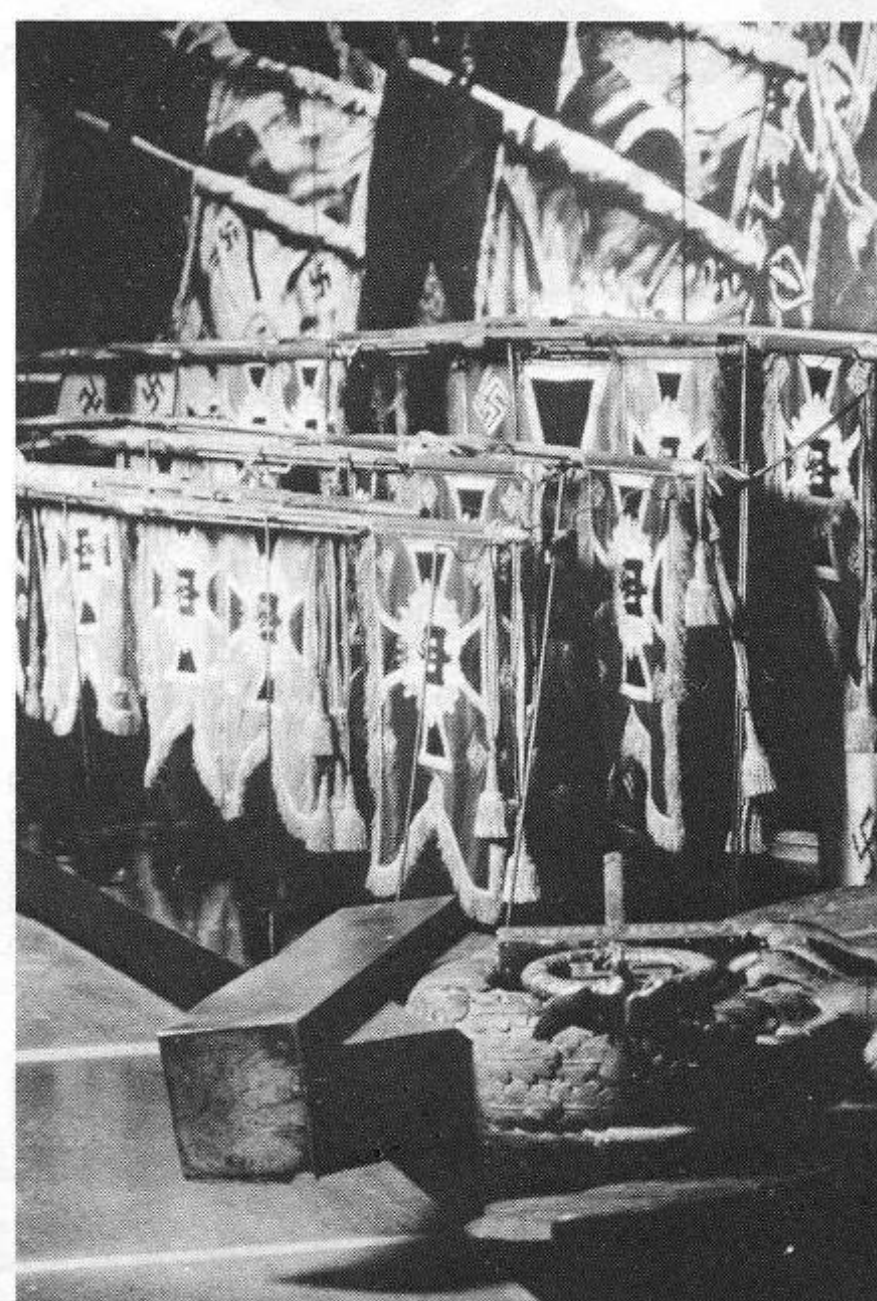

Hitler-standaard en de vaandels tentoongesteld in het Historisch Museum in Moskou. De standaard is nu als een symbool bevestigd op de grote bronzen adelaar die is weggehaald van de Rijkskanselarij in Berlijn en thans het middenstuk vormt van de tentoongestelde veroverde vaandels in het Centrale Legermuseum in Moskou.

De symboliek van de definitieve nederlaag van de Nazi's. Waar deze historische gebeurtenis plaatsvond, werd thans een foto genomen van een bruidspaar.

Minsk

Vier dagen na de invasie van de Sovjet Unie rukten tanks van Guderian's 2e tankleger op naar het centrum van Minsk om zich aan te sluiten bij het 3e tankleger van generaal Hoth. Minsk was toen net als nu de hoofdstad van de Socialistische Sovjet Republiek Wit-Rusland, een land met een oude geschiedenis en met een eigen taal, cultuur en zeden en gewoonten. Om dit gebied is door de eeuwen heen vele malen gevochten en het is onderworpen geweest aan Litauen, Polen en het Tsaristische Rusland. In de Eerste Wereldoorlog lag Minsk in de frontlijn. Na afloop ervan werd Wit-Rusland in 1919 een Sovjet Republiek. Het is een grote Republiek - ongeveer 640 km van west tot oost en 560 km van noord tot zuid. Een

derde van het mooie glooiende platteland is bedekt met bos en zelfs nu nog is 12 procent moerasgebied. Het valt dan ook niet moeilijk in te zien waarom een dergelijk gebied veel problemen opleverde voor een gemechaniseerd leger maar ideaal was voor de partizanenstrijd.

Met de val van Minsk probeerden de Sovjet legers in het gebied van Bialystok tevergeefs naar het oosten te ontsnappen, maar nadat de Duitsers de tangbeweging hadden gesloten was de grondslag gelegd voor de eerste grote overwinning in deze veldslag.

De Duitse colonnes met pantservoertuigen die op 29 juni de stad binnentrokken vonden grote stadsdelen verwoest door de bombardementen en artillerievuur. De pantserformaties hielden zich niet

lang op in Minsk maar trokken verder naar het oosten richting Smolensk en het hoofddoel Moskou. Bij deze grote omsingelingen werden duizenden Russische soldaten krijgsgevangen gemaakt, terwijl nog eens duizenden ontkwamen door de Russische linies te bereiken of door zich te verbergen in de bossen of op de boerderijen. In veel van deze gebieden ontstonden zo de Partizanen Brigades die een doorn in het vlees van de Duitse bezetter zouden worden.

Kort nadat de gevechten in de in puin geschoten stad waren beëindigd, kwam er een militair bestuur en met de hulp van SS-Einsatzgruppe probeerden men de overgebleven inwoners te registreren en de zwervende soldaten en Communistische partijfunctionarissen te arresteren. Het resultaat was dat

Een Duitse gepanseerde voorhoede rijdt Minsk binnen langs de Maxim Gorkistraat. Op de achtergrond zijn twee paar torens zichtbaar. Die welke links op de foto staan behoren tot een oude Poolse kerk en worden gerestaureerd. De andere kerk is tijdens de oorlog verwoest. (Ullstein)

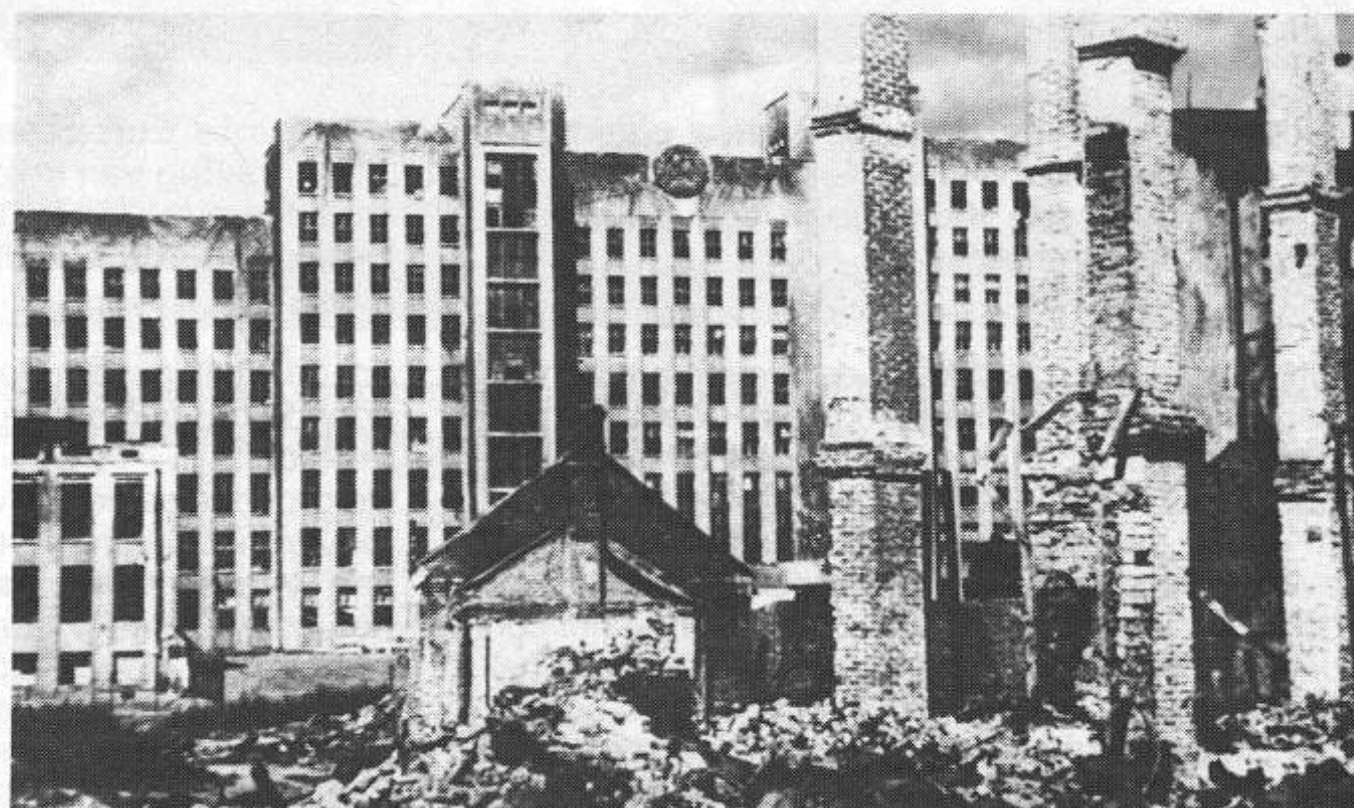

Gemotoriseerde Duitse infanterie passeert op 18 juni 1941 het regeringsgebouw. (Ullstein)

Boven: Het regeringsgebouw werd ingericht als het Duitse militaire hoofdkwartier in Minsk. Het standbeeld van Lenin werd omvergehaald.

De verwoesting zoals deze werd aangetroffen bij de bevrijding van de stad in juli 1944.

bijna iedere mannelijke inwoner werd geïnterneerd. Om velerlei reden, etnische, politieke en economische, kreeg Wit-Rusland het meest te lijden van de Nazi 'Untermensch' filosofie en de daarmee verbonden 'Ostpolitik', meer dan waar ook in de Sovjet Unie. Wit-Rusland werd het terrein van sommigen van Hitler's wreedste beulen - mensen zoals Kube, Nebe en Oskar Dirlewanger. In de Nazi-opvattingen zou Wit-Rusland een slechtere behandeling krijgen dan de Oekraïne. De Slavische populatie werd op raciale gronden als meer

verwant beschouwd aan de Groot-Russen dan aan de Oekraïners en daardoor zag de toekomst van de Witrussische bevolking er zeer onzeker uit. Wanneer de Duitsers langer in Wit-Rusland waren gebleven zou het waarschijnlijk een van de gebieden zijn geworden die in een generatie volkomen verduitsd zou zijn. Politiek gezien konden de Duitsers maar niet tot de beslissing komen of men het nationalisme zou gebruiken als een buffer tegen het bewind in Moskou of dat men Wit-Rusland zou gebruiken als een tijdelijke vergaarbekken voor

'ongewenste elementen' zoals Duitse Joden en uit de oorlogszone geëvacueerde Polen en Russen. In september 1941 werd het deel van Wit-Rusland dat liep tot aan de Berezina onder civiel bestuur gesteld met als Rijkscommissaris de voormalige Gauleiter van Koemark en president van Brandenburg en West Pruisen, Wilhelm Kube, die voor de oorlog met pensioen was gegaan en voor korte tijd gevangen had gezeten wegens verscheidene schandalen. Hoewel niet zo anti-Slavisch en wreed als de meeste Rijkscommissarissen, was Kube wel

In mei 1985 zagen wij het standbeeld weer op zijn plaats en de muren van het gebouw bedekt met portretten van Sovjet-leiders uit verleden en heden.

Wilhelm Kube, de corrupte Duitse commissaris-generaal van Wit-Rusland. Hij stierf nadat zijn Witrussische dienstbode een bom onder zijn bed had geplaatst.

totaal corrupt en leidde hij een leven als een imperiale onderkoning terwijl om hem heen incompetentie, ontberingen en gruwelijkheden hoogtij vierden.

Al op 10 juli kwamen in Berlijn rapporten binnen over de verschrikkelijke behandeling die de Russische gevangenen moesten ondergaan in het concentratiekamp Maly Trostenets even buiten Minsk. Er staat nu op die verschrikkelijke plaats een gedenkteken als herinnering aan de duizenden die hier stierven door uithongering, ziektes en mishandeling.

De burgers van Minsk leden ook veel gebrek. Volgens een Duits rapport van 30 oktober 1941 werden Joden en Witrussen op onbeschrijflijk beestachtige wijze mishandeld, terwijl ook zij werden afgeranseld met geweerkolven en rubberen zweepen. Dit soort gebeurtenissen en de angst voor verplichte arbeidsdienst, vernietigde alle hoop die de Duitsers misschien nog hadden gekoesterd om de bevolking te bewegen tot medewerking. Voor de bevolking zat er niets anders op dan te vluchten in de bossen en zich aan te sluiten bij de Partizanen. In het midden van 1942 werd het aantal Partizanen geschat op 100.000 die, zoals Stalin zei, een 'tweede front' vormden in de achterhoede van de vijand

Alle grote Europese mogendheden hadden de Conventie van Genève geratificeerd inzake de behandeling van krijgsgevangenen. Niettemin werd het oorlogsrecht tijdens de strijd in het oosten in feite genegeerd. Dit is het gedenkteken voor duizenden Russische gevangenen die omkwamen in het concentratiekamp Maly Trostenets, even buiten Minsk.

en de Duitse veiligheidstroepen waren niet voldoende genoeg om aan deze bedreiging het hoofd te bieden.

De grootste gebieden van de Partizanen in de sector van het Centrale Duitse leger waren de bossen van Bryansk en het laagland van Polotsk. De voornaamste doelen waren bruggen, spoorwegen, het voedsel bevoorradingsstelsel, Duitse soldaten en Duitse functionarissen en hun medewerkers. Hitler's reactie op deze problemen was zoals men kon verwachten: 'De strijd tegen de Partizanen in het gehele oosten is er een van leven op dood waarin de ene of de andere kant zal moeten worden uitgeroeid'.

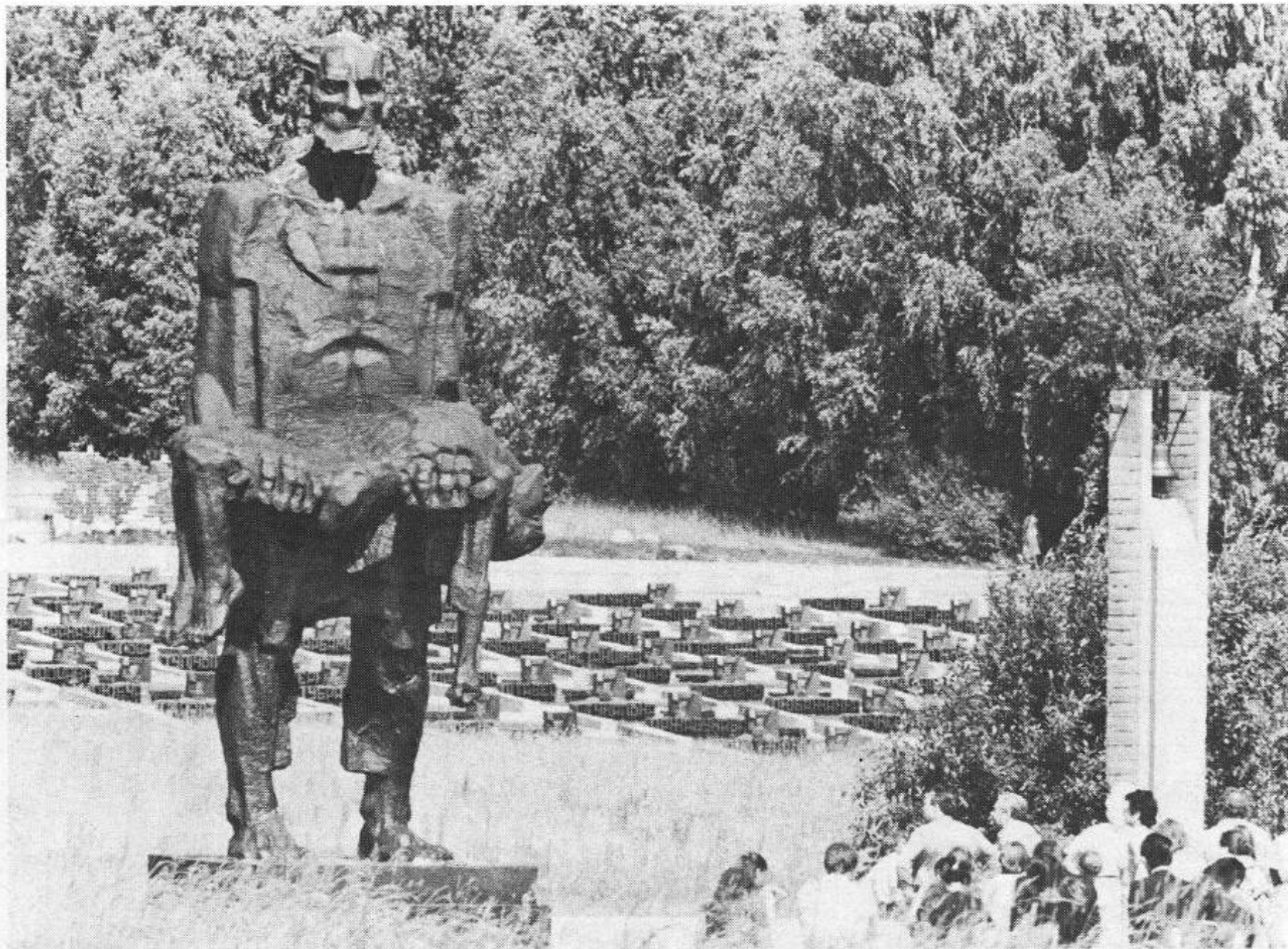
Ongeveer 60 km van Minsk ligt het dorp Khatyn (niet te verwarren met het andere beruchte Katyn waar, naar men aanneemt op last van Stalin, door de Russische geheime politie 14.000 Poolse officieren werden vermoord). Op 22 maart 1943 kwam een speciale SS-eenheid, samengesteld uit vrijgelaten stropers uit het concentratiekamp Oranienburg, onder commando van Dr. Oskar Dirlwanger, Khatyn binnen, vermoordde alle inwoners op een

na en brandde het dorp plat. Drie jaar lang voerden de Witrussische Partizanen - die zo'n 370.000 man telden - een nietsontziende strijd tegen de indringers. Eind 1943 hadden de Duitsers nauwelijks meer enige controle over de grote bevolkingscentra, de wegen en de spoorwegen, terwijl de Partizanen reeds in de helft van de Republiek heer en meester waren. De veiligheidstroepen voerden aanvallen uit op het gebied van de Partizanen en verwoestten het platteland, maar zij slaagden er niet in het gebied onder controle te krijgen.

In mei 1944 begon het Sovjet Oppercommando plannen te ontwerpen voor een offensief dat Wit-Rusland zou ontzetten en delen van Litauen en Letland. Het offensief zou actief ondersteund worden door de Partizanen, wier taak het was de vijandelijke achterhoede te ontregelen, de aanvoer van vijandelijke reserves tegen te houden en het Sovjet Oppercommando via radiocontact op de hoogte houden van alle vijandelijke troepenbewegingen.

Op 23 juni 1944 kwam de Operatie Bagration op gang en had onmiddellijk succes. Het Duitse Vierde Leger werd teruggeslagen richting Minsk terwijl

De erfenis van de Nazi 'Untermensch' en van de 'Ostpolitik' in Wit-Rusland. Khatyn ligt ongeveer 65 km ten noord-oosten van Minsk. In maart 1943 vielen eenheden onder SS-Brigadeführer Dr. Oskar

Dirlwanger (links) het dorp binnen en vermoordde 149 bewoners (allen op één na) alvorens huizen en gebouwen met de grond gelijk te maken. De plek waar het dorp lag is thans een deel geworden van de landelijke omgeving en dient als een herinnering aan Khatyn en de 186 andere dorpen die in Wit-Rusland in brand werden gestoken en verwoest.

vanuit het noorden en zuid-oosten de stad in een tangbeweging werd omsloten. Op de vroege morgen van 3 juli trok het Ie Garde Tank Korps de stad binnen en het grootste deel van het Vierde Leger werd ten oosten van Minsk omsingeld. Bij gevechten die twaalf dagen duurden werd de Legergroep Midden uit elkaar geslagen en was er een 400 km lange bres geslagen in het centrum van het Oostelijke Front. De weg lag nu open voor een opmars naar het westelijke grensgebied van de Sovjet-Unie. De soldaten van het Rode Leger rijdend met hun tanks door de straten van het bevrijde Minsk zagen dat er nog maar weinig gebouwen overeind stonden. Sommige, zoals de Academie van Wetenschappen, had het overleefd. De officersclub stond in brand. In ditzelfde gebouw werd op de avond van de Duitse invasie, tijdens de opvoering van een komedie van Korneichuk, aan generaal Pavlov, commandant van het Westelijke Militaire District, meegedeeld dat 'de toestand erg alarmerend was'. Hij verkoos het einde van het stuk uit te zien en werd een paar weken later op bevel van Stalin geëxecuteerd.

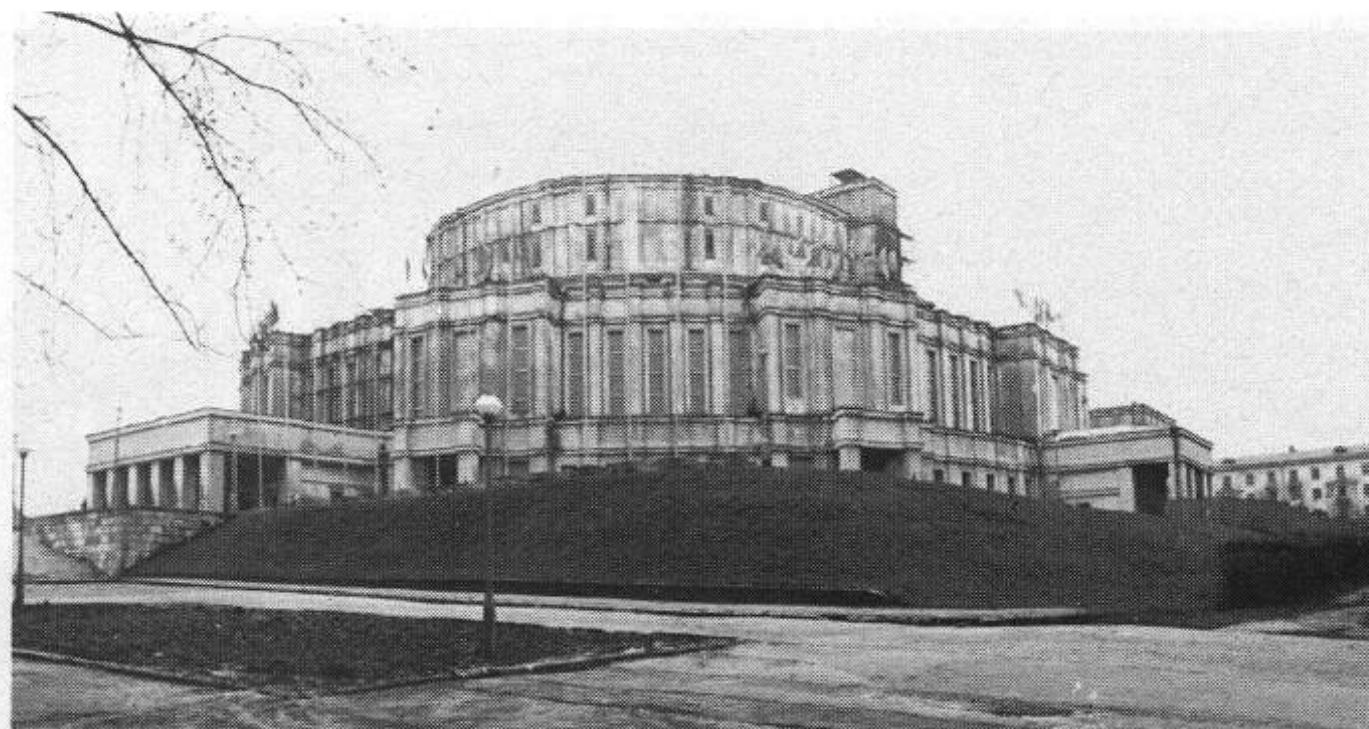
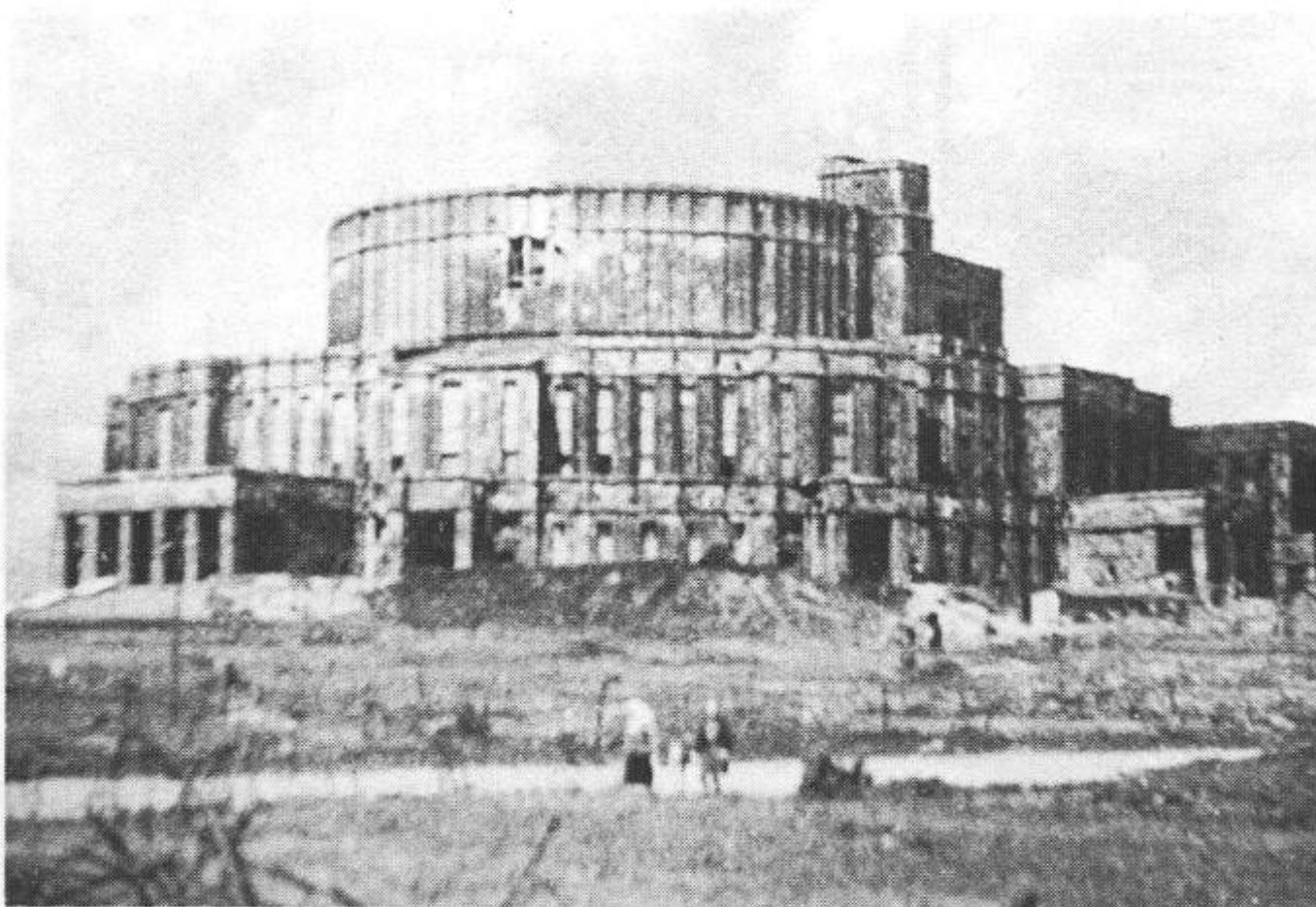
Zoals onze foto's uit de oorlogstijd tonen, lag boven op een heuvel het grimmig uitzijnde ronde Opera Ballet Theater dat door de Duitsers gebruikt werd als paardestal. Het spoorwegstation was tussen het puin nog goed herkenbaar, maar de rails waren een verwrongen hoop staal. In de Sovjetstraat (nu Lenin Avenue) lijkt het erop dat het Instituut voor Lichamelijke Opvoeding niet veel schade heeft opgelopen. Een andere foto van de Sovjetstraat werd genomen vanaf de zuidelijke brug - of van wat daar van over was. In de verte ziet men thans vanaf de brug de 27 meter hoge Overwinningsszuil.

De officersclub - toen en nu - dient als ontmoetingscentrum voor het Russische garnizoen, waar recepties, bals en theatervoorstellingen worden gehouden.

Tijdens de Duitse bezetting werd het een Wehrmacht Soldatenheim. Deze Russische foto (Rechts) werd genomen nadat Minsk heroverd was. Let op de Jeep, een van de duizenden die naar de Sovjet Unie werd verscheept onder bepalingen van de 1 miljard dollar renteloze Amerikaanse lening van november 1941. Later kwam hiervoor in de plaats het Master Land-Lease Agreement van juni 1942, dat evenals de overeenkomsten met Groot Brittannië en China geen beperkende bepalingen bevatte.

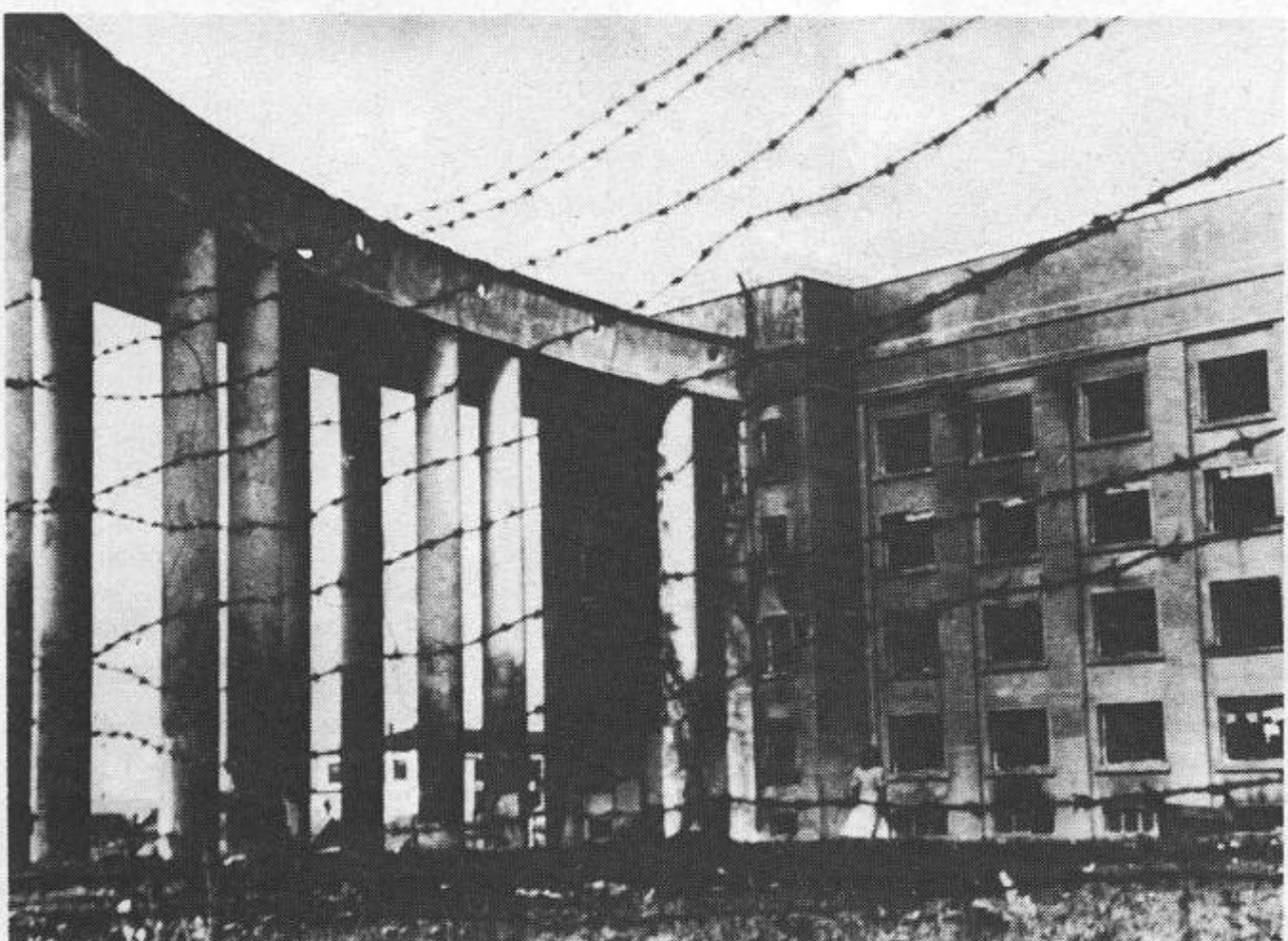
Het silhouet van de stad wordt nog steeds beheerst door de donkere vorm van het Witruussische Bolsjoi Staatstheater van de Orde van Lenin, waar opera en balletvoorstellingen plaatsvinden.

Het verwoestende spoorwegstation van Minsk na de bevrijding van de stad. Toen wij het fotografeerden, was de gevel versierd met een reus-achtig portret van Lenin.

Het Instituut voor Lichamelijke Oefening in Leninskij Prospekt. De hutten die van een bouwfirm uit Chemnitz waren, zijn sinds lang verdwenen. Herbouw op grote schaal heeft van de brede laan een snelle doorgangsweg gemaakt.

De geheel gerestaureerde Witruussische Academie van Wetenschappen. Er onder ressorteren dertien instellingen van hoger onderwijs in Minsk.

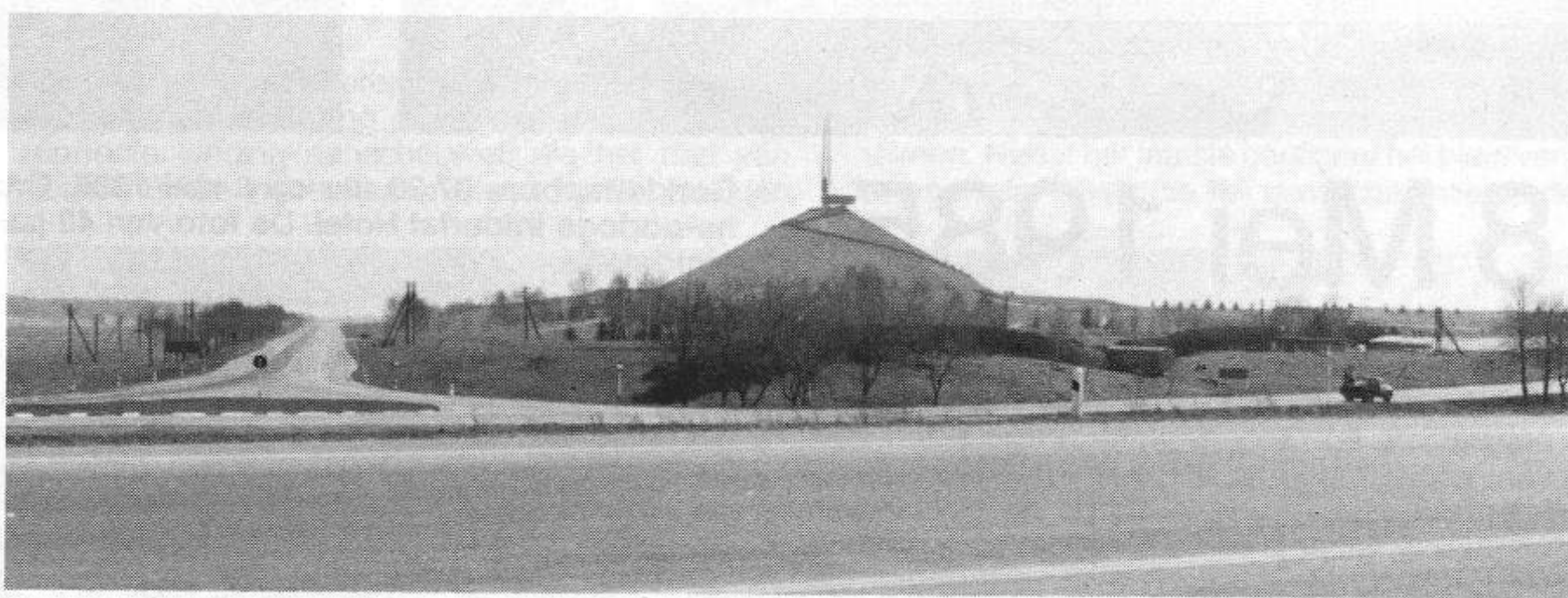

Minsk is een van de elf Russische steden waaraan de naam Heldenstad werd verleend. Het is ook de hoofdstad van de Witrussische Socialistische Sovjet Republiek met een bevolking van meer dan een miljoen. Het is nu een drukke moderne stad met prachtige gebouwen, brede lanen en veel parken en monumenten. Niets herinnert er meer aan dat Minsk in 1944 een verwoeste stad was, waar 80 procent van de huizen was vernietigd. De Academie van Wetenschappen staat aan het hoofd van dertien instellingen voor hoger onderwijs en negen musea waaronder ook het Staatsmuseum van de Geschiedenis van de Grote Vaderlandse Oorlog, dat vooral is gewijd aan de strijd van de Partizanen tegen de Duitse indringers.

Ons eerste bezoek gold het Khatyn Herdenkings-complex, dat is gebouwd op de plaats van het Khatyn dat op 22 maart 1943 met de grond gelijk werd gemaakt en waar, op één uitzondering na, alle 149 inwoners werden vermoord. Het monument gedenkt ook al de andere 186 dorpen van Wit-Rusland die tijdens de oorlog totaal werden verwoest en die in een moderne atlas niet meer voorkomen, alsmede de 433 gedeeltelijk verwoeste dorpen die later werden herbouwd. Sinds het gedenkteken in juli 1969 werd ingewijd is het door meer dan 20 miljoen mensen bezocht.

De volgende dagen in Minsk werden besteed aan een bezoek aan het Oorlogsmuseum met zijn voortreffelijke opstelling in de openlucht van Sovjet tanks, kanonnen en ander oorlogstuig. Wij wandelden door de straten op zoek naar plaatsen waar

Boven: Zicht op Leninskij Prospekt en de opgeblazen brug over de Svisloc, richting stadscentrum van Minsk. Geheel onder: De gebouwen aan de andere kant van de straat werden herbouwd: de weg leidt u naar het Overwinningsplein waar in 1954 een Overwinningssobelisk werd opgericht.

Op de vlakte buiten de stad bevindt zich de indrukwekkende Heuvel der Glorie. Deze werd in 1969 aangelegd ter herdenking van de strijdkrachten der vier fronten die aan de bevrijding van Wit-Rusland deelnamen.

we vergelijkingsfoto's konden maken aan de hand van de weinige foto's die we hadden van Minsk tijdens de oorlog en voerden gesprekken met vier voormalige officieren van het Rode Leger en veteranen van de Partizanen.

Wij hadden ook nog de hoop dat we wat relictten zouden vinden, maar men verzekerde ons opnieuw dat er niets meer te vinden was; alle sporen van de oorlog waren uitgewist.

8 Mei 1985

Gorkistraat om 07.30 uur op 8 mei 1985. Onze camera was opgesteld in het restaurant van het na-oorlogs Intourist Hotel. De foto van 40 jaar geleden werd ongeveer vanaf hetzelfde standpunt genomen.

Wij waren niet in staat vooraf de juiste bijzonderheden over de parade te bemachtigen, er was geen programma en nergens werd de route aangegeven, noch kregen wij als leden van de pers, een kaart om vrijelijk rond te lopen. Wij verlieten om 06.30 uur het hotel en liepen in de richting van de Gorkistraat om er achter te komen of de parade hier vandaan nog steeds het Rode Plein zou naderen, zoals dat in 1945 het geval was. Wij merkten dat alle wegen die naar het centrum liepen waren afgesloten voor verkeer en dat slechts mensen die in het bezit waren van een pas of kaartje mochten doorlopen.

Juist toen wij de Gorkistraat inliepen, hoorden we in de verte een ongelooflijk ratelend geluid dat dichterbij scheen te komen toen we haastig de straat doorliepen. Ik keek over mijn schouder terwijl het gerommel dichtbij kwam en zag door een wolk blauwgrijze uitlaatgassen een massieve colonne tanks aankomen voorafgegaan door een auto met zwaailichten van de Militia. De tanks kwamen tot stilstand toen we de plaats bereikten waar we onze eerste opname wilden maken. Wij draaiden ons om en zagen dat de tanks op precies dezelfde plaats stonden opgesteld als veertig jaar geleden en dat het, haast niet te geloven, dezelfde tanks waren: typen T-34 en SU-100! Daarachter kwamen moderne vrachtwagens die kanonnen en luchtdoelgeschut uit de Tweede Wereldoorlog trokken. Terwijl wij de Gorkistraat doorliepen zagen we dat de T-34 bemanningen met lappen hun tanks nog eens oppoetsten.

De toegangswegen naar het Rode Plein waren afgezet en op iedere kruising controleerden Militiamannen en veiligheidstroepen van iedereen de identiteitskaart en de uitnodiging. Oplopend met de menigte in de richting van het Rode Plein werden we begeleid door het geluid van rinkelende medailles op de borst van militairen en veteranen van beiderlei kunne.

Nadat wij wel zeker tien keer onze pas hadden laten zien, bereikten we onze standplaats tegenover Lenin's Mausoleum, die ons een groots uit-

zicht bood. Voor de vergelijkingsfoto's stonden wij echter jammer genoeg aan de verkeerde kant van het Plein.

De verschillende eenheden van het Rode Leger met voorop militaire kapellen begonnen het plein op te komen gevolgd door contingenten van de officiersscholen, de infanterie, de grenswachten, de veiligheidstroepen, de parachutisten alsmede mariniers, matrozen en luchtmacht personeel. Als laatste kwamen de cadetten van de Suvorov en Nachimoff Cadetten School. Voor de enthousiaste uniformkenner was er een heleboel interessants te

zien. De kapellen bijvoorbeeld waren uitgerust met zowel lieren als schellebomen van uitgesproken Russische makelij. Het muzikale peil van de militaire orkesten was uitstekend. De twee formaties die de meeste aandacht kregen waren de parachutisten met hun hemelsblauwe, en de mariniers met hun zwarte baretten. Een interessant detail was het geluid dat de mariniers maakten bij de parade pas, er zaten namelijk kleine belletjes in de hakken van hun laarzen.

Toen eenmaal alle troepen op het Rode Plein voor het Kremlin stonden en nadat de Minister-Presi-

De aan de parade deelnemende troepen stellen zich op, in afwachting van de komst der hoge functionarissen die zich zullen begeven naar de tribune boven de tombe van Lenin.

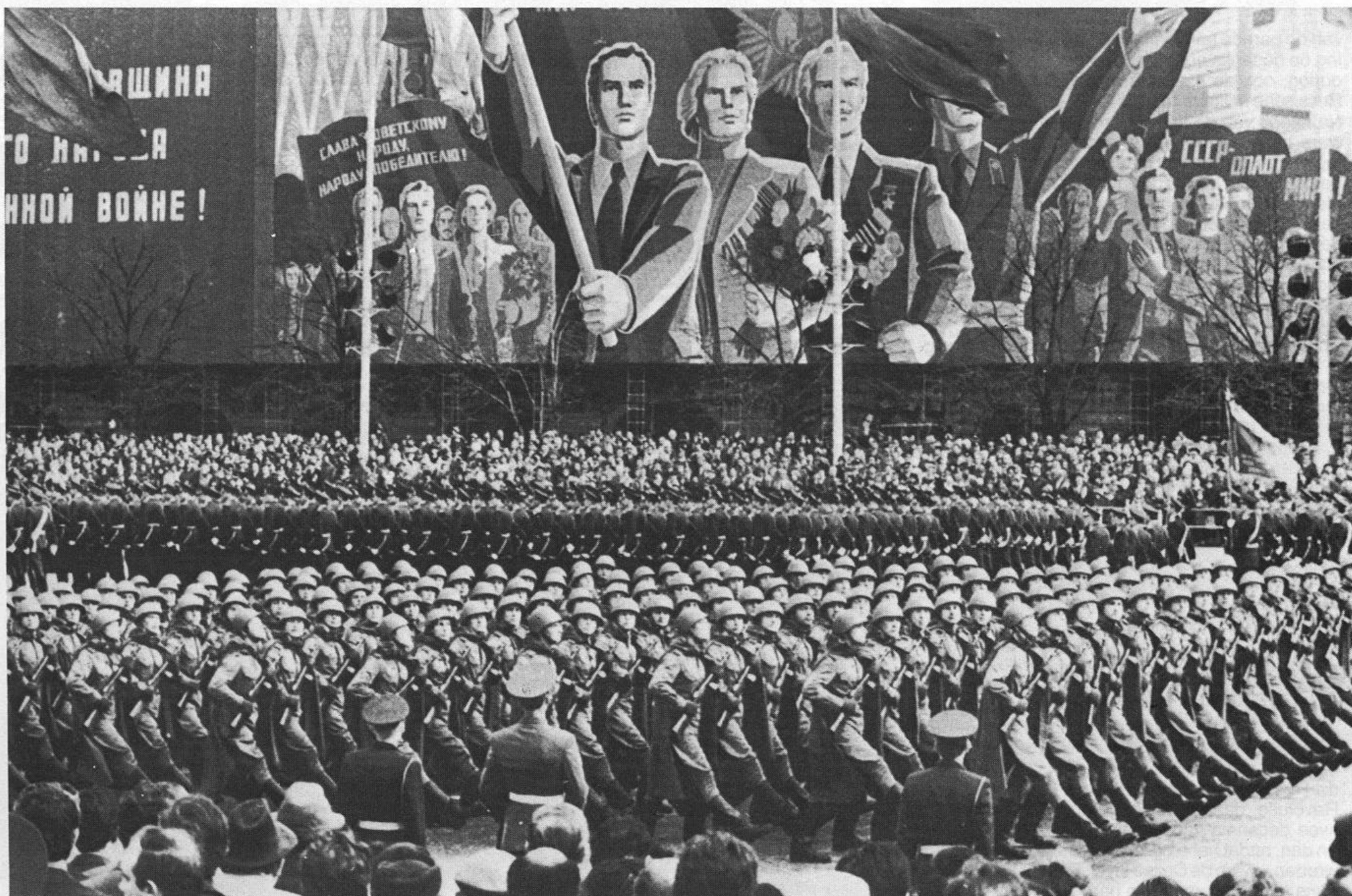
dent, het Politbureau, de Minister van Defensie en de oudere maarschalken hun plaatsen hadden ingenomen op het Lenin Mausoleum, begon de parade. Na een korte redevoering van de Minister van Defensie, kwam de commandant van de parade vanuit de Spaski Poort het Rode Plein op, staande in een glanzende grijsgroene Zis limousine. Hij reed daarna langs de opgestelde troepen, stopte bij ieder contingent onder het uitroepen van de woorden: 'ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van de glorieuze overwinning op het fascisme, groet ik u', waarop de soldaten antwoordden, 'Wij groeten onze commandant'. Na beëindiging van de inspectie hieven de soldaten een driewerf hoera

De leiders van de communistische partij en van de Russische staat opgesteld achter de balustrade van het Lenin Mausoleum. Terwijl de Westelijke Geallieerden verschillend dachten over de vraag of de gevoelens die bij de 40e herdenking van de Duitse nederlaag. De Russen hadden daarmee geen moeite: de parade werd duidelijk aangekondigd als een manifestatie ter viering van de overwinning in de Grote Vaderlandse Oorlog.

aan, waarna de Minister van Defensie zich links van het Mausoleum opstelde vanwaar hij de parade afnam.

Bij het voorbijmarcheren van de troepen kon men slechts met verbazing de feilloze exercitie en de correcte kleding aanschouwen die het hart van iedere Britse instructeur sneller zou hebben doen

kloppen. De luidste toejuichingen kregen de Poolse en Tsjechische contingenten, de met onderscheidingen uitgedoste veteranen en de infanterie die gekleed was in uniformen uit de Tweede Wereldoorlog met loshangende regencapes en glanzende helmen. Nadat het laatste contingent het plein verliet kwamen de T-34's die het gemechaniseerde deel

Regenkleding en WOII-helmen waren opvallende uitmonsteringen in deze zee van parade-uniformen.

van de parade aanvoerden waaronder, als aanvulling op de tanks en artillerie uit de Tweede Wereldoorlog, ook de nieuwste modellen van de Sovjet Russische militaire macht.

Na afloop van de parade stroomden de toeschouwers het plein op en het was mogelijk dat men tegen een generaal of maarschalk kon opbotsen of de begroeting kon gadeslaan van twee kameraden die elkaar uit het oog hadden verloren. Gepensioneerde militairen mogen hun uniform blijven dragen maar zonder rangonderscheidingstekens en zodoende zag men veel gezette oudere mannen die zich in het uniform hadden gewurmd dat zo'n twintig, dertig of zelfs veertig jaar geleden goed had gepast.

In de middag voegden wij ons bij de enorme menigte die zich had verzameld in het Gorkipark, waar ieder jaar weer oude kameraden elkaar ontmoetten, dronken en zich vermaakten. Het was ontroerend om te zien hoe oudere vrouwen en jonge kinderen de veteranen aanklachten in de hoop dat een van hen misschien iets wist over een vermist familielid, van wie men een oude vergeelde foto liet zien.

Niemand die de overwinning heeft meegemaakt of ze op de televisie heeft gezien en ze vergelijkt met de sobere herdenkingen die in het westen worden gehouden, kan zich aan de indruk onttrekken dat voor de burgers van de Sovjet Unie de tragedie van de Tweede Wereldoorlog een voortzetting is van de Eerste en dat het interbellum een soort wapenstilstand was. Voor het Sovjet volk is de immense vreugde gekoppeld aan intens verdriet, niet eenvoudigweg de viering van een grote en historische overwinning, maar het einde van bijna een halve eeuw lijden en offers brengen. Voor de Russen kwam na de Eerste Wereldoorlog de Revolutie, daarna de Burgeroorlog, gevolgd door twee decennia van onbeschrijfelijk moeilijke jaren, en dan, nadat het erop leek dat de situatie beter zou worden, kwam de Duitse inval. Daarna volgden nog eens twee decennia van hard zwoegen - dit alles heeft de Russische psyche niet onberoerd gelaten. Pas in de laatste twintig jaar begint het Russische

volk zich wat te ontspannen en de vruchten te plukken van zijn opofferingen en zijn gezwog. Nu worden de fascistische invallers gezien als een spook uit het verleden dat af en toe nog een in

vermomming verschijnt om het Russische volk te achtervolgen. Jonge kinderen krijgen de verhalen te horen over de verschrikkingen en wreedheden die de fascistische bedreven, pasgetrouwde paren

leggen bloemen op de oorlogsmonumenten als dankbetuiging en in veel Russische steden zijn oorlogsmusea. Maar bijna nergens is iets te vinden dat herinnert dat de fascistische hyena een Duitser was. Behalve de veroverde standaarden in het Legermuseum in Moskou, ziet men nergens een Duits relikwie tentoongesteld, en als men laat blijken dat men interesse heeft in sommige dingen die niet zijn tentoongesteld wordt men ongelovig aangekeken. Men kan alleen maar de conclusie trekken dat dit beleid van 'ontmenselijking' doelbewust is. De fascistische invaller van veertig jaar geleden beschouwt men nu niet meer als een gewone Duitser, maar als een willekeurig iemand die misschien zo onverstandig zou kunnen zijn te proberen de Sovjet Unie nog eens binnen te vallen. Dit spookbeeld omvat niet alleen het lijden dat werd veroorzaakt door een buitenlandse agressor maar ook de haat tegen iedereen die verantwoordelijk is geweest voor het lijden van het Russische volk in deze eeuw.

Ik was nog steeds wanhopig op zoek naar een overblijfsel uit de oorlog, zoals een verweerde Duitse helm, of een lang vergeten verroeste romp van een Duitse tank. Men verzekerde mij dat zulke dingen niet meer bestonden. De Sovjet industrie had tijdens en onmiddellijk na de oorlog elk stukje staal nodig en de wrakkenberg was dan ook zeer gedegen geweest en er was niets overgeslagen of blijven liggen. Af en toe komt het nog wel eens voor dat iemand op een mijn uit de oorlog trapt en kinderen vinden bij het spelen wel eens iets in de bossen, maar de Tweede Wereldoorlog Archeologie als hobby, wordt in de Sovjet Unie niet bedreven.

Het enige wat wij nog moesten doen in de resterende drie dagen dat wij in Rusland verbleven was een bezoek brengen aan twee steden waar veldslagen hadden gewoed tijdens het Russische tegenoffensief in november en december 1941.

De eerste stad gold Klin - geboorteplaats van de componist Tchaikovsky - waar een van onze foto's was genomen toen de stad op 15 december 1941 werd bevrijd. Wij vonden het gebouw zonder veel moeite en zagen dat er een rode vlag hing op bijna dezelfde plaats als die op de foto.

De volgende dag reden wij naar Volokolamsk, ongeveer 60 km van Moskou, in de hoop de plek te vinden waar de galgen hadden gestaan waaraan de Duitsers de acht leden van de jeugdbeweging Komsomol hadden opgehangen. Het was erg warm en het leek wel of de reis uren duurde door het zware verkeer, maar opeens kregen wij het oorlogsmonument in zicht dat op de omslag is afgebeeld en daar, nee maar, was mijn Duitse tank, of liever een gemotoriseerd kanon. Het was niet geïsoleerd en lag niet op een terrein, maar was veldgrijs geschilderd en verankerd in beton. Het stond op de plaats waar op 18 november 1941, elf genisten van het Rode Leger twintig Duitse tanks hadden vernietigd, die op weg waren naar Moskou.

Een van de twee oorlogsfoto's uit Volokolamsk toont tanks van het Rode Leger op een kruising in het centrum van de stad. Aan de rechterkant is nog net de toren van een kerk te zien. De stad is niet veel veranderd en zonder veel moeite konden we

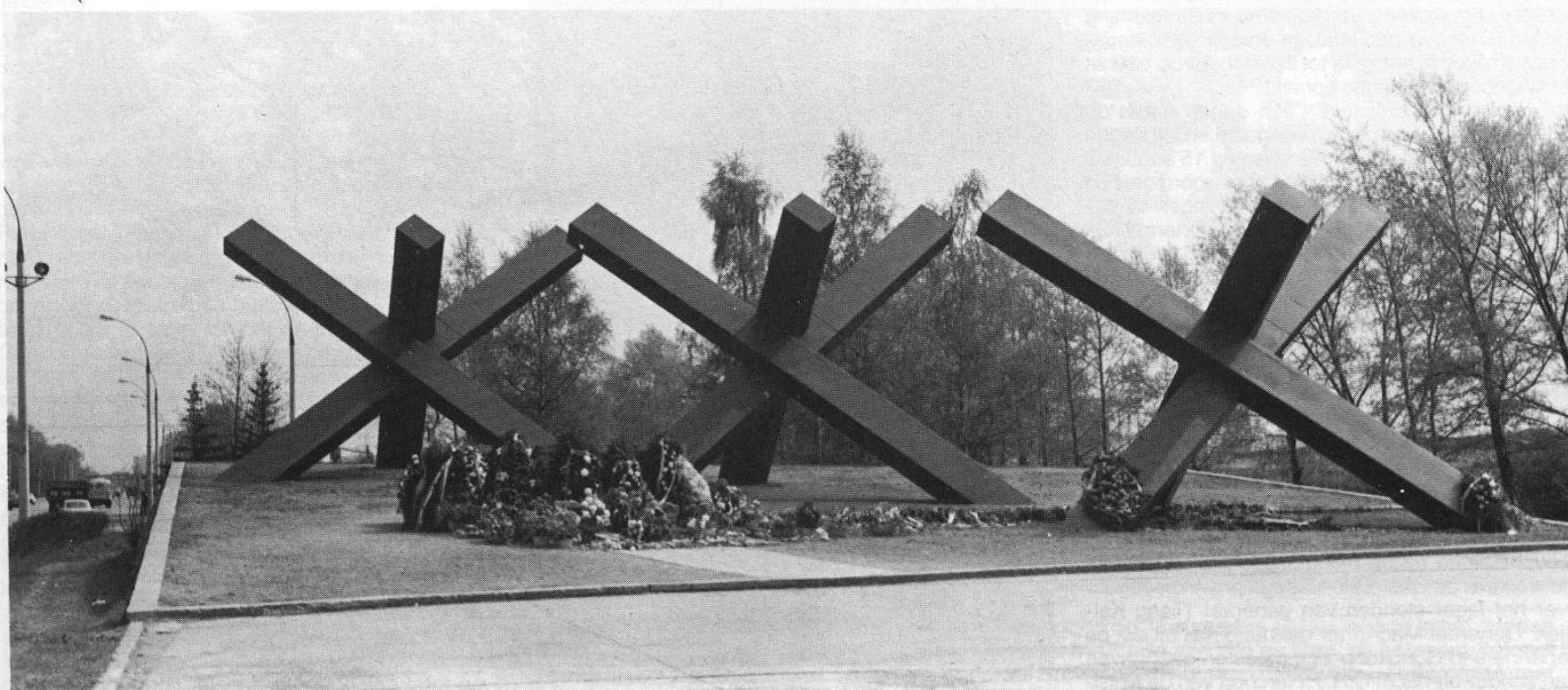
Volokolamsk op de weg naar Moskou - toen en nu.

vergelijkingsfoto's maken. De galgen vormden een moeilijker opgave. De foto uit de oorlogstijd was genomen, spoedig nadat de stad op 20 december 1941 was bevrijd en nadat de lijken er waren afgehaald en in de sneeuw gelegd. Wij waren in Volokolamsk toen de zon volop scheen en alles rondom het monument groen was. Eerst was ik ervan overtuigd dat het monument niet op de plaats van de galgen stond, de plaatselijke bevolking echter hield vol dat het wel zo was. Terwijl Chris en ik rond het monument liepen herkende ik dadelijk de dakrand van een gebouw dat in het midden van de foto voorkomt. Het staat er nog steeds en is niets veranderd.

Op de terugweg probeerden wij foto's te maken van de plaats waar vernielde Duitse tanks hadden gestaan op de hoofdweg van Volokolamsk, hoewel wij veel huisjes zagen die er op leken, kwam er op de oorlogsfoto niets voor om de juiste locatie vast te stellen. Terwijl wij onze reis naar Moskou voortzetten kwamen wij het monument tegen dat in 1966

was opgericht en konden wij zien hoe dicht de Duitsers de hoofdstad waren genaderd - tot op 22 km.

Hier werd de invaller tegengehouden. Die gebeurtenis is gesymboliseerd in dit dramatische monument, 22 km buiten Moskou.

**'40~'45
TOEN & NU**

Het gebeurde hier

DE JAPANSE OVERGAVE

Door generaal-majoor
EDWARD FURSDON

De Japanse overgave was een gecompliceerd en langs proces. De strijd was gestreden in grote en onderling sterk verschillende gebieden en meer dan een miljoen pamfletten waarin de Japanse soldaten werd verteld hoe zich over te geven waren vanuit de lucht afgeworpen boven posities die bekend waren. In een geval werden de instructies per trein verspreid in een door de Japanners bezet gebied. Ondanks dat ging de strijd in sommige streken nog weken lang voort na ondertekening van de overgave-papieren. In enkele geïsoleerde plaatsen duurde het zelfs tot in oktober voordat het kanongebulder tenslotte ophield.

Het was op 19 augustus - tien dagen nadat de atoombom op Nagasaki was gegooid en vijf dagen na de onvoorwaardelijke overgave op 15 augustus - dat een team van Japanse vertegenwoordigers uit Tokio vertrok om de overgave regelingen te bespreken. Onder leiding van luitenant-generaal Kalabi Takashima, plaatsvervangend chef van de Japanse Imperiale Staf, gingen de afgezanten naar het hoofdkwartier van generaal Douglas MacArthur in Manila, die tot opperbevelhebber van alle Geallieerde Strijdkrachten was benoemd met de bevoegdheid de overgave te regelen.

Terwijl het gezelschap vertrok om generaal MacArthur te ontmoeten, ging er een persoonlijke afgezant van de keizer naar generaal Hyotaro Kimura om hem op te dragen zijn leger in Birma over te geven.

Er werden ook al snel regelingen opgesteld voor de overgave van de Japanse strijdkrachten op Java, Nieuw Guinea en de Salomons Eilanden en voor die welke in de westelijke Hoenan provincie tegenover het leger stonden van generaal Tjiang Kai-Sjek. Generaal MacArthur gaf het bevel uit dat de Japanners in Hongkong zich moesten over geven aan schout-bij-nacht C.H.J. Harcourt van de Britse marine.

Op 20 augustus gaf luitenant-generaal Sir Montagu

Reeds in februari 1944 gingen de gedachten van de Japanse keizer er naar uit een einde te maken aan de oorlog. Het bestaan van het verdrag met Duitsland waarin beide staten waren overeengekomen niet afzonderlijk een wapenstilstand te sluiten, verhinderde echter het verbreken van deze internationale verplichting. In februari 1945 viel Manila en hoewel oudere Japanse staatslieden oordeelden dat vrede wenselijk was, duurde het nog tot mei, na het tot zinken brengen van Japan's nieuwste en grootste slagschip, de Yamato, dat generaal Umezu, chef van de generale staf, de keizer ervan op de hoogte stelde dat een keer in Japan's ongelukkige fortuin niet meer mogelijk was. Hoewel Duitsland reeds was verslagen, spoorde de smaad die zij dachten over zich heen te zullen roepen bij het neerleggen van hun wapens, individuele officieren en manschappen aan zich dood te vechten. In juli 1945 vond de Driemogendheden Conferentie plaats in het Cecilienhof in Potsdam bij Berlijn (boven). Daar werd een verklaring opgesteld aan het adres van Japan, waarin een geclausuleerde onvoorwaardelijke overgave werd geëist. Niet inwilliging zou de onmiddellijke en totale vernietiging tot gevolg hebben, een versluierde aankondiging van de atoombom die tien dagen tevoren met succes was beproefd (Zie afl. 41).

Thans is de oude residentie van ex-kroonprins Wilhelm von Hohenzollern een toeristische attractie in de DDR.

Stopford, bevelhebber van het Twaalfde Leger, aan de commandant van het Japanse Birma leger, generaal Kimura, het bevel onmiddellijk de vijandelikheden te staken en voorbereidingen te treffen voor de overgave.

Op aanwijzing van admiraal Lord Louis Mountbatten, opperbevelhebber van het South East Asia Command, aan veldmaarschalk graaf Hisaichi Terauchi, opperbevelhebber van de keizerlijke Japanse strijdkrachten in de zuidelijke gebieden, arriveerde er op 26 augustus op het vliegveld Mingaladon bij Rangoon vanuit zijn hoofdkwartier in Saigon, een Japanse delegatie onder leiding van zijn stafchef, luitenant-generaal Tokazo Numata om besprekingen te voeren voordat een voorlopig document van overgave zou worden getekend. Zes Spitfires en een licht verkenningsvliegtuig van het type L5 begeleidden de twee zilverkleurige Japanse 'Topsy' vliegtuigen bij de landing. Beide toestellen waren voorzien van op afspraak aangebrachte groene kruizen op de onderkant van de vleugels. Generaal Numata, klein gebouwd en met zwart omrande bril, admiraal Kaigyo Chudo, plaatsvervangend stafchef en luitenant-kolonel Moro Tomuria waren allen gekleed in vaalbruine kaki uniformen. De kraag van hun witte overhemd droegen zij over die van hun uniformjas, de hoge laarzen waren blinkend gepoetst en zij droegen allemaal een zwaard. Zij salueerden niet.

Terwijl het 22-man sterke Japanse team naar een nabijgelegen tent werd gebracht om gefouilleerd te worden op bezit van wapens of vergif, onderzocht een veiligheidsteam bestaande uit kapitein-vlieger Carr uit Shrewsbury, sergeant-majoor-vlieger Durrant uit Luton, adjudant-onderofficier van bewapening Rice uit Gosport en sergeant Wattens uit Glasgow de Japanse vliegtuigen.

De delegatie werd daarna overgebracht naar generaal-majoor W.S. Symes, bevelhebber in Zuid Birma. Hun escorte bestond uit manschappen van het Royal West Kent Regiment. Het waren de soldaten J. Dutton uit Stoke-on-Trent, F. Fisher uit Bow in Londen, G. Dickson uit Bromley in Kent en J. Howell uit Southend. Na een korte kennismaking werden de Japanners, begeleid door militaire politie, in drie auto's met geblindeerde ramen naar hun onderkomens gebracht. Een drie-tonner van het leger vervoerde hun etenswaren die zij zelf hadden meegebracht, corned beef, rijst, komkommers en rozijnen. Kapitein Brian Selwyn en zijn manschappen van de Durham Light Infantry waren de bewakers van de twee huizen die waren afgezet met prikkeldraad en 's nachts werden verlicht door schijnwerpers.

Toen de laatste onderhandelingen plaatsvonden in de troonzaal van het Gouvernementspaleis, werd het al spoedig duidelijk dat de Japanners dachten te kunnen onderhandelen over de overgavevoorwaarden van Mountbatten. Luitenant-generaal Sir Frederick ('Boy') Browning, Mountbatten's stafchef die het geallieerde team leidde, greep snel en doeltreffend in. Hij stond niet toe dat er onderhandeld zou worden over de voorwaarden. Er zouden vragen kunnen worden gesteld ter toelichting en opheldering.

De voorlopige overeenkomst die aanvankelijk zou worden ondertekend op 27 augustus om 18.00 uur, werd pas op 28 augustus om 01.00 uur getekend. Veldmaarschalk Terauchi verzond daarna instructies aan al zijn hoge Japanse commandanten te velde dat zij met onmiddellijke ingang de Britse bevelhebbers van de herbezettingslegers moeten gehoorzamen en assisteren.

Peter Eastwood, toen verslaggever van de SEAC, een krant voor de strijdkrachten, en nu hoofdredacteur van *The Daily Telegraph*, was aanwezig bij de ondertekening. Hij trok de belangstelling van Mountbatten door te schrijven dat de troonzaal van het Gouvernementspaleis, versierd met de Union Jack, de Stars and Stripes en de Chinese, Nederlandse en Franse vlaggen hangend vanaf de balkons en speciaal verlicht met 12.000 watt schijnwerpers, er uitzag als een Hollywood decor. Op een nogal luchtige manier beklaagde Mountbatten zich bij de hoofdredacteur van de SEAC, Frank Owen, tegenover wie hij opmerkte dat hij al zijn hele leven had gestreden tegen zijn play-boy imago; en zelfs nu, terwijl hij als 'a sailor on horseback' het Japanse leger in Birma had verslagen, werd hij er nog door achtervolgd door te spreken over 'een Hollywood stijl' overgave.

Voor de ondertekeningsplechtigheid stond er voor de Japanners een alleenstaande kleine tafel gereed met harde houten stoelen. De drie Japanners, luitenant-generaal Numata, schout-bij-nacht Chu-

De Geallieerden in de Pacific Oorlog hadden, niet zoals in Westeuropa, geen algemeen opperbevelhebber. Het gehele operatiegebied daar was verdeeld in afzonderlijke commando's: er was dus niet een enkele autoriteit waaraan de Japanners zich konden overgeven. Toen de Amerikaanse Joint Chiefs of Staff in april 1945 een reorganisatie invoerden, werd generaal Douglas MacArthur aangewezen als opperbevelhebber van de Amerikaanse landstrijdkrachten in de Pacific, terwijl admiraal Chester Nimitz het bevel kreeg over de vloot. De Twintigste Strategische Luchtmacht werd vanuit Washington gecommandeerd door generaal Henry Arnold. Het zogeheten South East Asia Command, dat in 1943 was opgericht, stond onder bevel van admiraal Lord Louis Mountbatten. Begin augustus leek de overgave van Japan nog slechts een kwestie van dagen. President Truman beval MacArthur aan voor de benoeming tot algeheel geallieerd opperbevelhebber in Japan, een keuze waarmee Groot Brittannië, China en Rusland (dat Japan op 8 augustus de oorlog had verklaard) op 12 augustus instemden. Toen Radio Tokio twee dagen later omriep dat Japan had besloten de geallieerde voorwaarden te aanvaarden, vaardigde MacArthur een instructie aan de Japanners uit om een delegatie ter voorbereiding van de overgave naar zijn hoofdkwartier te zenden in Manila. Daar vond de bijeenkomst plaats (boven) met zijn stafchef, luitenant-generaal Richard K. Sutherland, die de Japanners de formele voorwaarden van de overgave overhandigde. (IWM)

do en luitenant-kolonel Tomuria, schreden waardig naar hun tafel, zetten hun petten af en gingen in de houding staan terwijl de persfotografen foto's maakten. Daarna verscheen de geallieerde delegatie.

Generaal Browning, gekleed in jungle gevechtstenuue, kwam als laatste binnen en nam plaats in het midden van de lange tafel. Schout-bij-nacht W.B. Patterson, van de East Indian Fleet, zat aan zijn rechterhand. Nadat generaal Browning de overgavevoorwaarden kort had uiteengezet, bracht brigade-generaal J.G. Nicholson van de inlichtingendienst de documenten naar de Japanners.

Generaal Numata zette zijn donkeromrande bril af voordat hij de papieren vluchtig doornam - doopte toen snel zijn pen in de inktpot en tekende. Naast

hem zaten admiraal Chudo en kolonel Tomuria stokstijf op hun stoel en staarden recht voor zich uit met gezichten die geen enkele emotie verrieden. De documenten werden overhandigd aan generaal Browning die ze met zijn eigen pen ondertekende, daarna gingen ze weer terug naar generaal Numata om het zegel van veldmaarschalk Terauchi er aan te bevestigen. De ceremonie was over.

Voor de Britse herbezetting van Singapore, was er een voorlopige plaatselijke overeenkomst getekend aan boord van HMS Sussex door schout-bij-nacht C.S. Holland en luitenant-generaal Sir Philip Christison, toen nog commandant van het XVe legerkorps, namens Lord Mountbatten; en aan Japanse kant door generaal Seishiro Itagaki, commandant van het operatiegebied van de Tiende

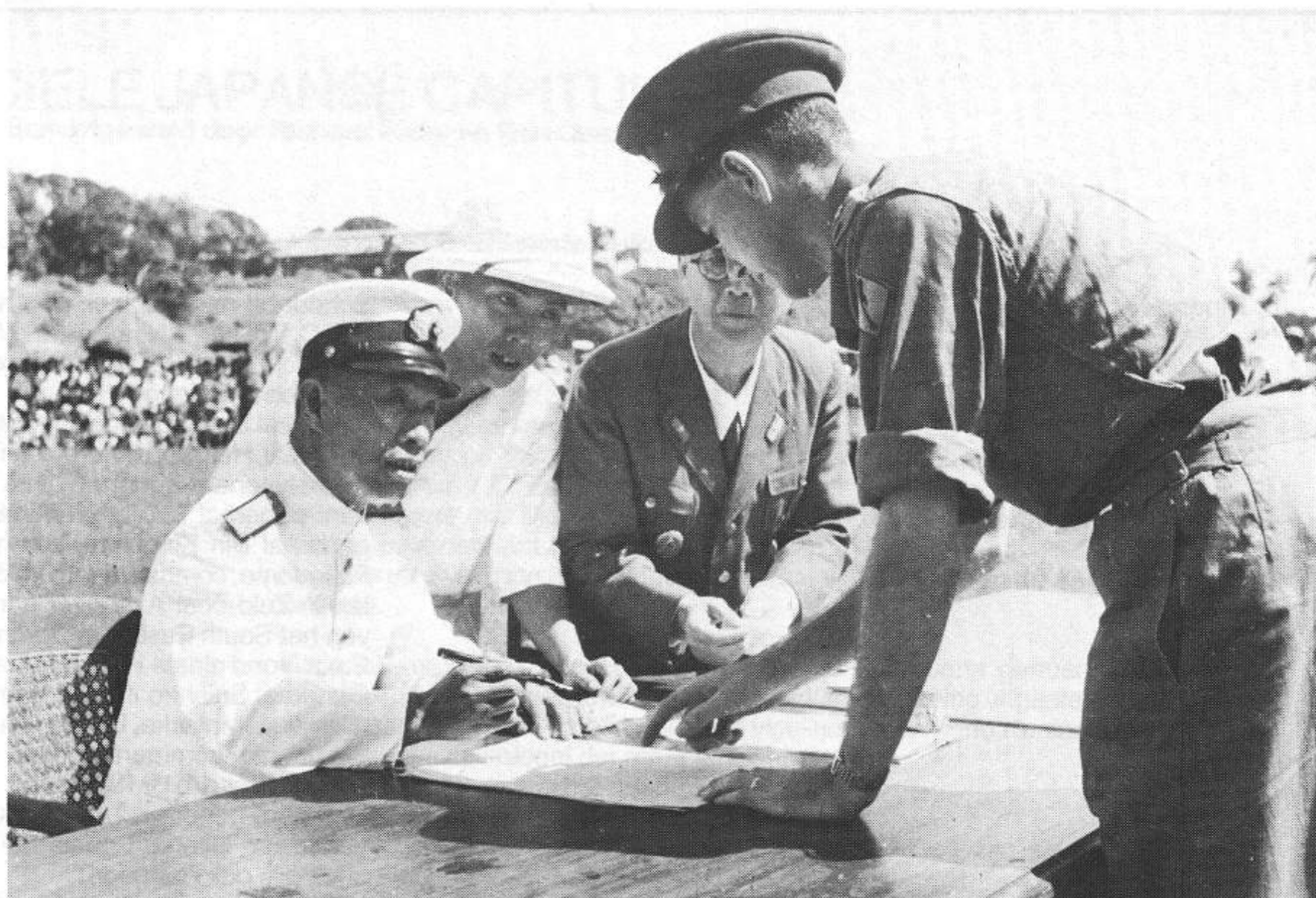
De eerste belangrijke overgave vond plaats te Rangoon op 28 augustus 1945. Links zit in het midden generaal Numata, geflankeerd door schout-bij-nacht Chudo aan zijn rechter- en luitenant-kolonel Tomuria aan zijn linkerhand. Luitenant-generaal Browning zit net even rechts van de microfoon, met luitenant-generaal Sir Montagu Stopford links achter zich. (IWM)

OFFICIELE JAPANESE CAPITULATIES

Samengesteld door Richard Fuller en Ron Gregory

Gebied	Datum	Japanse en Geallieerde Autoriteiten
ANDAMANEN EN NICOBAREN	09-10-45	Vice-admiraal Tisia Hara aan kapitein ter zee J.H. Blair, RNRN, te Port Blair
BORNEO		
Balikpapan	08-09-45	Schout-bij-nacht Michiaki Kamada aan generaal-majoor L.J. Milford, commandant Australische 7e Divisie, a/b HMAS <i>Burdekin</i> . Geen nadere gegevens.
Jesselton	06-10-45	Generaal-majoor Yamamura, garnizoenscommandant aan de Australische brigade-generaal T.C. Eastick.
Koetjing (Serawak)	11-09-45	Luitenant-generaal Masao Baba, commandant 37e leger aan generaal-majoor Wotten, commandant Australische 9e Divisie.
Laboehan (Brits Noord Borneo)	10-09-45	Kapitein ter zee Endo aan brigade-generaal F.G. Wood van de Australische 25e Brigade.
Penadjam	09-45	
BONIN EILANDEN		
Chichi Jima		Generaal-majoor Yoshio Tachibana (ook Iga Tachibana genoemd) aan commandeur J.H. Magruder, USN, a/b USS <i>Dunlap</i> . Bezetting uitgesteld totdat garnizoen was verzameld. Na bezetting gaf vice-admiraal Morio Kunizo zich over aan de Amerikaanse kolonel der mariniers, Presley M. Rixley, op 13 december 1945.
BIRMA		
Abya	30-08-45	Majoor Wako Risanori v.d. staf v.h. 28e Leger geeft zijn samurai over aan luitenant-kolonel C.N. Smyth van 1/10 Gurkha Regiment.
Mergui	19-10-45	Kapitein ter zee Chiyoji Tsuneki geeft de restanten van de Japanse vloot in Birma over aan kapitein ter zee H.J. Murphy, RN. Opgave aan 1/10 Gurkha Rifles.
Paung	23-10-45	Luitenant-generaal Shozo Sakurai, commandant van het 28e Leger, generaal-majoor Ichita en Japanse hoge marineofficiëren aan hoge officieren van het Brits-Indische 12e Leger.
Rangoon	28-08-45	Luitenant-generaal Tokazo Numata (zie ook Singapore). Schout-bij-nacht Kai-kyo Chudo en luitenant-kolonel Moro Tomuria tekenen de plaatselijke overgave in het Government House in het bijzijn van luitenant-generaal Sir Frederick A.M. Browning, stafchef van admiraal Mountbatten, bevelhebber South East Asia Command.
	24-10-45	Generaal Heitaro Kimura, bevelhebber van het gezagsgebied v.h. leger in Birma aan luitenant-generaal Sir Montagu Stopford, commandant van het Brits-Indische 12e Leger, in het Judson College.
Thaton	25-10-45	Luitenant-generaal Masaki Honda, commandant van het 33e Leger aan generaal-majoor W.A. Crowther, commandant van de Brits-Indische 17e Divisie.
CAROLINEN	19-12-45	Het eiland Woleai, in het centrale deel van de Carolinen, overgedragen (zie Truk).
CELEBES		
Menado (Minahassa, Noord-Celebes)	09-45	Overgave aan eenheden van de Australian Expeditionary Force.
Makassar (Zuid-Celebes)	09-45	Vice-admiraal M. Ohsugi aan de Australische brigade-generaal I.N. Dougherty.
CHINA		
Tsjing-kiang in Hoenan	21-08-45	Overgave van het Japanse leger in Zuid-China aan een vertegenwoordiger van generalissimo Tjiang Kai-Sjek.
Nanking	09-09-45	Generaal Yasutsugu, opperbevelhebber v.d. Japanse Expeditionaire Macht in China, geeft officieel alle Japanse strijdkrachten in China over aan de Chinese generaal Hi Ying Tsjing en de Amerikaanse luitenant-generaal A.C. Wedemeyer.
Tsing-tau		Generaal-majoor Kameichiro Nagano, infanterie-commandant 4e Divisie aan VS generaal-majoor Sheppard en aan luitenant-generaal Tsjen Pao Tsang.
HONGKONG	02-09-45	Generaal-majoor Umekichi Okada en vice-admiraal Ruitaro Fujita aan schout-bij-nacht Sir C.H.J. Harcourt, RN, in het Government House.
INDO CHINA		
Saigon	26-08-45 13-09-45 30-11-45	Veldmaarschalk graaf Hisaichi Terauchi, opperbevelhebber van het Zuidelijke Leger, aan admiraal Lord Louis Mountbatten.
JAPAN		
Baai van Tokio	02-09-45	A/b van het Amerikaanse slagschip <i>Missouri</i> tekenen de minister van buitenlandse zaken, Mamoru Shigemitsu, namens de keizer en generaal Yoshijiro Umezui, chef van de generale staf van het leger, namens alle strijdkrachten, met generaal Douglas MacArthur, opperbevelhebber van alle geallieerde strijdkrachten en negen geallieerde vertegenwoordigers, onder wie de Nederlandse luitenant-admiraal C.E.L. Helfrich, het 'Instrument of Surrender'.
Marinebasis Yokusuka	30-08-45	Commandant van de basis, vice-admiraal Totsuka aan schout-bij-nacht Robert B. Carney, USN, stafchef van de Amerikaanse 3e vloot.
JAVA		Generaal-majoor Mabuchi Itsuo, commandant van het 16e Leger, overhandigt zijn samurai-zwaard aan generaal-majoor J.J. Mojet van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger. (De formele overgave vond plaats aan de bevelhebber van de Allied Forces Netherlands East Indies (AFNEI), luitenant-generaal Sir Philip Christison).
KAIRIROE EILANDEN		Overgave op Muscku
KOREA (ZUID)		
Seoul	09-09-45	Luitenant-generaal Yoshio Sozuki, vice-admiraal Nobuyuki Abe, waarnemend gouverneur-generaal J.R. Hodge en admiraal T.C. Kinkaid, USN, in de troonzaal van het regeringsgebouw te Keijo
MALAKKA		
Bidor, Perak	13-09-45	Luitenant-generaal Nomura, gouverneur van Perak, en generaal-majoor Oda, militair commandant van Perak geven zich over. (Mogelijk nog een overgave te Perak op 18 september 1945)
Ipoh	16-09-45	Kolonel Aoki geeft 6.000 man over.
Koealaloempoer	14-09-45 22-02-46 26-02-46	Generaal Seishiro Itagaki (zie Singapore) aan luitenant-generaal F.W. Messervy, bevelhebber van het Malakka-Commando. Luitenant-generaal Kitsuji Ayabe, stafchef van het gezagsgebied van het 7e Leger aan (brigade-generaal Gerty?).

Pinang			Schout-bij-nacht Uzoni, geouwerneur van het eiland Pinang aan vice-admiraal H.T.C. Walker, RN, a/b HMS <i>Nelson</i> . Het overgavedocument werd ook getekend door schout-bij-nacht Bazudi, commanderend vlagofficier van de Japanse strijdkrachten te Pinang.
Singapore	12-09-45		Generaal Seshiro Itagaki, commandant van het gezagsgebied van het 7e Leger, generaal Heitaro Kimura, commandant van het gezagsgebied van het Birma-leger, luitenant-generaal Akita Nakamura, commandant van het 18e Leger, luitenant-generaal Takazo Numata, stafchef van veldmaarschalk Terauchi, luitenant-generaal Bin Kinoshita, commandant van het 3e Luchleger, vice-admiraal S. Fukudome, commandant van de 1e Expeditionnaire Vloot, geven alle strijdkrachten in Zuid-oost Azië over aan admiraal Lord Louis Mountbatten, commandant van het South East Asia Command, en aan andere Geallieerde commandanten. E.e.a. vond plaats in de raadzaal van het stadhuis. (Terauchi was ziek)
	04-09-45		Generaal Seishiro Itagaki, commandant van het gezagsgebied van het 7e Leger (Sumatra, Malakka, Borneo en de Andamanen en Nicobaren) en vice-admiraal S. Fukudome, commandant van de 1e Expeditionnaire Vloot geven Singapore en Johore over a/b HMS <i>Sussex</i> .
	09-45		Luitenant-generaal Takazo Numata, stafchef van het gezagsgebied van het 2e Leger aan luitenant-generaal Sir Frederick A.M. Browning, Mountbatten's stafchef. (zie ook Rangoon)
Tampoi, Johore	25-02-46		Kapitein Tomeiki Okazaki en officieren van de staf van het 37e Leger aan generaal-majoor Nicholson van de Britse 2e Divisie.
MANTSJOERIE Harbin	13-09-45		Overgave aan de Russische generaal-majoor Shalkov.
MOLUKKEN Ceram			Generaal-majoor Kobori, commandant 5e Divisie, aan de Australische brigade-generaal Steele, te Piroe op Ceram.
Morotai	09-09-45		Luitenant-generaal Fusataro Teshima, commandant van het 2e Leger aan generaal Sir Thomas Blamey, commandant van de Australian Expeditionary Force op diens hoofdkwartier te Morotai in de Molukken.
Naurio	14-09-45		Kapitein Hisayuki Soeda geeft 3.700 man over aan de Australische brigade-generaal J.R. Stevenson, a/b HMAS <i>Diamantina</i> .
NEDERLANDS NIEUW GUINEA	13-09-45		Luitenant-generaal Hatazo Adachi, commandant van het 18e Leger geeft 17.000 man over aan generaal-majoor H.C.H. Robertson op de landingsstrip te Kaap Wom.
OCEAAN EILANDEN OKINAWA	22-08-45		Luitenant ter zee 1e kl Nahoemi Suzuki capituleert te Mili.
	07-09-45		Troepen op de Rieo Kioe Eilanden geven zich over aan de Amerikaanse generaal J. Stillwell op Okinawa.
PALAOE EILANDEN	02-09-45		Luitenant-generaal Sade Inoue, commandant van de 14e Divisie te Pelelieu aan brigade-generaal P. Rogers van het Amerikaanse Korps Mariniers (USMC).
FILIPPIJNEN Baguio, Luzon	02-09-45		Generaal Tomoyuki Yamashita, commandant van het gezagsgebied van het 14e Leger en vice-admiraal Okochi aan de Amerikaanse generaal-majoor W.H. Gill.
Manila	31-08-45		Overgave a/b USS <i>Missouri</i> .
RABAU & NIEUW IERLAND	06-09-45		Generaal Hitoshi Imamura, die in 1942 de inval op Java leidde, in 1945 commandant van het gezagsgebied van het 8e Leger en vice-admiraal Ryunosuke Kusaka, tekenen de overgave van het Zuid-oostelijke Japanse leger en van de geassocieerde marine strijdkrachten, in het bijzijn van luitenant-generaal Vernon Sturdee, commandant van het Australische 1e Leger, a/b van HMS <i>Glory</i> .
SALOMONS EILANDEN Bougainville	08-09-45		Luitenant-generaal Masatane Kanda, commandant van het 17e Leger aan luitenant-generaal Savige, commandant van het Australische 2e Legerkorps, te Torokina. Tegelijkertijd capituleerde vice-admiraal baron Tomoshige Samejima, commandant van de 8e Vloot.
SUMATRA Atjeh	12-45		Generaal-majoor Ino Shezaburo, gouverneur van Atjeh, capituleert.
Padang	21-10-45		Luitenant-generaal Moritake Tanabe, commandant van het 25e Leger en vice-admiraal Sueto Hirose, geven Sumatra officieel over aan generaal-majoor H.M. Chambers van de 26e Brits-Indische Divisie.
	03-46		Generaal-majoor Kimio Omota, commandant van de 25e Zelfstandige Brigade capituleert.
THAILAND Ayudhya Banpong	25-09-45		Overgave aan majoor M. Goodall
Ubon			Generaal-majoor Gonpachi Yoshida, stafchef van het 15e Leger en generaal Katsumi Adachi, commandant van het 4e Speciale Spoorweg Legerkorps capituleren.
TIMOR	11-09-45		De commandant van de Japanse 22e Infanteriedivisie aan majoor D. de Smiley van Force 136.
TRUK	02-09-45		Kolonel Kaida Tatsuichi aan de Australische brigade-generaal L.G.H. Dyke a/b HMAS <i>Moresby</i> .
WAKE	09-45		De commandant van het 31e Leger en schout-bij-nacht Chuichi Hara, commandant van de 4e vloot geven 130.000 man op Truk en het merendeel van de Carolinen over aan de Amerikaanse vice-amiraal G.P. Murray, a/b USS <i>Portland</i> . 1.262 man geven zich over aan brigade-generaal L.H.M. Sanderson, USMC, a/b USS <i>Levy</i> .

De capitulaties in Europa vonden plaats binnen een betrekkelijk korte tijd (zie Toen en Nu, afl. 48), die in de Pacific echter strekten zich uit over vele weken, zo niet maanden, aangezien elk afgelegen garnizoen capituleerde. Er zijn tenminste enkele gevallen bekend dat het proces tot in 1946 voortduurde. De overgave van individuele Japanse militairen, jarenlater, is uitvoerig in de pers weergegeven. De laatste is waarschijnlijk Ki Kuang-

Hui geweest, die in 1975 uit de jungle kwam! *Links:* Een van de laatste sectoren in Birma waar de vijandelijkheden officieel werden beëindigd was in Abya in de streek Sittang, waar majoor Wako Risanori zijn zwaard overhandigde aan luitenant-kolonel C.N. Smyth. *Rechts:* De Andamanen en Nicobaren capituleerden niet eerder dan 9 oktober, toen vice-admiraal Tisia Hara tekende in Port Blair. (IWM)

Overgave in Nanking, China door generaal Okamura die op 9 september het getekende document overhandigde aan generaal Ho Ying Tsing, opperbevelhebber der Chinese legers. (IWM)

Op dezelfde dag in Seoul, Korea, ruim 1.000 km van Nanking, wachtten luitenant-generaal Sozuki, gouverneur-generaal Abe en vice-admiraal Yamaguchi op de komst van luitenant-generaal John Hodge. (IWM)

De overhandiging van samourai-zwaarden, waarvan vele kostbare familie-erfstukken waren, was een typisch onderdeel van de Japanse capitulaties. *Links:* In Thaton bij Moulmein in Birma, overhandigden ondercommandanten van het Japanse 33e Leger hun zwaarden aan de commandant van de 17e Brits-Indische Divisie, generaal-majoor W.A. Crowther. Het 33e Leger had getracht Brits-Indië binnen te vallen, doch werd vanuit de gebieden rondom Kohima en Imphal begin 1944 teruggedreven.

Tot zes maanden later werden zij nog overgedragen. Generaal Seishiro Itagaki, commandant van het gezagsgebied van het 7e Leger (Malakka, Sumatra en de Andamanen en Nicobaren) nam deel aan de capitulatie bijeenkomst in Singapore in september 1945 (zie Toen en Nu, afl. 31), alvorens in februari 1946 in Koeala Loempoer formeel zijn zwaard te overhandigen aan de bevelhebber van het Malakka Commando, luitenant-generaal Messervy. Twee jaar later werd de Japanner wegens oorlogsmisdaden opgehangen.

De zwaarden werden met honderden tegelijk ingenomen van lagere officieren. Deze werden ingeleverd bij het hoofdkwartier van de Britse 2e Divisie in Tampoi op 25 februari 1946.

In Koeala Loempoer werden in een reusachtige wapenopslagplaats de officierszwaarden rij aan rij neergelegd onder supervisie van manschappen van de 25e Brits-Indische Divisie.

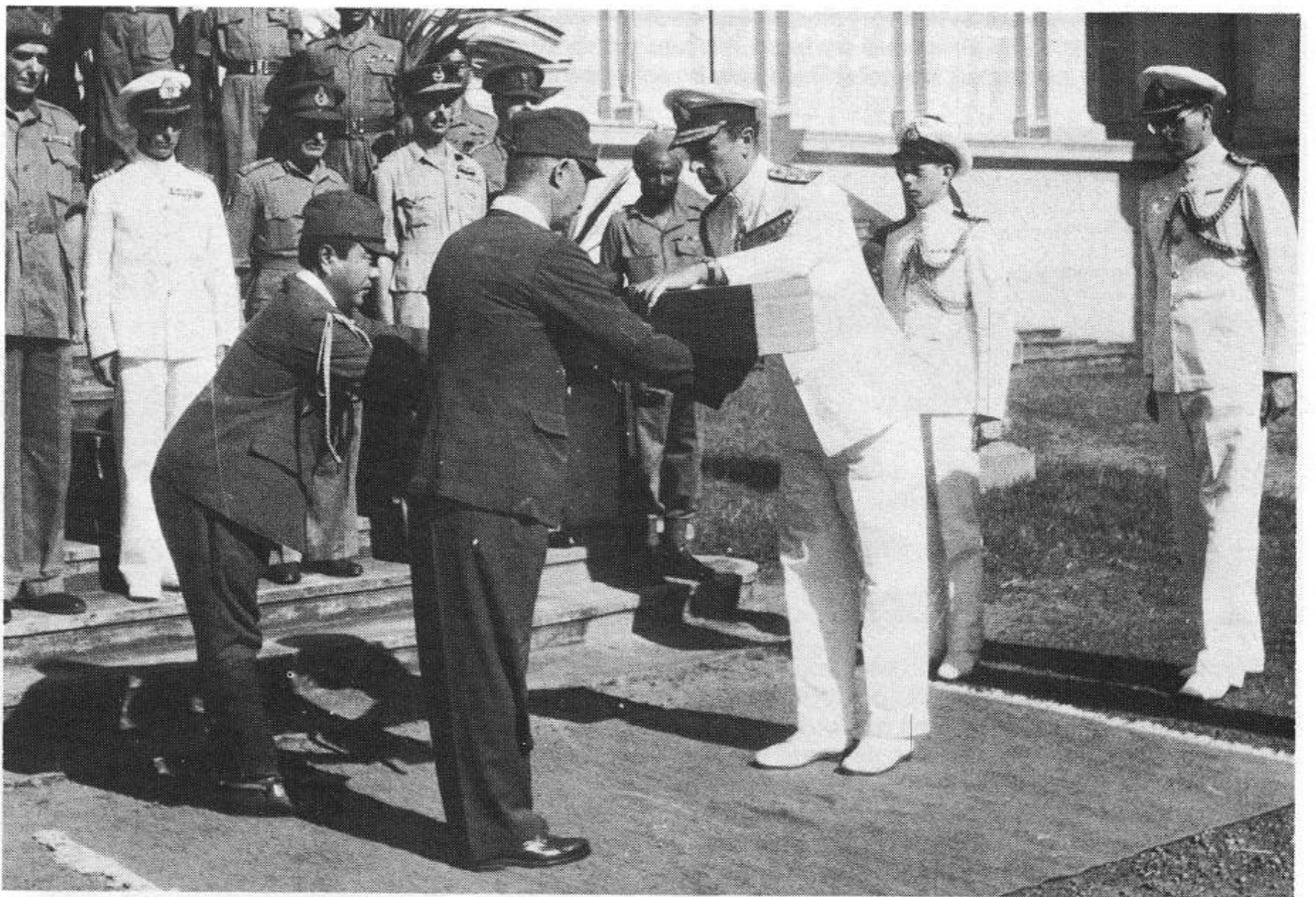
Vloot. Meer dan 85.000 man Japanse troepen waren bij deze overgave betrokken, onder hen 85 generaals.

Op 9 september had de overgave plaats van een vijfde deel van alle Japanse strijdkrachten - die in China en Korea. Daarbij capituleerde een troepenmacht van een miljoen Japanners in China, Formosa en Frans Indo-China tijdens een plechtigheid in Nanking, waar de Japanners werden vertegenwoordigd door generaal Okamura. Nog eens 360.000 werden overgegeven door generaal Mobyuk in het paleis van de gouverneur-generaal in Keijo in Korea.

Lord Mountbatten ontbood veldmaarschalk Terauchi op 12 september in Singapore te verschijnen om daar formeel al zijn legers in geheel Zuid-Oost Azië over te geven, maar voorgevend ziek te zijn, vroeg de veldmaarschalk verlof niet te hoeven verschijnen. Mountbatten gaf daarom de veldmaarschalk toestemming de verantwoordelijkheden van opperbevelhebber te delegeren aan generaal Itagaki, de ex 'Tijger van Singapore' en commandant van het Zevende Leger.

Aldus aanvaardde op 12 september de opperbevelhebber van Zuid-Oost Azië Lord Mountbatten in het stadhuis in Singapore de overgave van de Japanse expeditielegers in de Zuidelijke gebieden, een totaal van 738.400 man, afkomstig uit alle krijgsmachtdelen. Later, op 30 november in Saigon, voltooide de zieke veldmaarschalk Terauchi in eigen persoon de overgave door zijn zwaard over te geven aan Mountbatten.

Tyfoons die Japan teisterden waren er de oorzaak van dat de voorgenomen datum van generaal MacArthur's aankomst in Japan om de algehele Japanse overgave te aanvaarden moest worden uitgesteld. Op 27 augustus echter voer een groot Amerikaans Vlooteskader onder luchtdekking van

Wegens ongesteldheid van zijn tegenstander kon Mountbatten in september in Singapore niet het zwaard in ontvangst nemen van veldmaarschalk graaf Terauchi, dat deze een paar weken later in Saigon persoonlijk aan de bevelhebber van het South East Asia Command overhandigde.

toestellen der vliegdekschepen de Baai van Sagami binnen, even buiten de Baai van Tokio. Op 29 augustus legde het Britse oorlogsschip HMS Duke

of York en het Amerikaanse oorlogsschip Missouri aan in Yokohama in de Baai van Tokyo. Na haastig getroffen voorbereidingen door genisten en verbinding

Voor de dapperen...en voor hen die leden onder de Japanse bezetting, werd erkenning van hun daden betoond met de overhandiging van Japanse zwaarden. Links: Aan manschappen van 1/19 Hyderabad Regiment.

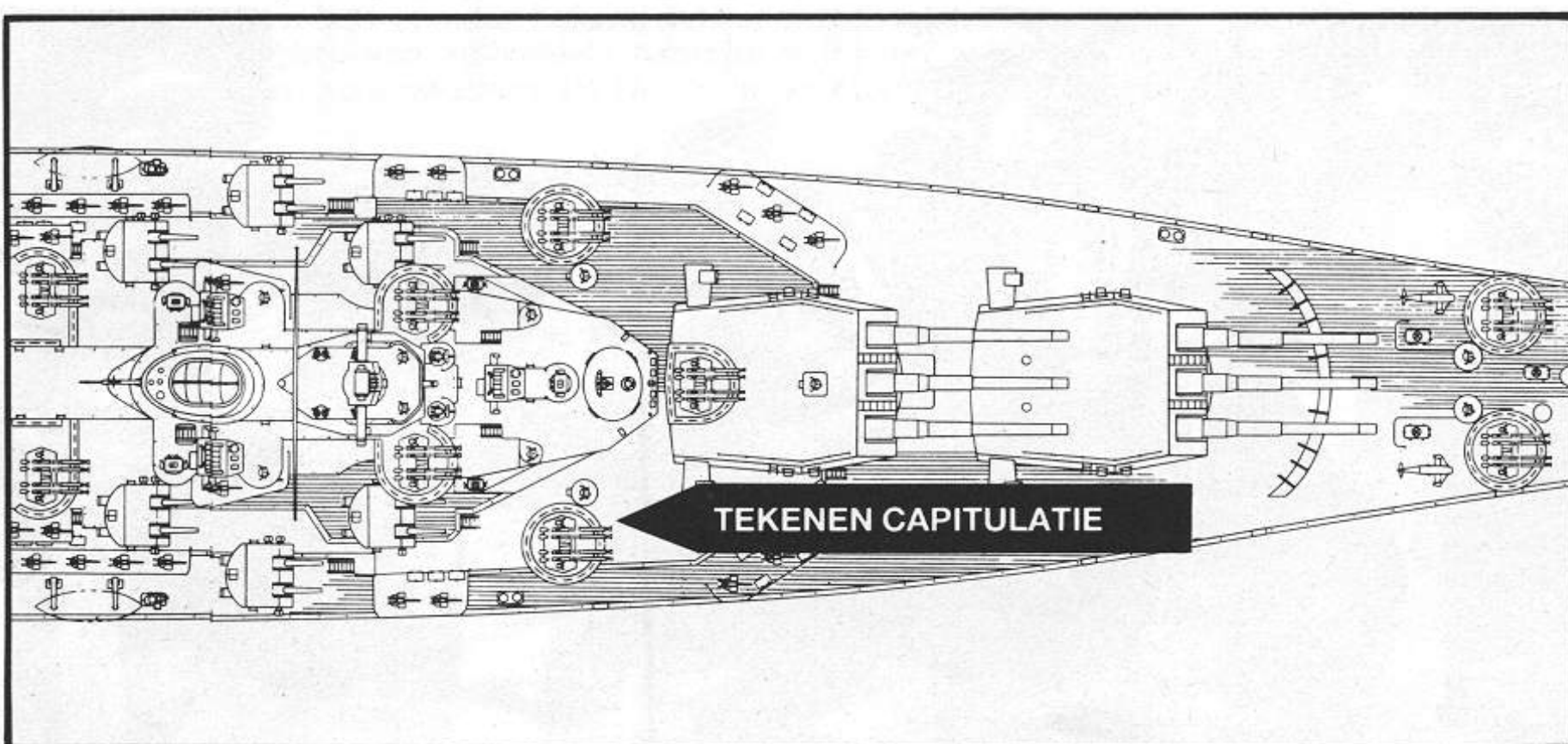

Rechts: Aan Franse verzetsmensen in Indo China, onder wie vele jonge vrouwen die zwaar te lijden hadden gehad in gevangenschappen of gemarteld waren door de Kempeitai, de Japanse militaire politie.

De benoeming van een generaal van de landstrijdkrachten tot opperbevelhebber namens de geallieerde mogendheden in Japan (Supreme Commander for the Allied Power in Japan), had tot gevolg dat als concessie aan de marine de capitulatie zou plaatsvinden aan boord van een schip. Hiervoor werd uitgekozen het slagschip USS Missouri, vlaggeschip van de Derde Vloot en gedoopt door de dochter van de Amerikaanse president

Truman, naar wiens geboorte staat Missouri het schip werd genoemd. Tyfoons vertraagden de aankomst van de vloot gedurende 24 uur. Uiteindelijk arriveerden de schepen op 29 augustus in de Baai van Tokyo, waarbij zij door de mijnenvelden werden geloodst door de Japanse torpedojager Hatsuzakura. Boven: De geallieerde vloot voor anker met op de achtergrond de Foedji-no-jama.

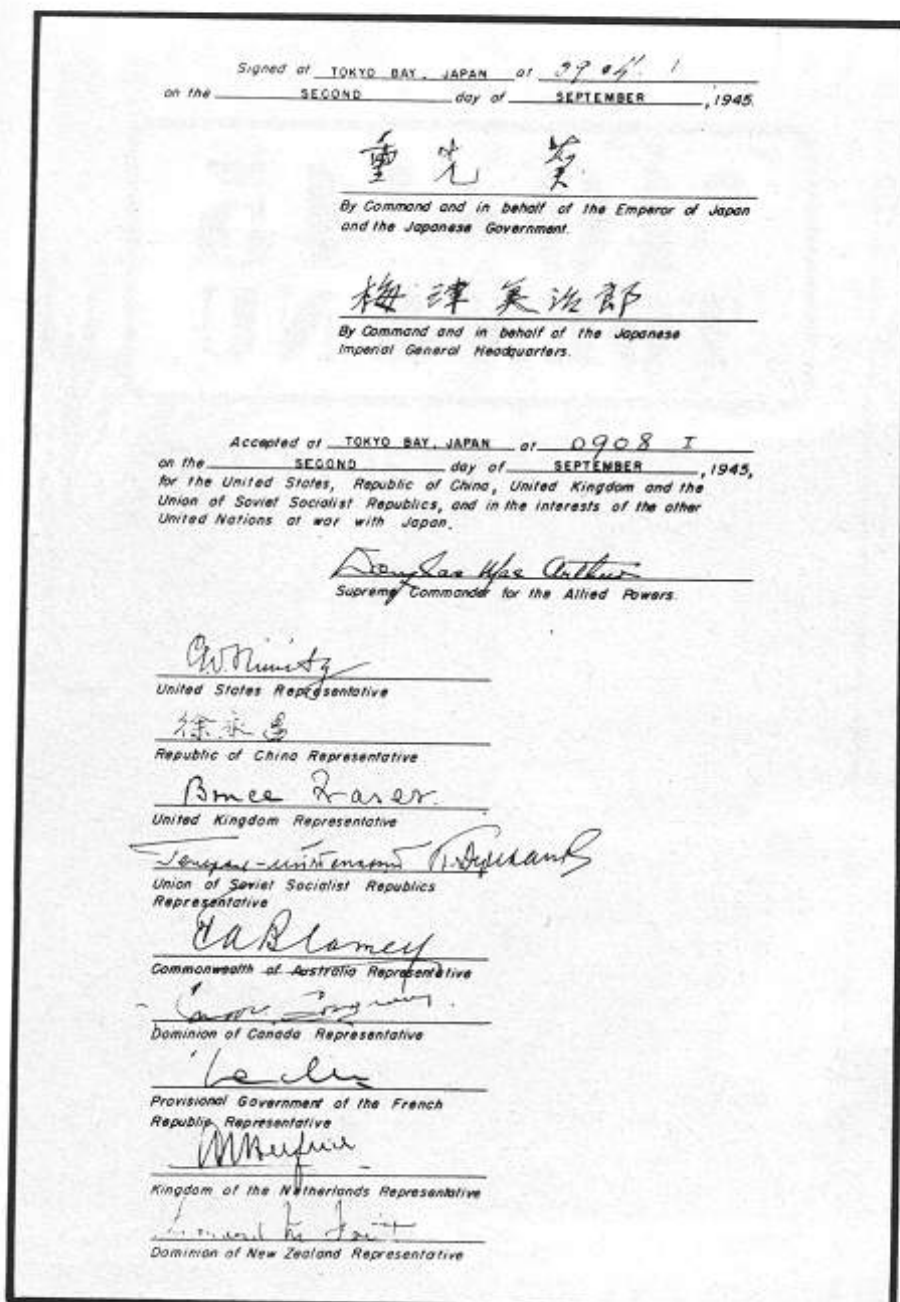

dingpersoneel landde op 30 augustus uiteindelijk MacArthur op het Atsugi vliegveld. Het formele capitulatie document (het Instrument of Surrender) van de Japanse keizer en zijn regering werd getekend op een tafel uit de manschappenmess van het Amerikaanse oorlogsschip Missouri op zondag 2 september 1945 om 10.30 uur.

Op zondagmorgen vroeg, 2 september 1945, waren er bijna 260 geallieerde oorlogsschepen in de Baai. De Missouri lag zes mijl buiten Yokohama voor anker. In de top van de mast hing de vlag die op 7 december 1941 op het Capitool in Washington had gewapperd. De ondertekening zou plaatsvinden op het tentdek naast toren 2. De Britse admiraal Sir Bruce Frase, aan boord van HMS Duke of York, had kapitein ter zee Stuart S. Murray van de Missouri een mahoniehouten tafel en dito stoelen geleend. Achter de verzamelde menigte, maar in het volle zicht van de aanwezigen, was ingelijst de 36 sterren tellende vlag opgehangen die Matthew Perry had gevoerd toen hij in 1853 de Baai van Tokyo binnenliep. De vlag was voor deze gelegenheid speciaal overgebracht vanuit het US Naval Academy Museum. Toen 's morgens om tien over half negen generaal MacArthur en zijn staf aan boord arriveerden, overhandigde een kolonel de documenten die vanuit Washington waren gezonden. Tot schrik van kapitein ter zee Murray, was elk, van een band voorziene, document te groot om ze naast elkaar op tafel te kunnen leggen. De Japanse delegatie kon ieder moment arriveren, en Murray gebaarde de vier dichtsbijzijnde matrozen hem te volgen, waarna hij zich naar de officierskajuit spoedde. Hoewel de tafel groot genoeg was, zat ze met bouten vast, waarop men ijlings naar de manschappen mess ging, waar de hofmeesters juist de resten van het ontbijt hadden opgeruimd. De eerste de beste schone tafel werd onmiddellijk meegenomen. Op de terugweg, toen zij de officierskajuit weer passeerden, griste Murray daar een groen kleed van een tafel.

De elf man sterke Japanse delegatie arriveerde even voor negen, met aan het hoofd de minister van buitenlandse aken, Mamoru Shigemitsu. Met hoge hoed en pandjesjas en stampend met zijn houten been, dat hij had verloren tijdens een terroristische bomaanslag in 1932, viel hij nogal uit de toon temidden van de veelsoortige uniformen. Met de vlag van commodore Perry aan de wand en de messtafel op haar plaats, geflankeerd door de stoelen van HMS Duke of York, opende MacArthur de ceremonie: 'Wij zijn hier bijeen, de vertegenwoordigers van de voornaamste oorlogvoerende mogendheden, teneinde een plechtige overeenkomst te sluiten die de vrede zal moeten herstellen. De twistpunten, die betrekking hadden op uiteenlopende ideeën en ideologieën, zijn beslecht op de slagvelden van de wereld en staan hier derhalve niet ter discussie...'. Op de voorste rij, derde van rechts staat de vertegenwoordiger van het Koninkrijk der Nederlanden, luitenant-admiraal C.E.L. Helfrich.

Boven links: Shigemitsu was de eerste van de Japanse delegatie die naar voren rad toen deze werd verzocht te tekenen. Hij signeerde bovenaan het document met drie Japanse karakters en gebruikte hiervoor z'n eigen pen. Boven rechts: In 1973 regden de Universal Studios toestemming de scene na te spelen a/b van de Missouri voor de film 'MacArthur'. Het schip lag

toen in de mottenballen op de Puget Sound Navy Yard in Bremerton in de staat Washington. Een zelfde tafel werd op het torendek geplaatst die de plaquette bedekte welke in 1945 op de Norfolk Naval Shipyard was aangebracht ter herinnering aan de Japanse overgave. Slechts de gouden versiering op het groene kleed was niet helemaal hetzelfde.

Terwijl MacArthur plaats nam, stonden twee uit-gemergelde mannen achter hem, die drie jaar krijgsgevangen waren geweest bij de Japaners en pas enkele dagen tevoren waren bevrijd uit hun gevangenkamp in Mandsjoerije. Het waren generaal Jonathan Wainwright, die het symbool vormde van de Amerikaanse nederlaag in Corregidor, en de Britse generaal Sir Arthur Percival die in 1942 Singapore aan de Japaners moest overgeven. (zie Toen en Nu nr. 23 en 31). Het was MacArthur's wens dat beiden aanwezig zouden zijn bij de capitulatie van de vijand. MacArthur tekende zijn naam met vijf pen-nen. Een kreeg Wainwright, een ging naar Percival, een was bestemd voor president Truman, een bleef op het schip en de vijfde hield MacArthur voor zichzelf. Na de ceremonie werden de tafel, het kleed en tenminste een stoel naar de kajuit van de commandant gebracht ter be-waring, totdat de Missouri in de Verenigde Sta-ten zou zijn teruggekeerd. In januari 1946 werd de tafel tentoongesteld in het marinegebouw in Main voordat deze werd geschonken aan het US Naval Academy Museum in Annapolis in de staat Maryland. Curator was toen kapitein ter zee Harry A. Baldrige (boven rechts). In het museum was men enigszins verbaasd op het kleed koffievlekken aan te treffen, niets we-tende van de paniek die kort voor de ceremonie was uitgebroken. De tafel staat thans in een glazen vitrine.

Wat gebeurde er met de Missouri? Na dienst te hebben gedaan in de Koreaanse oorlog, werd het schip in 1955 buiten dienst gesteld. In 1981 werd bekendgemaakt dat vier slagschepen van de Iowa-klasse - de USS New Jersey (BB 62), de USS Iowa (BB 61), de USS Wisconsin (BB 64) en de USS Missouri (BB 63) - in actieve dienst zouden worden hersteld en dathun bewapening zou worden uitgebreid met Tomahawk en Harpoon raketten. De Missouri was als derde aan de beurt en werd in 1984 1.000 mijl versleept van Puget Sound naar Long Beach in Californië voor de conversie. De wederindienststelling was vastgesteld voor augustus 1986.

In 1945 werd Fallingb. op de Wehrmacht veroverd door de 8th Hussars. Hier Leopards van de Bundeswehr tijdens een parade.

De kleine stad Fallingb. ligt op de Noordduitse laagvlakte ongeveer halverwege Hamburg en Hannover. Ondanks het landelijke karakter heeft deze streek in de loop der geschiedenis zeer geleden onder oorlogen en de gevolgen daarvan. De Dertigjarige Oorlog, De Zevenjarige Oorlog en de Napoleontische Oorlogen hebben alle hun tol geëist, maar de grootste aanslag op zowel het landschap als de lokale bevolking heeft waarschijnlijk plaatsgevonden tussen 1936 en 1938.

Toen de dienstplicht in 1934 weer in Duitsland werd ingevoerd, breidde de Wehrmacht zich met grote snelheid uit met als gevolg dat er land nodig was voor oefenterreinen. De dunbevolkte Lüneburgerheide was hier ideaal voor en de grote heidevelden maakten het mogelijk dat hier gelijktijdig twee divisies konden oefenen. Ondanks de protesten van de plaatselijke bevolking, die natuurlijk geen effect hadden, werden tussen mei 1936 en augustus 1938 elf dorpen geëvacueerd. Veel plaatsen waar deze oude dorpen hebben gestaan zijn nu nog op het oefenterrein herkenbaar aan de vele fruitbomen en heggen. In 1939 waren er twaalf schietbanen aangelegd en kwamen de eerste divisies oefenen; een hele divisie had zes weken nodig om de trainingscursus te voltooien. Raket artillerie kwam hier tot ontwikkeling en de vuurkracht van de

FALLINGB.

Een onafgemaakt verhaal ter herinnering aan kapitein Guy Waller

DOOR KAPITEIN JOHN RUSSELL

Tiger tanks werd hier beproefd. De nieuwe oefenterreinen vereisten kazernes om het grote aantal troepen onder te brengen en deze werden gebouwd in Hohne en Fallingb., plaatsen die lijnrecht tegenover elkaar liggen aan de westelijke respectievelijk oostelijke kant van de oefenterreinen.

De bouw van de kazerne in Fallingb. begon in 1935; de barakken die werden gebruikt door de arbeiders werden later de kern van het krijgsgevangenkamp Stalag XIB, dat een paar jaar later werd opgericht ten noorden van de kazerne. De kazernes overleefden de oorlog zonder veel schade en zij werden alleen door de slavenarbeiders die in 1945 werden bevrijd geplunderd. Dat nam zulke vormen aan dat bevrijde Britse soldaten uit Stalag XIB de gebouwen gingen bewaken om excessen te voorkomen. Niettemin werd een grote officiersmess platgebrand en een aantal inwoners gedood.

In de kazerne zijn nu enige grote onderdelen van het Britse Leger aan de Rijn ondergebracht.

Gegevens over de oorlogsgeschiedenis van deze kazernes zijn moeilijk te krijgen, maar ik wilde hierbij mijn dank betuigen aan Andrew Mollo die mij veel inlichtingen heeft verschaft. In zijn boek *Hitler's Germanic Legions* staat dat het Noorse legioen van de Waffen SS beëdigd werd in Fallingb. tijdens een parade in oktober 1941 waarbij Quisling aanwezig was. Het Legioen werd later bij Leningrad vernietigd. Andrew deelde mij ook mee dat de SS-Divisie Reich (later 'Das Reich') opnieuw werd geformeerd in Fallingb. nadat deze aan het Oostelijk Front tijdens de wintercampagne bijna was vernietigd. Deze reorganisatie vond plaats tussen april en juni 1942.

Op 3 oktober 1941 werd het 1e bataljon van het Noorse Legioen beëdigd tijdens een plechtigheid in de kazerne die werd bijgewoond door Vidkun Quisling - de pro-Duitse leider van het bezette Noorwegen die in 1945

wegens verraad ter dood werd gebracht. Het compagniesstafgebouw - toen en nu - van Waffen SS tot het Britse leger.

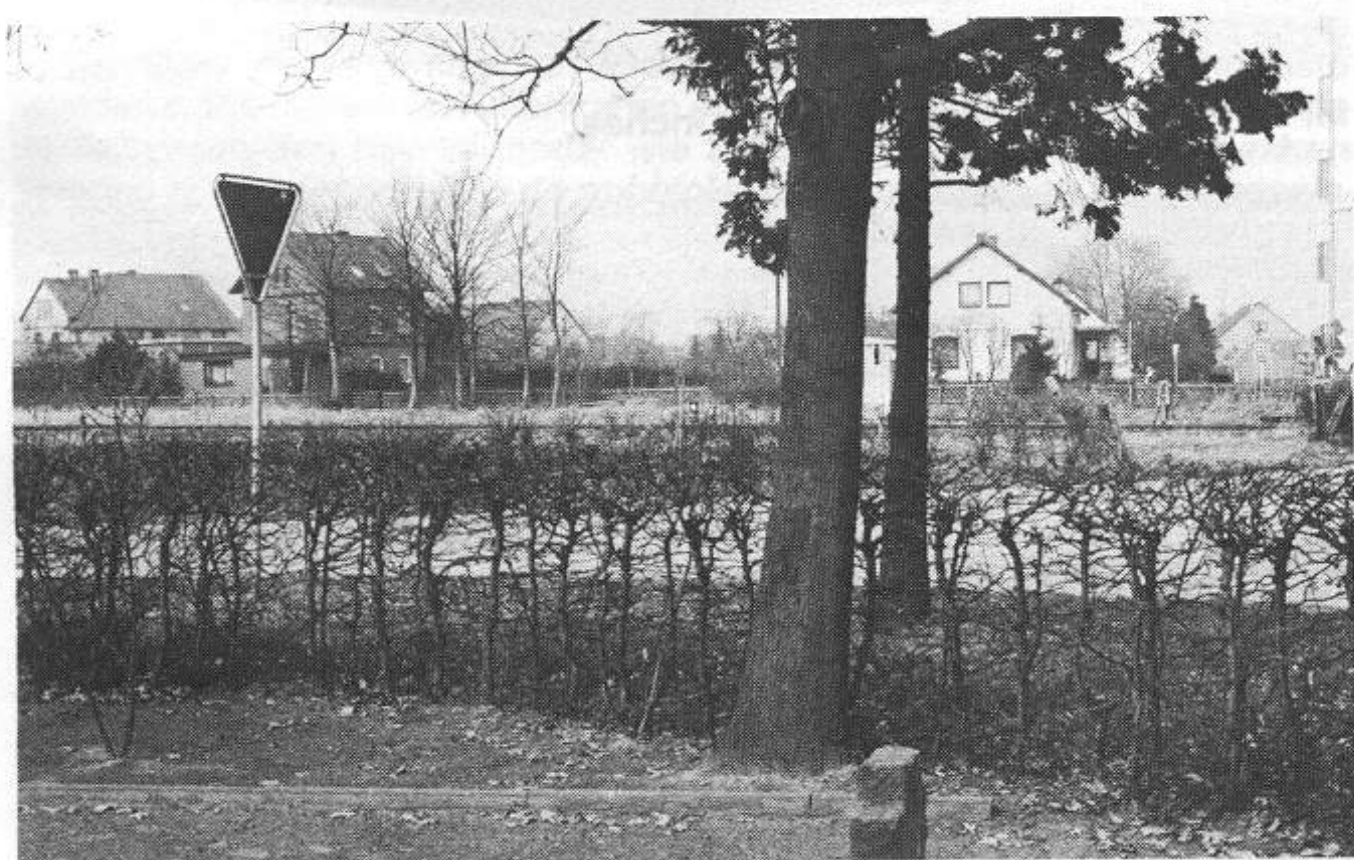

Op de weg van Nienburg naar Fallingbommel ligt het kleine dorpje Rethem. Bij het zoeken naar foto's voor het artikel van kapitein Waller in het Imperial War Museum, ontdekten we een serie waarop het begraven van Duitsers aan de kant van de weg voorkomt. Wij schreven hem toen dat het de moeite waard was dit te onderzoeken.

In de lente van 1943 werd in Fallingbommel de Luftwaffenfelddivision opgericht die in mei 1944 naar Denemarken vertrok voor het verrichten van bezettingsovernames. Ondanks uitgebreid onderzoek heb ik niet veel meer kunnen ontdekken van de Nazi-periode.

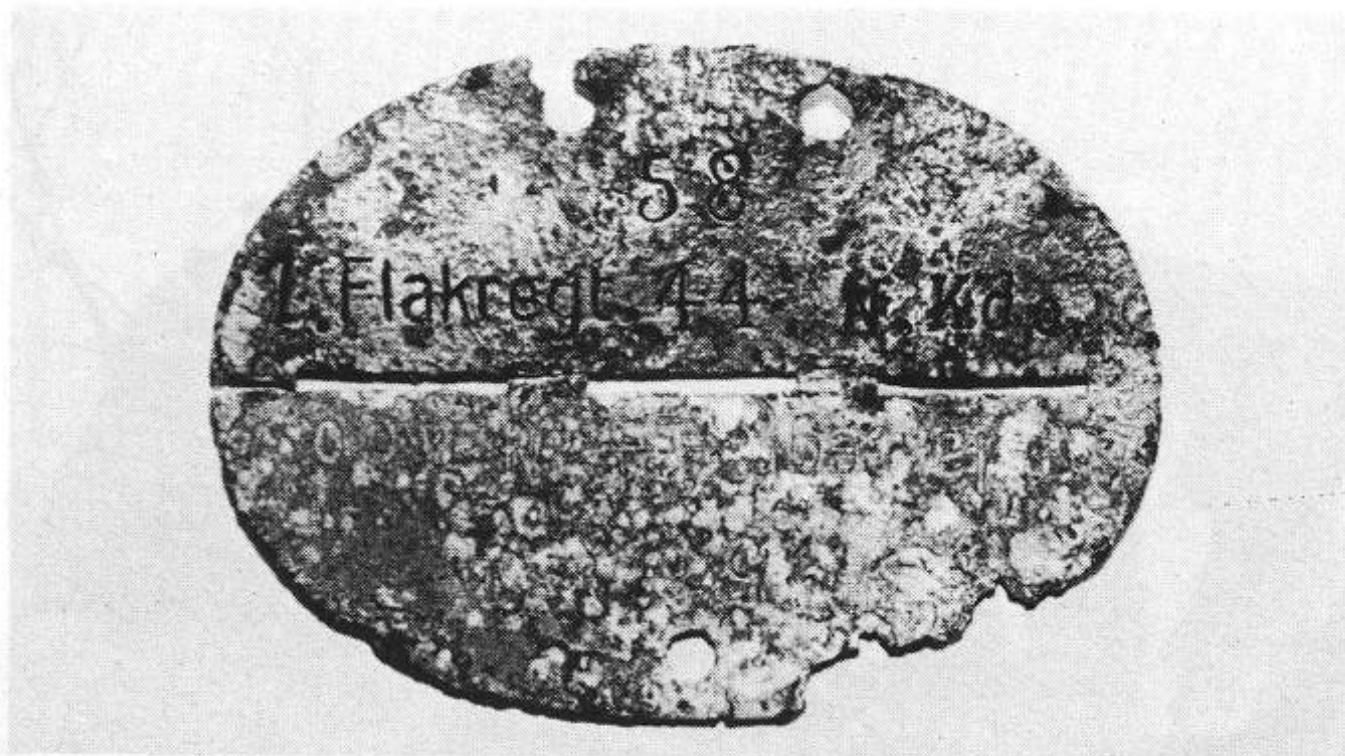
Er is echter wel veel bekend over het krijgsgevangenkamp Stalag XIB dat 'onderdak' verschaft aan duizenden geallieerde en Russische soldaten. Tegen het einde van de oorlog stond het geallieerde contingent onder bevel van de opmerkelijke en onvergelijkelijke Regiments sergeant-majoor John Lord die bij Arnhem gevangen was genomen. De funderingen van het kamp zijn nog steeds zichtbaar in de bossen.

Onze belangstelling in Fallingbommel werd gewekt in februari 1982 toen er een waterleiding was gesprongen in mijn kazerne en de daarop volgende graafwerkzaamheden een ongekend aantal Duitse uitrustingsstukken aan het licht brachten. Een luchtfoto uit 1944 laat zien dat de vindplaats een kelder in aanbouw is van een legeringsgebouw en lijkt dus waarschijnlijk dat bij een opruimingsoperatie op het

Kapitein Russel: 'Foto BU 3669 stelde ons in staat de juiste locatie vast te stellen. Zichtbaar is een plaatsnaambord 'Nienburg' met het wegnummer 209, een spoorbaan en een waarschuwingsteken voor een onbewaakte overweg. De plek kon gemakkelijk worden gevonden met behulp van een kaart. Het wegnummer bleef onveranderd. Het zal u interesseren dat de plek waar de mannen werden begraven als zodanig nog bestaat en thans een klein kerkhof is met zo'n 80 graven. U zult begrijpen dat dat in het belang van de voortzetting van goede Engelse-Duitse verhoudingen wij besloten de helm niet te zullen opgraven! De omtrek ziet er wat beter uit dan toen de foto werd genomen en de hoofdweg loopt thans parallel aan, in plaats van dat deze de graven kruist, zoals de foto aangeeft. Het huis

met het zaagdak staat er nog steeds, evenals dat met de twee schoorstenen er achter. De geveltop bestaat niet meer, maar nauwkeurig onderzoek bracht afdrucken op de muur aan het licht. Ik sluit ook een foto in van enkele graven. Het zal u opvallen dat de datum 12 april 1945 is en dit stemt overeen met de geschiedenis van 1/5th Queen's Royal Regiment (West Surrey). Deze verhaalt dat de 53e Divisie hard heeft moeten vechten om een bruggehoofd te kunnen vestigen aan de overkant van de Aller in het gebied van Rethem. De data voor deze acties waren 11-14 april en de vijand als de 2e Mariniersdivisie, die wordt beschreven als «zeer dapper, maar niet erg vakkundig».

Voorwerpen die werden ontdekt tijdens opgravingen op het kazernecomplex in Fallingb. Dit identiteitsplaatje behoorde toen aan een soldaat genaamd 'Speicher' die lid was van de kapel van het Flakregiment. John Russell zegt: 'Ik kreeg een adres uit 1970 van de man, zodat hij mogelijk nog in leven is, 59 jaar oud, en nog steeds genietend van die eigenaardige Bratwurst.'

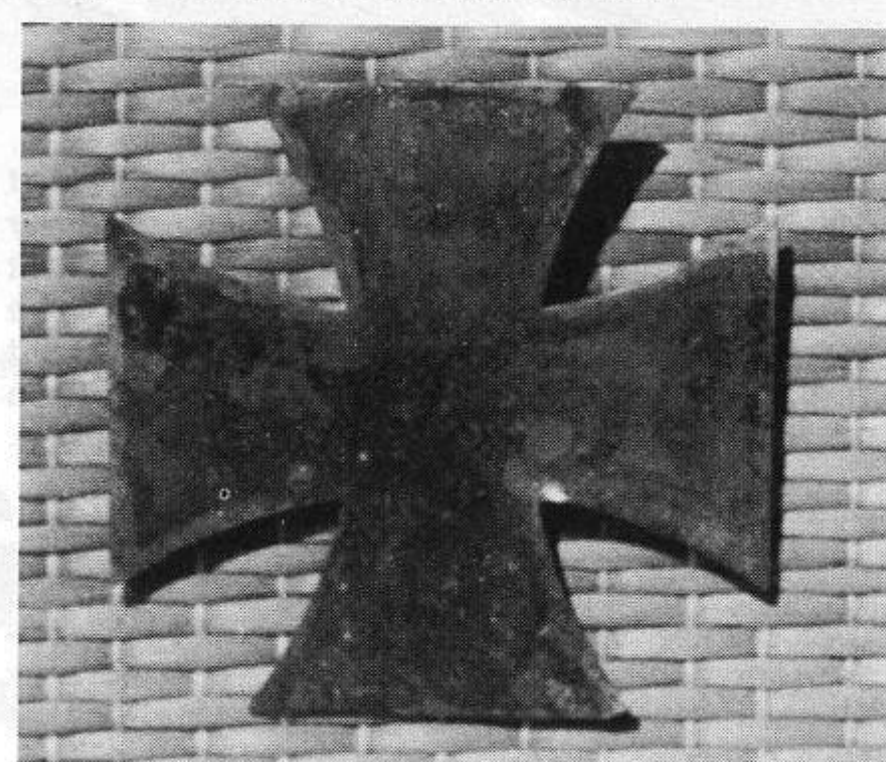
Nog een plaatje - deze keer alleen de bovenste helft, die gewoonlijk met de houder ervan werd begraven, terwijl de onderste helft werd afgebroken en naar de stamboekafdeling werd opgezonden. Het was van Richard Schramm, geboren 26-11-1925. Zijn laatste rang was Maschinengefreiter volgens de personeelsgegevens van het U-Boot Commando. (N.B. Duitse identiteitsplaatjes hebben geen naam. Hiervoor moet men de archieven in Berlijn raadplegen om de drager van het plaatje op te sporen.

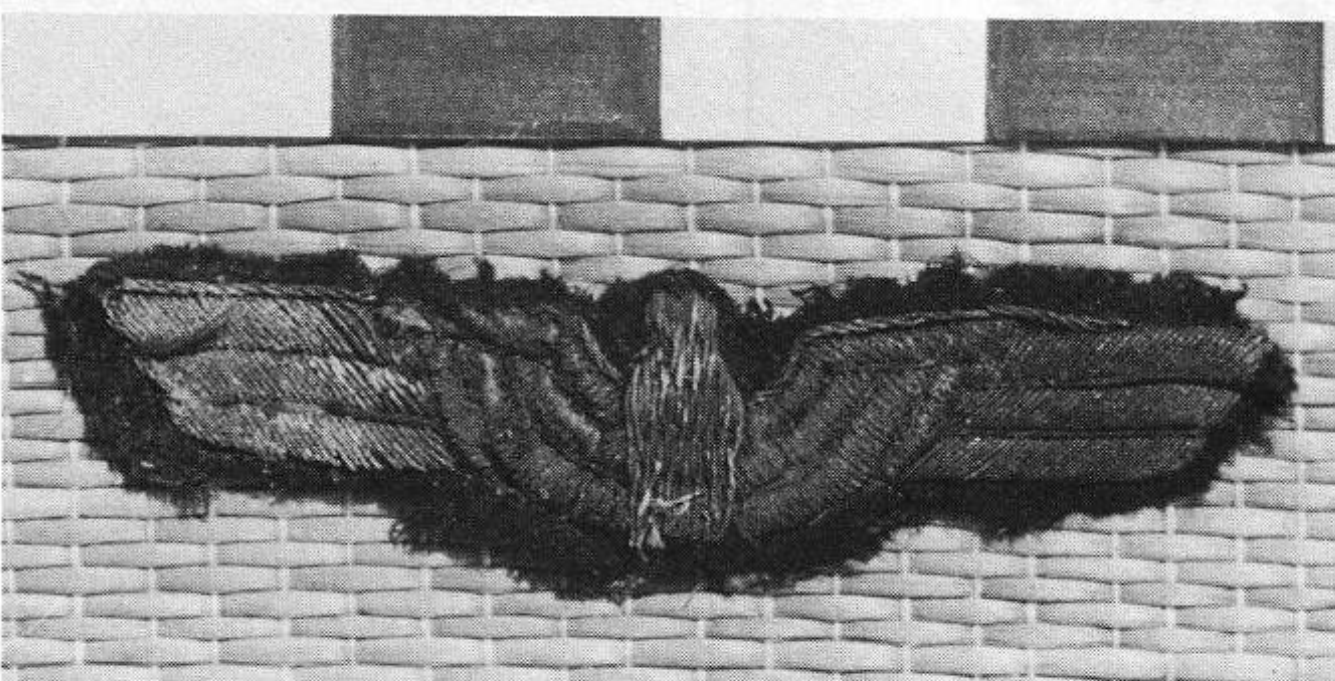
Inscriptie op een stuk porselein

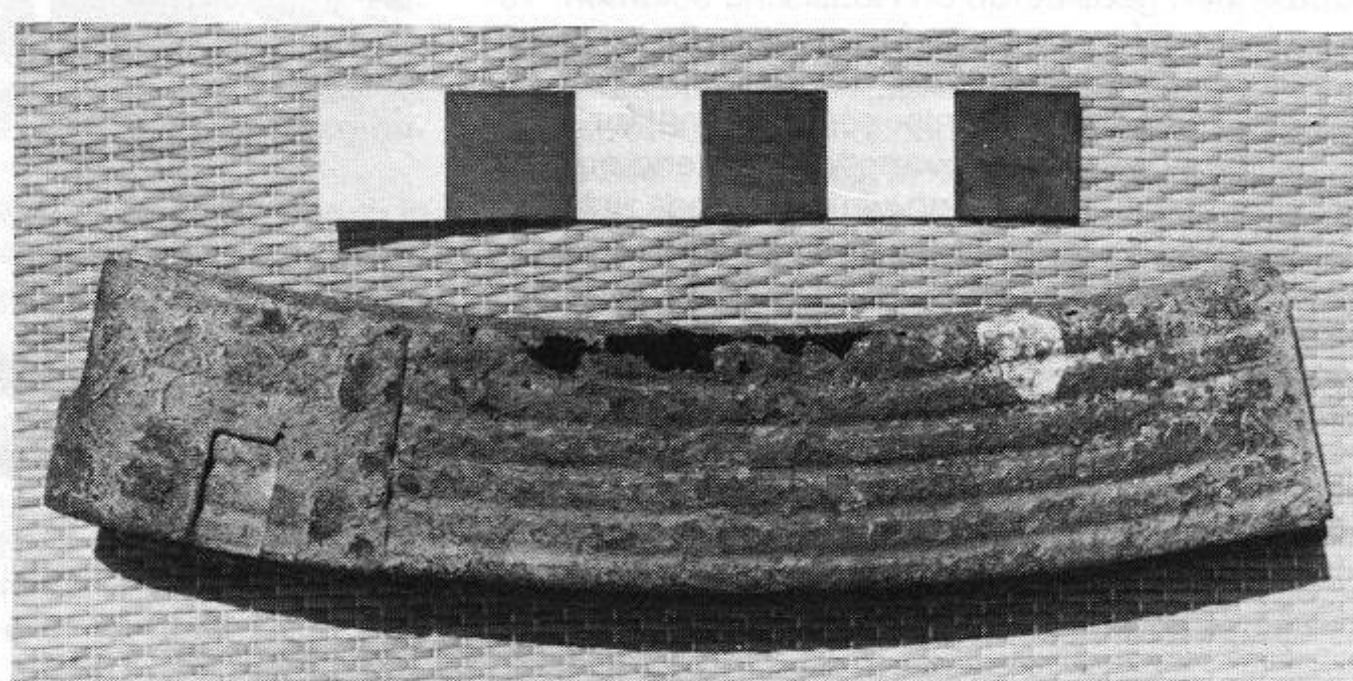
U-Boot vaardigheidsgesp

Achterplaat van het IJzeren Kruis 1e kl.

Embleem van de Kriegsmarine - gouddraad op donkerblauw laken.

MP 44 magazijn - de schaal luidt in inches.

De stalen helm van het oude type 1916, in 1935 vervangen door een nieuw ontworpen model, werd in WOII alleen door burgers, de Volksturm of buitenlandse eenheden gedragen. Dit verklaart mogelijk de vondst ervan in Fallingb. b. b.

Dit kleine wapen is nogal ongebruikelijk en de juiste identificering heeft nog niet plaatsgevonden. Het doet denken aan de oude Duitse 1888 karabijn - het eerste handvuurwapen dat een 7.9 patroon had - aangezien echter het kaliber dichtbij een .22 komt, is het mogelijk een vroeg model van een oefenwapen, gelijk aan de klein kaliber conversies van de latere 7.92 mm Kar 98.

eind van de oorlog allerlei rommel en uitrustingsstukken in de kelder werden geworpen alvorens ze werden dichtgegooid.

Meer recentelijk, op een ander deel van het kazerne-terrein waar een loopgraaf werd gemaakt voor het demonstreren van machinegeweren, kwam er een oude loopgraaf te voorschijn waarin zich ook militaire uitrustingsstukken bevonden. Naast de vele honderden lege etenswarenblikjes, die er ook in lagen, werden veel interessante voorwerpen aangetroffen. Bijzondere aandacht vragen de zaken die betrekking hebben op de Kriegsmarine: een U-boot insigne, een herkenningsplaatje, het Nationale onderscheidingsteken op een blauwe ondergrond en zelfs een paar opgerolde blauwe sokken! Het lijkt aannemelijk dat al deze dingen hebben toebehoord aan de eigenaar van het identiteitsplaatje. Er werd ook een wapen opgegraven waarvan type en oorsprong niet achterhaald konden worden (alle hulp die tot die identificatie kan leiden is zeer welkom - het kaliber is ongeveer .22). In deze loopgraaf is men nog steeds bezig met onderzoek en men hoopt nog meer interessante dingen te vinden.

Mijn interesse, nu helemaal aangewakkerd, heeft zich thans ook uitgestrekt tot de campagne in dit gebied in april 1945 toen Fallingbospel in het bereik viel van het Xlle Legerkorps. Ik heb mij hoofdzakelijk bezig gehouden met de gevechten die plaatsvonden bij de brug over de Aller in Rethem dat zo'n 25 km ten westen van Fallingbospel ligt.

'Dichtbij Fallingbospel ligt het stadje met de toepasselijke naam Bomlitz', vervolgt kapitein Russel, 'waar tijdens de oorlog een fabriek van explosieven stond (thans plastic). Deze fabriek was blijkbaar bij de Geallieerden niet bekend en zij bleef ongehinderd produceren. De explosieven werden opgeslagen in bunkers in de nabij gelegen bossen. Ik sluit een foto in van zo'n bunker. Ik vermoed dat er nog veel meer zijn en ik koester de verdenking dat er zeer grote ondergrondse opslag faciliteiten zijn geweest, gelet op de vele schachten met ladders met ijzeren sporten die er nog te vinden zijn. De schachten zijn nu opgevuld tot aan 30 cm van de bovenkant.'

Links: Door de inneming van Stalag XIB ten zuiden van Fallingbospel werden 6.500 Britten en Amerikanen en 8.000 krijgsgevangenen van andere nationaliteiten bevrijd, onder wie 2.600 Fransen. De Duitse bewakers werden bijgedreven op de appelpaats en in hun eigen kamp opgesloten.

ten. (IWM) Rechts: De barakken zijn allemaal afgebroken en een groot bos is aangelegd temidden van de betonnen funderingen. 'in de geest van Toen en Nu maakten wij de vergelijkingsfoto op 16 april', schrijft kapitein Russel, 'de dag dat het kamp werd bevrijd.'

'Bij de foto's die ik u zond was er een met Guy en mijzelf (ik ben de knappe jongen links) en met een paar van onze vondsten uitgesteld bij de ingang van onze kazerne. Guy was zeer geïnteresseerd in ons project en hij was opgewonden bij de gedachte dat het verhaal op een dag in het tijdschrift zou verschijnen. Mocht u deze foto publiceren, dan zou ik het zeer op prijs stellen als u daarbij zou willen vermelden dat Guy op een tragische manier om het leven kwam en dat hij al zeer lang enthousiast was over Toen en Nu. Zijn dood was een grote slag voor zijn collega-officieren en soldaten.'

NUMMER 50

'40~
TOEN &

De Russische
overwinning in Europa

PRIJS
f 6,50
B.FR. 125